

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему «Зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів
(кінець XX – початок XXI ст.)»**

Виконала: магістрантка II курсу, групи 8.2919
спеціальності 291 міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
освітньої програми: країнознавство
Решетняк Вікторія Валеріївна

Керівник: доцент кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин, доцент, к.і.н.
_____ Казакова О.М.

Рецензент: доцент кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин, професор, к.і.н.
_____ Давлетов О.Р.

Запоріжжя
2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет історичний

Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин

Освітній рівень другий (магістерський)

Спеціальність 291 міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин

Маклюк О.М. _____

“ ____ ” _____ 2020 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Решетняк Вікторії Валеріївни

1. Тема роботи: Зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), керівник роботи: к.і.н., доцент Казакова О.М., затверджені наказом ЗНУ №505-с від 30 квітня 2020 року.
2. Строк подання студентом роботи 9 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані до роботи The North Atlantic Treaty (1949). URL: <https://bit.ly/3fF18bc>; The Alliance’s Strategic Concept 1991. URL: <https://bit.ly/2KBhdRh>; The Alliance’s Strategic Concept 1999. URL: <https://bit.ly/39khD99>; The Strategic Concept 2010 for the Defense and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://bit.ly/3fIQxcJ>; The Committee of Three’s documents. URL: <https://bit.ly/3nUhBZE>; Грицяк І.Г. Створення, розширення та діяльність Північноатлантичного Альянсу. *Вісник НАДУ*. 2010. С. 183-194.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): вивчити історіографічний доробок та джерелознавчу базу дослідження; дослідити історію створення НАТО та проаналізувати формування стратегій у біполярний період (1949-1991); розкрити зміну доктрин у постбіполярний період та в умовах глобалізації (1991-2020); з’ясувати участь НАТО у міжнародних конфліктах наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст.; визначити роль НАТО у врегулюванні конфліктів на сучасному етапі міжнародних відносин.
5. Перелік графічного матеріалу: схеми «Ключові події для функціонування НАТО»; «Керівні органи НАТО»; таблиця «Країни-члени НАТО».

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Завдання видав	Завдання прийняв	Дата
		Підпис	Підпис	
Вступ	Казакова О.М., доцент			20.05.20
Розділ 1	Казакова О.М., доцент			18.07.20
Розділ 2	Казакова О.М., доцент			20.09.20
Розділ 3	Казакова О.М., доцент			02.10.20
Висновки	Казакова О.М., доцент			19.10.20

7. Дата видачі завдання 10 березня 2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення проблеми, опрацювання джерел та наукової літератури	Березень – травень 2020 р.	<i>виконано</i>
2.	Написання вступу	травень 2020 р.	<i>виконано</i>
3.	Написання першого розділу	липень 2020 р.	<i>виконано</i>
4.	Написання другого розділу	вересень 2020 р.	<i>виконано</i>
5.	Написання третього розділу	жовтень 2020 р.	<i>виконано</i>
6.	Написання висновків	жовтень 2020 р.	<i>виконано</i>

Студент _____ Решетняк В.В.

Керівник роботи (проекту) _____ Казакова О.М.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Черкасов С.С.

ЗМІНИ ПІДХОДІВ НАТО ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)»

Кваліфікаційна робота складається з 122 сторінок, містить 73 джерела, 93 монографій і статей, 5 довідкових видань, 5 авторефератів і дисертацій, 3 додатків.

Категорії та поняття, що найчастіше зустрічається у роботі: міжнародні конфлікти, військові доктрини, стратегічні концепції, військові операції, безпека, міжнародні відносини.

Об'єкт дослідження – міжнародні конфлікти та діяльність НАТО щодо їх врегулювання.

Предметом дослідження є еволюція підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів в кінці ХХ – початку ХХІ ст.

Мета роботи полягає у висвітленні основних змін в стратегіях НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, їх причин та застосування на практиці.

Наукова новизна полягає в доповненні та систематизації знань про стратегічні концепції та зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів. Також було узагальнено історичний розвиток НАТО, вдосконалено аналіз доктрин Альянсу, їх особливості та причини змін, уточнено підходи НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, визначено роль та вплив Організації Північноатлантичного договору на вирішення конфліктів на міжнародній арені.

Висновки. НАТО – політична та військова організація, створення якої в 1949 році є відповіддю на швидкі темпи поширення радянської ідеології в країнах Східної Європи, на політичне протистояння з СРСР та загрозу військової небезпеки. НАТО має ідеологічну основу, враховуючи зобов'язання сприяти свободі, верховенству закону й демократії. Тому створення Організації Північноатлантичного договору сприяло прискоренню процесу політичної інтеграції, економічного розвитку, зміцненню національної безпеки країн Західної Європи, поширенню демократичних цінностей, але загострило

протистояння в рамках «холодної війни», поставило в політичну та економічну залежність країн Західної Європи від США.

Сьогодні роль НАТО у врегулюванні конфліктів є неоднозначною, оскільки сучасні міжнародні конфлікти мають більш складний характер (окрім військових загроз, з'являються кіберзагрози, терористичні акти та ін.) та стратегічні плани організації стають не актуальними. Наприклад, НАТО дуже обережно ставиться до врегулювання конфлікту Україна – Росія та конфлікту в Сирії через власні напружені відносини з РФ. Організація не хоче нової холодної війни або нової гонки озброєнь. Однак для поліпшення відносин Москва повинна дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань, а НАТО продовжує прагнути до конструктивних відносин з Росією.

НАТО необхідно адаптувати свою військову стратегію до сьогоденної реальності: основна небезпека для членів НАТО в цю історичну епоху – це не потенційна агресія на їх колективну територію, а загрози їх колективним інтересам за межами території НАТО. Ці загрози вимагають уваги до запобігання смертоносних конфліктів, відновлення й збереження миру, запобігання регіональних конфліктів, припинення поширення зброї масового знищення, забезпечення поставок ключових ресурсів, таких як нафта, та ефективного реагування на транснаціональні небезпеки, такі як тероризм. Основна стратегічна й військова мета НАТО в епоху після холодної війни повинна полягати в забезпеченні механізму для швидкого формування потужних у військовому відношенні «коаліцій добровольців», здатних проектувати силу за межі території НАТО. Перенесення акценту НАТО еволюційним чином з захисту території-члена на захист спільних інтересів за межами території НАТО є стратегічним інтересом для НАТО в епоху після закінчення холодної війни.

З М І С Т

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА, СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1. Стан наукової розробки проблеми.....	8
1.2. Аналіз джерельної бази.....	14
1.3. Методологічні засади роботи.....	18
РОЗДІЛ 2. ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ НАТО	22
2.1. Історія створення НАТО.....	22
2.2. Формування стратегій у біполярний період (1949-1991).....	29
2.3. Зміна доктрин у постбіполярний період та в умовах глобалізації (1991-2020).....	38
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ	48
3.1. Участь НАТО у міжнародних конфліктах наприкінці ХХ ст.....	48
3.2. Участь НАТО у міжнародних конфліктах на початку ХХІ ст.....	57
3.3. Роль НАТО у врегулюванні конфліктів на сучасному етапі міжнародних відносин.....	66
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	79
ДОДАТКИ	96
ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА	99
Реферати іноземною мовою	99
Аналітична довідка	112

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НАТО – Організація Північноатлантичного договору;
РБ ООН – Рада Безпеки Організації Об'єднаних націй;
IFOR – Сили втілення в Боснії та Герцеговині;
ISAF – Міжнародна місія зі сприяння безпеці в Афганістані;
KFOR – Міжнародні сили з підтримки миру в Косово;
NTM-I – Навчальна місія НАТО в Іраку;
OAF – «Союзна сила»;
SACEUR – Об'єднання Збройних Сил НАТО в Європі;
SFOR – Сили стабілізації;
SSR – Коаліція Добровольців в Іраку;
UNPROFOR – Сили Організації нації за охороною.
VJTF – Спільна оперативна група дуже високої готовності.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На даний момент існує безліч міжнародних конфліктів, які можуть призвести до негативних наслідків, таких як війна або політична, економічна нестабільність. Сьогодні світ переживає певну системну кризу, яка викликана не стільки крахом біполярної системи міжнародних відносин, а більш глибокими процесами, зумовленими кризою політичної системи світу. В результаті системної кризи відбувається трансформація існуючої системи світової політики, формується нова політична структура світу. Колишня єдність міжнародних відносин розмивається виникненням й участю нових акторів, які кидають виклик державо-центристській моделі світу. На початку XXI століття активізувалася діяльність міжурядових організацій, міжнародних неурядових організацій і рухів, транснаціональних корпорацій та інших недержавних учасників міжнародних відносин, які намагаються вплинути на політичні процеси в тих чи інших регіонах світу. Важливою частиною цього процесу є Організація Північноатлантичного договору.

НАТО є активним та провідним гарантом миру й безпеки на міжнародній арені. Організація просуває демократичні цінності й ідеї мирного вирішення конфліктів. Однак, якщо дипломатичні зусилля зазнають невдачі, у неї є військовий потенціал для проведення операцій з врегулювання криз самостійно або у співпраці з іншими країнами та міжнародними організаціями. Тому виникає інтерес до того, що являє собою НАТО сьогодні, як відбувається її адаптація до нових реалій, коли відсутній колишній противник, на яку роль претендує Альянс у сфері забезпечення безпеки міжнародного простору.

Зміна геополітичної ситуації у світі призвела до необхідності участі Північноатлантичного союзу у врегулюванні найбільш гострих конфліктів (в тому числі й україно-російський конфлікт), не вирішення яких може призвести до негативних наслідків, починаючи з економічної нестабільності та завершуючи можливою світовою війною. Тому дуже важливо відслідковувати

дії таких політично-військових акторів як НАТО, оскільки вони мають дуже великі політичні, економічні та військові можливості.

Таким чином, сучасна система світової політики все частіше стикається з конфліктами різного ступеня напруженості, що виникають в тих чи інших регіонах світу та зумовлені різними причинами політичного, економічного, національного і конфесійного характеру. Сьогодні НАТО – це гарант миру й безпеки на міжнародній арені, оскільки відіграє активну роль в широкому спектрі операцій та місій по врегулюванню криз, в тому числі в надзвичайних цивільних операціях; що дає організації (насамперед, США) надзвичайний вплив на формування нової системи міжнародних відносин та прийняття рішень країнами в складних конфліктних ситуаціях.

Об’єкт дослідження – міжнародні конфлікти та діяльність НАТО щодо їх врегулювання.

Предметом дослідження є еволюція підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів в кінці XX – початку XXI ст.

Мета роботи полягає у висвітленні основних змін в стратегіях НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, їх причин та застосування на практиці.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні **дослідницькі завдання**:

- вивчити історіографічний доробок та джерелознавчу базу дослідження;
- дослідити історію створення НАТО та проаналізувати формування стратегій у біполярний період (1949-1991);
- розкрити зміну доктрин у постбіполярний період та в умовах глобалізації (1991-2020);
- з’ясувати участь НАТО у міжнародних конфліктах наприкінці XX ст. – на початку XXI ст.;
- визначити роль НАТО у врегулюванні конфліктів на сучасному етапі міжнародних відносин.

Хронологічні рамки дослідження: кінець XX – початок XXI ст. Нижня межа пов'язана зі зміною підходів керівництва НАТО до міжнародних відносин, в тому числі і до врегулювання конфліктів. Також в 1991 році, НАТО опублікувало Стратегічну концепцію, яка вперше була доступна для всієї міжнародної спільноти, та у зв'язку з розпадом головного опонента НАТО – Радянського Союзу. Верхня межа зумовлена актуальністю теми та визначається сучасним етапом міжнародних відносин.

Географічні межі дослідження охоплюють сучасні кордони всіх країн-членів НАТО та країн, які мають конфлікти, що впливають на стан міжнародної безпеки, та знаходяться в сфері інтересів НАТО.

Наукова новизна полягає в доповненні та систематизації знань про стратегічні концепції та зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів. Також було узагальнено історичний розвиток НАТО, вдосконалено аналіз доктрин Альянсу, їх особливості та причини змін, уточнено підходи НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, визначено роль та вплив Організації Північноатлантичного договору на вирішення конфліктів на міжнародній арені.

Теоретичне та практичне значення магістерської роботи в тому, що вміщені в дослідження підходи, аналіз і отримані результати можуть знайти застосування у подальшій розробці, в навчальному процесі – при розробці лекцій, спеціальних курсів, методичних рекомендацій, на факультативних курсах, в школах із поглибленим вивченням гуманітарних дисциплін. Положення та висновки роботи можуть бути використані структурними підрозділами Міністерства закордонних справ України для виявлення основних недоліків та помилок конфліктуючих сторін, яким надавала допомогу НАТО, недопущення їх з боку України, вилучення найбільшої вигоди зі співробітництва з Альянсом та потенційного вступу України до цієї організації.

Апробація кваліфікаційної роботи: окремі частини дослідження обговорювалися в рамках конференцій «Молода наука-2020» [111].

Структура роботи підпорядкована меті та завданням дослідження. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (176 найменувань), додатків. Обсяг основної частини роботи складає 78 сторінок комп'ютерного тексту, загальний обсяг магістерської роботи – 122 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ДЖЕРЕЛА, СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми

Історіографія дослідження ґрунтується на наукових монографіях і працях вітчизняних та зарубіжних вчених, статтях періодичних видань, довідкових видань, присвячених дослідженню діяльності НАТО в сфері врегулювання міжнародних конфліктів.

Історіографія будь-якого питання, в том числі й нашого, стикається з двома основними проблемами. Перша – відсутність або недостатність інформації по даному питанню. Друга – вільна інтерпретація цієї інформації. Обидві проблеми мають у своїй складовій як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники.

До об'єктивних причин можна віднести проблеми з документальною базою через її приховування, оскільки не всі документи НАТО є опублікованими – тобто не залежить від дослідника.

До суб'єктивних причин відносять: некомпетентність дослідників (небажання заглиблюватися, поверхневе дослідження); свідоме замовчування, спотворення вже самими дослідниками певних фактів з політичних, економічних, ідеологічних причин. Наприклад, праці російських вчених мають пропагандистський характер, що зумовлено складними стосунками між НАТО та Російською Федерацією.

Вільна інтерпретація історичних фактів в історіографії відбувається з тих самих причин, що й недостатність чи відсутність інформації. Але вона також, як і перша причина спотворює уявлення про історичну дійсність і впливає на історіографію того чи іншого питання. Крім того, треба зазначити, що в дослідженнях для зручності вивчення будь-якого питання, прийнято її класифікувати. Принципів класифікації може бути декілька: за хронологічним принципом; за принципом належності до наукових шкіл; за проблематикою.

За хронологічним принципом наукові праці, визначені темою магістерської роботи, можна поділити на дослідження кінця ХХ століття та праці ХХІ століття. Дослідження кінця ХХ століття спрямовані на дослідження міжнародних конфліктів, актуальних для того часу, та орієнтовані на визначення ролі НАТО після завершення «холодної війни». Праці ХХІ століття спрямовані на дослідження історії, трансформації НАТО внаслідок виникнення нових міжнародних конфліктів, аналізу військової допомоги Альянсу, ролі США в структурі.

За принципом належності до наукових шкіл дослідження можна поділити на вітчизняні та зарубіжні.

Вітчизняні дослідження. Значне місце серед досліджень з обраної проблематики займають дослідження присвячені питанням створення та етапам функціонування НАТО. Дослідженням *історії* створення та діяльності НАТО займається І. Грицяк [89], професор, доктор наук з державного управління. В своїй роботі він визначає основні чинники та причини створення НАТО, позбавлені колишніх ідеологічних нашарувань і стереотипів, які вплинули на його розширення та еволюцію концептуальних засад діяльності. Наступною українською дослідницею історії та еволюції діяльності НАТО є Д. О. Козак, кандидат історичних наук, доцент [97], в працях якої визначаються основні періоди та аспекти діяльності Альянсу, окреслюються чинники впливу на трансформаційні зміни організації.

Військова діяльність НАТО привертає особливу увагу вітчизняних дослідників, оскільки є найбільш значимим аспектом загальної діяльності організації в сфері врегулювання конфліктів. А. В. Луньков [102] займається дослідженням історії створення спеціальних формувань НАТО, які спричинили найбільший вплив на врегулювання значних міжнародних конфліктів, та їх роль у прийнятті рішень головним керівництвом організації. В. І. Слюсар [113], професор, доктор технічних наук, досліджує особливості оборонного планування НАТО, визначає чинники впливу на нього та можливості його реалізації. В. І. Білошицький [80], кандидат соціологічних наук, доцент, вивчає

цивільно-військові відносини в країнах НАТО впродовж всієї історії існування Альянсу, визначає їх особливості, внутрішні й зовнішні чинники впливу та основні аспекти діяльності країн НАТО у цивільно-військовій сфері. С. Д. Білоцький [79], доктор юридичних наук, професор, зосереджує увагу на дослідженні миротворчих операцій НАТО, з'ясовує їх причини, ефективність, стан реалізації, наслідки, робить їх класифікацію та прогнозує подальший вплив миротворчих операцій на стан міжнародної безпеки.

Роль Північноатлантичного союзу в забезпеченні міжнародної безпеки можна виділити як окремий елемент дослідження Організації Північноатлантичного союзу. А. С. Вонсович [84, 85] виділяє НАТО як головного гаранта безпеки, виявляє причини цієї позиції та її вплив на забезпечення миру, врегулювання міжнародних конфліктів; досліджує Варшавський саміт 2016 року та визначає роль Альянсу, його нові підходи щодо забезпечення європейської безпеки. П. К. Лакійчук [101] задається питанням що являє собою НАТО: це агресивний блок чи система колективної безпеки, приходить до висновку, що організація має досить великий вплив на міжнародній арені, тому може диктувати свою політику.

Особливе місце у вітчизняних дослідженнях діяльності НАТО займає *тема відносин Альянсу з Україною*. В. В. Корнілова [174] досліджує розвиток взаємин Україна – НАТО в усіх аспектах діяльності, визначає причинно-наслідкові зв'язки, умови співробітництва тощо. О. І. Поshedін [109], кандидат історичних наук, доцент, визначає адаптацію НАТО до сучасних викликів та механізмів співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору. С. Л. Речич [176] займається воєнно-політичним співробітництвом Збройних Сил України з НАТО, визначає його специфіку, головні риси та аспекти. М. М. Сунгуровський [114], завідувач відділу Аналітичної служби Апарату Ради національної безпеки і оборони України, досліджує результати співпраці України з НАТО, аналізує умови вступу до організації та його можливі перспективи.

Таким чином, дослідження теми діяльності НАТО в сфері врегулювання міжнародних конфліктів українськими вченими здійснюється в рамках окремих елементів: історія та еволюція Альянсу, військова спрямованість, роль у забезпеченні міжнародної безпеки та відносини НАТО з Україною. Завдяки працям вітчизняних вчених був здійснений детальний аналіз діяльності НАТО в зазначених аспектах, внаслідок чого були сформовані висновки.

Вагомий внесок у дослідження обраної теми внесли *зарубіжні дослідження*.

Питанням трансформації НАТО, причини, наслідки, хід цього процесу та прогнози досліджує доктор філософських наук, професор А. П. Алексеєв [74]. Є. А. Антюхова [76] досліджує трансформаційні процеси в діяльності НАТО по врегулюванню міжнародних конфліктів, аналізує миротворчі процеси Альянсу. Ю. А. Гусаров [91] займається дослідженням відносин між країнами-учасницями НАТО в умовах трансформації, визначає чинники, які впливають на розвиток цих стосунків, аналізує адаптацію нових членів до структури Альянсу та їх вплив на прийняття рішень тощо. Л. Г. Івашов [95], доктор історичних наук, професор, досліджує трансформацію НАТО в політичному, військовому та економічному аспекті, аргументує основні причини трансформації, з'ясовує її роль та вплив на міжнародне середовище. Доктор політичних наук, професор В. С. Штоль [123] аналізує трансформаційні процеси Організації Північноатлантичного договору в сфері забезпечення миру та безпеки через призму миротворчих операцій, визначає їх вплив на врегулювання міжнародних конфліктів. С. Екпо [131] досліджує історію НАТО, загрози успіху організації в сфері безпеки, аналіз змін настроїв лідерів НАТО в залежності від міжнародних відносин різних періодів.

Дослідження *Стратегічних концепцій* займає окреме місце у вивченні заходів НАТО щодо врегулювання міжнародних конфліктів. А. А. Бартош [78] займається дослідженням причин та джерел пошуку нових стратегій після військових операцій в Афганістані, що є переломним моментом для НАТО в сфері врегулювання міжнародних конфліктів. Політолог, спеціаліст в області

міжнародних відносин Т. В Бордачев [81] досліджує концепцію сумісних об'єднаних оперативних сил та її вплив на формування Стратегічних доктрин. Політик, історик та журналіст В. І. Устинов [119] досліджує вплив стратегій США на формування Стратегічних концепцій НАТО, яку роль США відіграють у формуванні доктрин Альянсу тощо. Д. Осланд [127] визначає основні аспекти стратегічних концепцій, які вплинули на діяльність НАТО в сфері забезпечення безпеки. Х. Шнаубельт [154] досліджує наслідки для військової трансформації та можливості нової стратегічної концепції НАТО. Д. Ши [155].

Найбільш важливою темою для НАТО є *проблема Афганістану*, якій присвячено найбільше наукових праць. Президент Центру «Креативна дипломатія» Н. Г. Бурлинова [82] досліджує як НАТО функціонувало в Афганістані, якими стратегіями керувалося, визначає основні перспективи подальшого співробітництва Альянсу та Афганістану в контексті забезпечення миру. М. А. Конаровський [98] займається дослідженням військово-політичних аспектів операцій США та НАТО в Афганістані, визначає їх роль у налагодженні миру в країні та вказує на їх недоліки. Доктор історичних наук, професор В. Н. Пластун [107, 108] вивчає функціонування військових структур НАТО в Афганістані та розвиток відносин між країнами-членами Альянсу та Афганістаном. Х. Ларсен [146] вивчає еволюцію діяльності НАТО в Афганістані та визначає наслідки військового втручання. Т. Фаррелл [132] досліджує як змінилася стратегія НАТО щодо Афганістану за весь період «складних» відносин між цими гравцями на міжнародній арені.

Врегулювання Лівійського конфлікту можна виділити як окремий елемент дослідження Організації Північноатлантичного союзу. Кандидат юридичних наук, дипломат Воронін Е. Р. [87, 88] досліджує стратегію, «тверду» та «м'яку» силу, підсумки військової операції Лівії та врегулюванні цього конфлікту. Викладач кафедри політичної теорії МДІМВ, А. С. Тетерюк [116] досліджує міжнародно-політичний вимір Лівійського конфлікту та його вплив на трансформацію ролі НАТО. І. Далдер [130] визначає основні фактори, що спричинили перемогу НАТО в Лівійському конфлікті. М. Леблонд [148]

займається дослідженням військової кампанії Альянсу до Лівії та окреслює її вплив на розвиток Лівійської держави.

Врегулювання криз на Балканському півострові. В. І. Бажуков [77] та П. Є. Кандель [96] досліджують проблеми взаємовідносин Балканських країн з ЄС та НАТО, вплив миротворчих операцій на ці відносини. М. Таламанка [160] займається дослідженням врегулювання НАТО конфлікту в Боснії та Герцеговині, з'ясовують основні причини та наслідки, хід військових операцій та їх вплив на подальшу ситуацію в регіоні. К. Нільсен [151] займається дослідженням трансформації відносин між Боснією та Герцеговиною та НАТО: від ворогів до найкращих друзів.

Відносини НАТО – Ірак. Ю. А. Гусаров [91] та Т. С. Талайко [115] досліджують відносини між НАТО та Іраком на тлі конфлікту в останньому в усіх сферах: військовій, політичній, економічній, соціальній тощо. А. Аль-Алі [125] та Д. Гарріо-Мейлам [135] визначають основні перспективи подальшої співпраці; аналізують причини та наслідки втручання НАТО в конфлікт. М. Джемері [142] та Р. Лінч [150] окреслюють іракський вектор політики НАТО та його роль у діяльності щодо врегулювання міжнародних конфліктів.

Відносини НАТО з Росією та Україною. М. В. Волков [83] досліджує сучасні виклики та загрози міжнародній безпеці, пов'язані з відносинами НАТО та РФ, Україною. Доктор історичних наук Э. Г. Задорожнюк [93] займається дослідженням відносин у трикутнику НАТО – РФ – Україна, визначає основні особливості відносин та зазначає перспективи врегулювання конфлікту між країнами.

Зарубіжна наукова література базується на дослідженні трансформації та зміни ролі НАТО, аналізі Стратегічних концепцій, врегулюванню основних конфліктів в Афганістані, Лівії, Іраку, Косово, Боснії та Герцеговині, відносин з РФ та Україною. Ці праці внесли вагомий внесок у формування загальної картини діяльності в сфері врегулювання міжнародних конфліктів з боку НАТО, виявлення причин та наслідків трансформаційних процесів Альянсу в зазначеній сфері, визначення основного внеску миротворчих операцій

організації в найбільш гострих конфліктах світу, що призвело до формування власних дослідницьких висновків.

Досліджувана проблема достатньо розкрита в науковому середовищі для власного дослідження, але є певні проблеми у розкритті цієї теми. У багатьох російських працях НАТО сприймається як ворог та прослідковуються пропагандистські настрої. В українській літературі основною темою є відносини України з НАТО та вступ до зазначеної структури. Тому у вітчизняних дослідженнях не вистачає загального аналізу щодо концепцій, доктрин, втручання організації до вирішення проблем в інші країни тощо. Найбільш інформативними є англомовні наукові праці.

Отже, науковий доробок з означеної проблематики потребує подальшої систематизації знань про стратегічні концепції та зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, узагальнення історичного розвитку НАТО, вдосконалення аналізу доктрин Альянсу, їх особливостей та причин змін, уточнень підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів тощо. Тому місце нашої роботи є важливим, оскільки результати дослідження вирішують проблеми узагальнення, доповнення, систематизації, вдосконалення та уточнення проблеми зміни підходів НАТО до врегулювання конфліктів.

1.2. Аналіз джерельної бази

Вирішення поставлених в роботі завдань забезпечено достатньою кількістю джерел, які можна поділити на наступні групи: *офіційні документи*, завдяки яким було проведено комплексне дослідження основних нормативно-правових засад функціонування НАТО в сфері безпеки; *офіційні виступи посадових осіб*, які мають доступ до прийняття рішень у сфері врегулювання міжнародних конфліктів, що було вкрай важливим для подальшого розуміння офіційних позицій НАТО; *аналітичні звіти*, завдяки яким було об'єктивно досліджено різні аспекти діяльності НАТО та встановлено ту роль, яку організація відіграє в сфері забезпечення безпеки.

Вирішення поставлених в магістерській роботі завдань забезпечено достатньою кількістю джерел, які відіграють ключову роль у здійсненні дослідження.

Основними джерелами дослідження є *документи*, які можна класифікувати за типом:

Договори. Першим документом, який вплинув на створення НАТО, став Брюсельський договір 1948 року [61], метою якого стала спільна оборона та співробітництво для ідеологічного, політичного та військового протистояння СРСР. Найбільш важливим є Північноатлантичний договір 1949 року (або Вашингтонський договір) [65], з підписанням якого НАТО почало своє існування. В ньому визначені основні цілі та принципи організації, права та обов'язки кожної зі сторін-учасниць. Наступним є Договір між Сторонами Північноатлантичного Договору щодо статусу їх Збройних сил 1951 року [2], в якому визначено статус Збройних сил, їх витрати, умови та можливі дії в рамках організації тощо. Ще одним важливим для дослідження є Договір про статус місій та представників третіх країн в Організації Північноатлантичного договору 1994 року [3], де визначено статус місій та представників третіх країн, їх принципи дій, обов'язки.

Основними документами НАТО є *концепції*, які визначають стратегію дій та реагування на міжнародні виклики. Перший стратегічний документ НАТО був відомий як «Стратегічна концепція оборони Північноатлантичного регіону» [69]. В ньому зазначено заходи щодо забезпечення безпеки, можливої нейтралізації супротивника та призупинення «боротьби» між двома блоками (НАТО та СРСР). Наступною Стратегічною концепцією стали документи DC 6 [68] та DC 6/2 [71], де сформульовано мету оборонного планування організації та визначено внесок кожної країни-учасниці. Стратегія MC 14 [31] та схожа на неї SG 13/16 2 [70] надали додаткові можливості групам регіонального планування розробляти детальні плани оборони на випадок непередбачених обставин. Найбільш детальний документ, пов'язаний зі стратегією, DC 13 [29]

містив важливі стратегічні вказівки щодо військових дій, фактично послужив основою для всього стратегічного планування НАТО.

Три найбільш важливі та визначальні Стратегічні концепції: Стратегічна концепція 1991 року [59], в якій проголошено концепція «гнучкого реагування», визначено принципи діяльності та розширено концепцію безпеки; Стратегічна концепція 1999 року [60], в якій перераховано додаткові фундаментальні завдання безпеки та прийнято рішення щодо співробітництва Альянсу з колишніми супротивниками; Стратегічна концепція 2010 року [67], в якій підтверджено основні ключові завдання НАТО, визначено ризики для безпеки, найважливіші проблеми, закріплення присутності НАТО в Азії.

Завдяки аналізу концепцій формуються основні напрями та форми діяльності щодо забезпечення миру та безпеки.

Декларації. Перша важлива для дослідження декларація – це Декларація про перетворений Північноатлантичний Альянс 1990 року [9], в якій визначено основні зміни на міжнародній арені, питання об'єднання Німеччини, трансформації Альянсу, безпеки, ядерних сил тощо. Декларація Лісабонського саміту 2010 року [20] визначає основні завдання, проблеми та операції у зв'язку зі зміною Стратегічної концепції. В Декларації НАТО і уряду Ісламської Республіки Афганістан про міцне партнерство 2010 року [8] визначаються принципи, цілі та заходи щодо співробітництва між НАТО та Афганістаном. Варшавська декларація про трансатлантичної безпеки 2016 року [72] окреслила наміри НАТО щодо стримування та захисту від загроз, конструктивного діалогу з Росією. В Лондонській Декларації 2019 року [21] визначено, що агресивні дії з боку Російської Федерації підштовхують НАТО до зміни Стратегічної концепції, Альянс закликає РФ до діалогу та співпраці тощо. Завдяки деклараціям можна зрозуміти хто є партнерами НАТО, основні напрями діяльності щодо забезпечення безпеки.

Плани. План Маршалла [22], в якому визначена економічна допомога країнам Європи після Другої світової війни. План дій Росія-НАТО по боротьбі з тероризмом [27], в якому зазначені основні цілі, заходи, наслідки та реалізація

боротьби з тероризмом. План дій НАТО-Україна [28], де встановлені стратегічні цілі та пріоритети України в реалізації її прагнень до повної інтеграції в євроатлантичні структури. Завдяки планам можна зрозуміти схему дій НАТО стосовного суб'єктів міжнародних відносин.

Заяви офіційних посадових осіб відіграють важливу роль в даному дослідженні, оскільки завдяки ним можна проаналізувати справжні наміри Альянсу. Авторами найбільш впливових заяв стали Є. Столтенберг та А. Расмуссен.

Є. Столтенберг, чинний Генеральний Секретар НАТО, у своїх виступах зазначає, що НАТО є ключовим гравцем в сфері забезпечення безпеки, визначає основні аспекти діяльності Альянсу після завершення «холодної війни», основні задачі та цілі до 2030 року та майбутнє міжнародної безпеки в контексті НАТО, аналізує головні ризики, по'язані із забезпеченням миру, військові можливості НАТО тощо [18, 19, 30, 39, 42]. Також Генеральний Секретар НАТО аналізує як Альянс адаптується до нової площини міжнародної безпеки, основні виклики, з якими стикається організація, еволюцію підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, визначає майбутні загрози та способи їх вирішення [55-57].

А. Расмуссен, Генеральний Секретар НАТО (2009-2014), у своїх виступах аналізує відносини НАТО та Росії, пояснює необхідність взаємодії двох основних гравців на міжнародній арені [38, 49], досліджує європейські інтереси в сфері безпеки та прогнозує майбутнє щодо забезпечення миру [45], пояснює чому НАТО має значення для США та яку роль в політиці країни грає організація [46], визначає ефективність дій НАТО щодо вирішення конфлікту в Афганістані [47, 51], зазначає вплив «Арабської весни» на діяльність Альянсу та нової стратегії по врегулюванню міжнародних спорів [48], визначає Україну як партнера в сфері забезпечення безпеки та можливість надання країни допомоги в безпековій сфері [50], називає НАТО довгою синьою лінією безпеки та відзначає важливість співпраці у військовій сфері [52], аналізує діяльність НАТО на Балканах, визначає ефективність врегулювання конфлікту

та наслідки втручання [53], зазначає майбутні інтереси НАТО в сфері безпеки [54].

Р. Готтемоллер, Заступник Генерального Секретаря НАТО, зосереджує увагу на відносинах між організацією та Україною, зазначає основні аспекти співробітництва та можливі перешкоди, проблемами цих відносин в майбутньому [17].

Звіти та аналізи. Документ «НАТО-2020: гарантована безпека, динамічна взаємодія» [24], написаний експертною групою НАТО та опублікований на офіційній сторінці Альянсу, являє собою аналіз та рекомендації щодо нової Стратегічної концепції. Документ «НАТО: готове до майбутнього. Адаптація Альянсу» [26] являє собою звіт про діяльність НАТО в сфері адаптації до нових загроз в міжнародному середовищі. Звіт про комплексну перевірку Ради Євроатлантичного партнерства [40] включає в себе аналіз дотримання структурою своїх цілей, принципів та завдань, рекомендації щодо їх поліпшення. Завдяки звітам та аналізам можна зрозуміти ефективність концептуальних засад та робо Організації Північноатлантичного договору.

Таким чином, джерельну базу дослідження складають документи, які можна поділити на договори, декларації, концепції, плани; звіти та аналізи, офіційні заяви та виступи посадових осіб НАТО. В цілому, джерельна база є достатньою. За допомогою джерельної бази ми детально розкриваємо питання зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, тобто виходимо на предмет дослідження. Але основною проблемою в дослідженні джерел є те, що деякі важливі історичні документи мають секретний характер, що не дає змогу в повній мірі оцінити масштаб досліджуваної проблеми.

1.3. Методологічні засади роботи

Методологічну основу складають загальнонаукові принципи та методи, які забезпечують ефективність й якісний результат та за допомогою яких було проведено дослідження, зроблені висновки.

З-поміж загальнонаукових принципів був задіяний *принцип історизму*, який дав змогу відновити хронологію створення та функціонування Організації Північноатлантичного договору, трансформацій Стратегічних концепцій, здійснення військових операцій та участі в міжнародних конфліктах.

Принцип єдності історичного та логічного дозволяє прослідкувати як історичний досвід НАТО впливає на формування сучасних стратегій щодо врегулювання міжнародних конфліктів та чи виправдовує існування НАТО після «холодної війни».

Принцип причинності дає зрозуміти чому одні явища зумовлюють появу, розвиток чи руйнування інших, а саме з яких причин був створений Альянс, причини формування конкретних Стратегічних концепцій, причини їх змін та появи нових, причини їх впливу на врегулювання міжнародних конфліктів, причини втручання НАТО в конфлікти, поразки або перемоги у досягненні миру тощо.

Принцип цілісності дозволяє дослідити зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, враховуючи всі компоненти та взаємозв'язки досліджуваного явища: як внутрішні (всередині організації), так й зовнішні (зовнішні чинники впливу).

Використання *принципу об'єктивності* сприяло виявленню реальних закономірностей змін доктрин НАТО, дослідження суті феномену організації без суб'єктивності.

Принцип системності включає в себе дослідження об'єкта як системи: виявлення елементів (стратегії, країни-учасниці, операції та місії, міжнародні конфлікти, сторони конфліктів тощо) та встановлення між ними взаємозв'язків (як операції та місії відповідають встановленим стратегіям, як НАТО впливає на врегулювання конфліктів, як сторони конфліктів взаємодіють з Альянсом).

Ці принципи застосовуються через використання комплексу методів, які є базою для розв'язання дослідницької проблеми.

Застосування аналізу дає змогу дослідити існуючі теоретичні положення, джерела та наукові роботи з огляду на проблему змін підходів Альянсу у

врегулюванні міжнародних конфліктів для виявлення загальної картини діяльності НАТО в просторі міжнародних конфліктів.

Використання синтезу в дослідженні зумовило об'єднання проаналізованої загальної картини діяльності НАТО у врегулюванні конфліктів та історії, стратегій Альянсу в різні періоди, їх зміни та реалізацію, завдяки чому було зроблено висновки, які побудовані на основі висновків підрозділів.

Принцип абстрагування задіяно у вивченні діяльності та стратегій НАТО лише у сфері міжнародних конфліктів, в яких організація приймала участь та які входять у хронологічні межі, що зумовлені темою дослідження.

Узагальнення – процес встановлення загальних властивостей і ознак предметів. За допомогою цього методу були зроблені висновки підрозділів на основі конкретної інформації. Внаслідок чого були сформовані загальні висновки дослідницької роботи, які зумовлені поставленими завданнями та метою дослідження.

Метод конкретизації застосовано під час вивчення інформації щодо конкретних аспектів діяльності НАТО (стратегії лише щодо врегулювання конфліктів) та дослідження певних конфліктів (лише за безпосередньою участю Альянсу, не тільки США або іншого члена організації).

Метод класифікації дозволив узагальнити підходи, джерела, літературу за певними критеріями до вивчення проблеми досягнення миру та безпеки на міжнародних конфліктних територіях силами НАТО.

Системний метод використано з огляду на забезпечення структурованості роботи. Цей метод забезпечив дослідження структурних елементів стратегій Організації Північноатлантичного договору та їх реалізації у площині міжнародних конфліктів. Використання системного методу допомогло виокремити етапи діяльності НАТО щодо врегулювання конфліктів та виявити комплексний характер проведення військових операцій, місій із забезпечення миру й безпеки та їх відповідність стратегіям.

За допомогою індукції та дедукції були сформовані висновки щодо предмета дослідження, були з'ясовані основні причини та наслідки змін

основних доктрин НАТО, їх вплив на реалізацію врегулювання міжнародних конфліктів, прослідковано логічна послідовність цих змін, досягнення результатів внаслідок трансформації концептуальних доктрин.

Завдяки методу контент-аналізу були досліджені джерела магістерської роботи, в яких були виявлені основні аспекти діяльності Організації Північноатлантичного договору щодо врегулювання міжнародних конфліктів та встановлення миру й безпеки. Також були проаналізовані підходи до врегулювання конфліктів, їх зміни та реалізація.

Отже, в дослідницькій роботі застосовано принципи історизму, єдності історичного та логічного, причинності, цілісності та системності, об'єктивності. На їх основі було використано наступні методи: аналізу та синтезу, індукції та дедукції, узагальнення, абстрагування, конкретизації, контент-аналізу, класифікації та системний метод. Застосований комплекс методів наукового дослідження дозволив сформувані аргументовані твердження та висновки, які були зумовлені метою, науково-дослідницькими завданнями, науковою новизною і практичним значенням роботи.

РОЗДІЛ 2

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ НАТО

2.1. Історія створення НАТО

Після завершення Першої світової війни міжнародною спільнотою на порядок денний винесено питання миру та безпеки. Для вирішення цієї проблеми створено Лігу Націй (1919) – організацію, метою якої були розвиток співробітництва між країнами та гарантування безпеки. Але організація не виконала свою основну ціль та була ліквідована після Другої світової війни. Тому перед міжнародною спільнотою постало питання пошуку нового гаранту безпеки та миру, яким виступило ООН (1945), здатність якої стримати воєнну експансію СРСР була під сумнівом.

Після завершення Другої світової війни країни Європи мали дві основні мети для подальшого розвитку: відновити економіку та забезпечити безпеку. Економічне відновлення не могло бути здійсненим без сторонньої допомоги. Європейські країни потребували інвестування та фінансів для відродження промисловості та відновлення міст. Для забезпечення безпеки необхідні були гарантії ненападу, возз'єднання Німеччини та вторгнень СРСР. Для США Європа була вигідна економічно (для розвитку торгівлі, поширенню своєї економічної ролі) та політично (для створення бар'єру від радянської експансії). Внаслідок було запропоновано впровадження плану Маршалла (1947), який сприяв зародженню європейської інтеграції та поширенню співпраці між Європою та США [89].

У 1947-1948 роках громадянська війна в Греції (між лівою та правою ідеологіями) та напружена ситуація з майбутніми виборами в Туреччині, Італії, втручання СРСР до Чехословаччини, відмова СРСР від плану Маршалла викликали стурбованість США. Берлінська криза (блокада Західного Берліну) поставила СРСР та США на грань конфлікту. Внаслідок США не були впевнені, що країни Європи зможуть самостійно вирішити проблему радянської

експансії, тому американські лідери почали замислюватися над ідеєю європейсько-американського союзу [97].

Країни Бенілюксу знаходилися під англо-французьким впливом, в той час як Франція шукала нових союзників умиротворити Німеччину. Рух до зближення Америки з Європою було відновлено не стільки дипломатією, скільки серією репресивних дій з боку Радянського Союзу [89].

Надалі через протистояння двох могутніх держав Радянського Союзу та США почалася епоха «холодної війни» (1946-1990), внаслідок якої знову з'явилися військові загрози. США почали працювати над концепцією колективної безпеки, розробка якої призвела до створення НАТО.

Підґрунтям для створення Альянсу став Брюссельський договір від 17 березня 1948 року, який підписали Бельгія, Великобританія, Люксембург, Нідерланди, Франція. Мета цього договору – спільна оборона та співробітництво для ідеологічного, політичного та військового протистояння СРСР. Якщо одна з країн зазнала нападу, то всі інші повинні були надати захист. Але без США в якості політичного, військового та економічного важеля реальне протистояння неможливе [61].

У цей час адміністрація Г. Трумена розглядала питання про військовий союз з Європою. У травні 1948 року А. Ванденбург запропонував резолюцію, в якій пропонувалося укласти договір про безпеку з Західною Європою, який відповідав би Статуту Організації Об'єднаних Націй, але існував би за межами Ради Безпеки, де Радянський Союз мав право вето. Прийнята Ванденбургська резолюція закріплювала, що асоціація США з регіональними механізмами індивідуального та колективного захисту не обійде стороною Конгрес або ООН, якщо в Європі вибухне війна. Почалися переговори щодо Північноатлантичного договору [97].

Хоча суть союзу була очевидна в вересні 1948 року, пройшло більше півроку, перш ніж нові союзники (Бельгія, Великобританія, Люксембург, Нідерланди, Франція та США з Канадою) погодилися розширити Альянс, включивши в нього Італію, Португалію і Скандинавські країни. Поєднання

американської присутності і радянського супротиву гарантувало схвалення, незважаючи на прихильність авторитарної Португалії і середземноморської Італії до Альянсу, заснованого на демократичних і «атлантичних» цінностях. В результаті визнали Португалію, незважаючи на її двоїсті відносини з нацистською Німеччиною. Її нейтралітет у Другій світовій війні та давні зв'язки з Великобританією нейтралізували її недемократичний характер. І хоча географічне положення Італії було видалено від Атлантики, її успішний опір комунізму, поряд з партнерством Франції і американським заступництвом, були достатніми повноваженнями для того, щоб зробити її членом НАТО [97].

НАТО було створено як організацію колективного захисту від зростаючої могутності Радянського Союзу. Оскільки західноєвропейські країни відчували загрозу з боку звичайних можливостей Радянського Союзу, вони закликали Сполучені Штати зберегти свою політичну та військову присутність в Європі після закінчення Другої світової війни. Результатом переговорів між ними стало створення Організації Північноатлантичного договору 4 квітня 1949 року [89].

Основними причинами створення НАТО є: ідеологічні (швидкі темпи поширення радянської ідеології в країнах Східної Європи – страх поширення на Західну Європу, ідея поширення демократичних цінностей); політичні (протистояння США з СРСР (бажання США одержати перемогу в цій «війні»), бажання США посилити політичну роль на світовій арені (та як наслідок – зниження ролі СРСР); економічні (економічна вигода (розвиток співробітництва внаслідок інтеграційних процесів), ідея перетворення США у центр світової економіки); військові (гонка озброєнь та випробовування радянської атомної бомби).

Організація Північноатлантичного договору – політична та військова організація, яка від самого початку складалася з дванадцяти країн-членів Європи та Північної Америки – Бельгія, Великобританія, Данія, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Франція та США з Канадою (Див. Додаток А, Б). В основі об'єднання лежить Вашингтонський договір,

який був підписаний членами-засновниками та містить 14 статей, де перераховані основні принципи організації [97].

Таким чином, можна виділити два важливих етапи створення НАТО: 1) підписання Брюсельського договору та прийняття Вандербургської резолюції в 1948 році, які склали підґрунтя для подальшої співпраці; 2) підписання Вашингтонського договору в 1949 році, заключний та найважливіший етап історії НАТО.

США довго працювали над формулюванням договору та його статтями. Основну проблему складало те, що європейські країни не були впевнені в автоматичному втручанні США в разі нападу, оскільки згідно з Конституцією США право оголосити війну належить лише Конгресу. Також сторони, що підписали Брюсельський договір, вважали за краще, щоб членство в Альянсі було обмежено членами цього договору плюс Сполучені Штати. Американські учасники переговорів вирішили, що розширення нового договору принесе більше користі, включивши в нього країни Північної Атлантики, включаючи Канаду, Ісландію, Данію, Норвегію, Ірландію і Португалію. Разом ці країни володіли територією, яка утворювала міст між протилежними берегами Атлантичного океану, що полегшувало б військові дії, якби це було необхідно [89].

Сполучені Штати відмовилися від традиційної політики дипломатичного ізоляціонізму. Допомога, надана в рамках фінансованого плану Маршалла та іншими засобами, сприяла деякій економічній стабілізації. Військова співпраця та забезпечена безпека європейським країнам повинні розвиватися паралельно з економічним і політичним прогресом. Через це декілька західноєвропейських країн об'єдналися для реалізації різних проектів з розширення військового співробітництва та колективної оборони, включаючи створення Західного союзу в 1948 році. Зрештою було визначено, що тільки трансатлантична угода про безпеку може стримувати радянську агресію, одночасно запобігаючи відродження європейського мілітаризму, закладаючи основи для політичної інтеграції.

Після підписання договору ряд підписантів звернулися до США з проханням про військову допомогу. Пізніше в 1949 році президент Трумен запропонував програму військової допомоги, і в жовтні Конгрес США схвалив Програму взаємної допомоги в галузі оборони, виділивши близько 1,4 млрд доларів на цілі будівництва західноєвропейської оборони [97].

НАТО повинно було стати захистом для її членів від експансіонізму й ідеології Радянського Союзу та стримування його після першого випробування атомної бомби в серпні 1949 року. Тож СРСР сформував політичний і військовий союз з 8 держав-членів – Варшавський договір в травні 1955 року для протистояння НАТО на світовій арені [97].

Таким чином, створення Альянсу було частиною широких зусиль, спрямованих на досягнення трьох цілей: стримування радянського експансіонізму, заборона відродження націоналістичного мілітаризму в Європі за допомогою сильної північноамериканської присутності на континенті та заохочення європейської політичної інтеграції.

В преамбулі Вашингтонського договору НАТО 1949 року йде мова про те, що союз має ідеологічну основу, враховуючи його зобов'язання сприяти свободі, верховенству закону й демократії. Отже, з самого початку НАТО також взяло на себе роботу багатостороннього Альянсу – для просування спільних ідеалів та інтересів. Зусилля по просуванню принципів демократії, свободи особистості та верховенства закону були спрямовані на зміцнення цих систем в рамках його власних членів [65].

У Статті 5 Північноатлантичного договору нові союзники домовилися, що «збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, кожна з них надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки». Ця Стаття є основним гарантом колективної безпеки [65].

Стаття 3 заклала основу для співпраці в області бойової готовності між Союзниками – «Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного і ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу» [65].

Стаття 2 дала їм свободу для участі в невійськовій співпраці – «Сторони сприятимуть подальшому розвитку мирних і дружніх міжнародних відносин, зміцнюючи свої незалежні інституції, домагаючись кращого розуміння принципів, на яких ці інституції засновані, та створюючи умови для забезпечення стабільності і добробуту» [65].

Отже, можна зазначити, що Статті Північноатлантичного договору заклали основу для колективної безпеки та захисту від експансії СРСР, політичної та економічної інтеграції.

Але підписання Північноатлантичного договору не створило військової структури, яка могла б ефективно координувати дії союзників. На цей процес вплинули зростаючі побоювання з приводу випробовування радянської атомної бомби в 1949 році та початком Кореїської війни в 1950 році [74].

Незабаром НАТО створило консолідовану командну структуру з військовим штабом. Це був верховний штаб союзних держав Європи на чолі з американським генералом Д. Ейзенхауером в якості першого верховного головнокомандувача союзними військами Європи. Після цього союзники створили постійний Цивільний Секретаріат в Парижі [92].

Внаслідок цих дій політична стабільність була поступово відновлена в Західній Європі і почалося післявоєнне «економічне диво».

Незабаром після створення Організації Північноатлантичного договору вибухнула війна в Кореї, й її учасники швидко зробили кроки до інтеграції та координації своїх сил оборони через централізований штаб. Напад Північної Кореї на Південну Корею в той час широко розглядалося як приклад комуністичної агресії, що спрямовується Москвою, тому Сполучені Штати збільшили свої військові зобов'язання перед Європою, щоб забезпечити

гарантії проти радянської агресії на європейському континенті. У союз вступили нові союзники: Греція і Туреччина в 1952 році, а також Західна Німеччина в 1955 році (Див. Додаток Б). У відповідь на вступ Західної Німеччини в НАТО Радянський Союз та його східноєвропейські союзники утворили Варшавський договір в 1955 році. Європа опинилася в непростому протистоянні, про що свідчить будівництво Берлінської стіни в 1961 році [92].

Створення Організації Північноатлантичного договору має певні наслідки для подальшої розбудови світу: позитивні – прискорення процесу політичної інтеграції, економічного розвитку, зміцнення національної безпеки країн Західної Європи, поширення демократичних цінностей; негативні – загострення протистояння в рамках «холодної війни», політична та економічна залежність країн Західної Європи від США [75].

Таким чином, НАТО – політична та військова організація, створення якої є відповіддю на швидкі темпи поширення радянської ідеології в країнах Східної Європи, на політичне протистояння США з СРСР та загрозу військової небезпеки. США досягли таких цілей як посилення політичної, економічної ролі та поширення демократичних цінностей внаслідок залежності європейських країн. Основними завданнями організації є гарантування безпеки, захист від радянської експансії та інтеграція країн Європи. НАТО має ідеологічну основу, враховуючи зобов'язання сприяти свободі, верховенству закону й демократії. Тому створення Організації Північноатлантичного договору сприяло прискоренню процесу політичної інтеграції, економічного розвитку, зміцненню національної безпеки країн Західної Європи, поширенню демократичних цінностей, але загострило протистояння в рамках «холодної війни», поставило в політичну та економічну залежність країн Західної Європи від США.

2.2. Формування стратегій у біполярний період (1949-1991)

Підписання у 1949 році Північноатлантичного договору ознаменувало початок нового етапу історії міжнародних відносин. НАТО повинно було стати захистом для її членів від експансіонізму й ідеології Радянського Союзу та стримувати його після першого випробування атомної бомби в серпні 1949 року. У відповідь СРСР сформував політичний й військовий союз – Варшавський договір в травні 1955 року. Учасниками якого стали СРСР, Болгарія, Албанія, Чехословаччина, НДР, Угорщина, Румунія та Польща. Світ вступає в епоху «холодної війни» [123].

У період з 1949 по 1991 роки відбулося три процеси розширення НАТО. В 1952 році до Альянсу приєдналися Греція та Туреччина, у 1955 році – ФРН та у 1982 році – Іспанія [123].

НАТО керувалося парадигмою збройного протистояння з Організацією Варшавського договору і забезпечення безпеки в Європі. У зв'язку з цим, розроблені в той період стратегічні концепції – «Стратегічні вказівки», «Найефективніша модель військової потужності НАТО на найближчі кілька років», «Заходи щодо застосування Стратегічної концепції» включали в себе комплекс заходів, метою яких була перемога над СРСР в гонці озброєнь. Тому обидві сторони нарощували потужність армій, озброєння та військової техніки [106].

Головний орган, який займався розробкою стратегічних концепцій, має назву Військовий Комітет (далі МС 3). Основна мета його діяльності полягала в розробці «адекватної військової потужності при економії зусиль та ресурсів» (Див. Додаток В) [62].

Перший стратегічний документ НАТО був відомий як «Стратегічна концепція оборони Північноатлантичного регіону». Важливо відзначити, що, навіть, в самих ранніх проектах стратегічної концепції НАТО вже згадувалося про ядерну зброю. Таким чином, МС 3 в документах закликає Північноатлантичний союз: «забезпечити можливість швидкої доставки атомної бомби. Це в першу чергу відповідальність США, яким, наскільки це можливо, надають допомогу країни». До цього ж МС 3 закликав країни-члени

«якомога швидше зупинити ворожі настання проти держав Північноатлантичного договору та протидіяти їм усіма доступними засобами, включаючи повітряні, військово-морські та морські сили, наземні та психологічні операції». Інші військові заходи включали в себе нейтралізацію повітряних операцій противника, забезпечення безпеки і контроль над морськими, повітряними комунікаціями, захист основних районів підтримки й баз, які будуть мати важливе значення для оборони Північноатлантичного союзу [69].

29 листопада 1949 року Військовий Комітет передав свою стратегічну концепцію Комітету оборони у вигляді документа DC 6, який все ще носив назву «Стратегічна концепція оборони Північноатлантичного регіону» [68].

Як і документи серії MC 3, з яких він був заснований, DC 6 підкреслював, що внесок кожної країни в оборону повинен бути пропорційний її географічному положенню, промисловим, військовим можливостям й населенню. Таким чином, метою оборонного планування НАТО було «успішний захист країн Північноатлантичного договору за рахунок максимальної ефективності їх збройних сил з мінімально необхідними витратами людських ресурсів, фінансів» [68].

DC 6 є загальною стратегічною концепцією Альянсу, але потрібно було її розширити для використання Групами регіонального планування при розробці своїх регіональних планів оборони. Після того, як цей процес включення національних коментарів був завершений, 6 січня 1950 року Групам регіонального планування був направлений Стратегічний керівний документ (SG 13/16) [70].

Офіційне затвердження «Стратегічного керівництва для Північноатлантичного регіонального планування» було прийнято 28 березня 1950 року на якому SG 13/16 був затверджений як MC 14, який надав додаткове стратегічне керівництво, що дозволяє групам регіонального планування розробляти детальні плани оборони на випадок непередбачених обставин до липня 1954 року [31].

Ключові цілі оборонної політики НАТО, викладені в МС 14, полягали в тому, щоб «переконати СРСР у тому, що війна не «окупається» й в разі її виникнення забезпечити успішну оборону території НАТО. МС 14 припускав, що в разі війни Радянський Союз спробує завдати поразки силам НАТО та досягне Атлантичного узбережжя, Середземного моря та Близького Сходу. Ще одне ключове припущення полягало в тому, що «всі види зброї без винятку можуть використовуватися будь-якою стороною». МС 14 доручив військовим планувальникам в групах регіонального планування розробити плани, спрямовані на утримання противника якомога далі на схід в Німеччині, як можна далі на схід і північ в Італії [31].

Потім Військовий Комітет об'єднав ці плани в «Північноатлантичний Середньостроковий план Організації Договору» (ДС 13), який був схвалений 28 березня 1950 року і спрямований до Міністерства оборони [29].

Як найбільш детальний документ, пов'язаний зі стратегією, випущений до сих пір НАТО, ДС 13, хоча був названий просто «Середньостроковий план», містив важливі стратегічні вказівки; фактично «послужив основою для всього стратегічного планування НАТО». У ДС 13 вказано, що головною стратегічною метою НАТО в разі початку війни буде «знищення шляхом стратегічного наступу». Документ передбачав чотири етапи операцій, які повинні були відбутися після початку бойових дій: Фаза 1 – День для стабілізації початкового радянського наступу, включаючи початок повітряного наступу союзників; Фаза 2 – Стабілізація початкового радянського наступу до початку наступальних операцій союзників; Фаза 3 – Початок союзниками великих наступальних операцій до тих пір, поки не буде досягнута капітуляція Радянського Союзу; Фаза 4 – Остаточне досягнення цілей війни союзників [29].

Таким чином, основне завдання полягало в тому, щоб «затримати і зупинити наступ противника», союзники повинні були зробити це «як можна далі на схід», «в повній мірі використовуючи мобільність і наступальні дії». Саботаж і підривні дії розглядалися як засоби забезпечення деякої додаткової затримки, і «максимальна підтримка» повинна була бути надана «таким

психологічним заходам, які могли бути прийняті проти ворога». За допомогою всіх цих засобів сили «виграють час для прибуття підкріплень і для відчуття сукупного ефекту стратегічного повітряного наступу». Що стосується Північноамериканського регіону, то «його первісне основне завдання – почати стратегічне повітряний наступ проти супротивника на самому початку бойових дій».

Ухвалення DC 13 ознаменувало кінець первісного формулювання стратегії НАТО. Ця стратегія містилася в трьох основних документах: DC 6/1, в якому викладається загальна стратегічна концепція; MC 14, в якому представлені більш конкретні стратегічні рекомендації для використання в оборонному плануванні; і DC 13, який включав обидва ці аспекти, а також регіональне планування [29].

Коли 25 червня 1950 року Північнокорейські сили почали вторгнення в Південну Корею, почавши конфлікт, який незабаром привів до того, що війська Сполучених Штатів та інших членів НАТО вели боротьбу там від імені ООН, швидко посилювався страх перед Західною Європою, яка може стати наступною ціллю агресії, спонсором якої стане Радянський Союз. Визнаючи, що існуюча вільна структура груп планування НАТО не виявиться ефективною в такому конфлікті, Північноатлантична Рада 26 вересня 1950 року схвалила створення Об'єднаних Збройних Сил під централізованим командуванням. 19 грудня 1950 року Рада запросила генерала Д. Ейзенхауера в якості першого Верховного головнокомандувача SACEUR [71].

У грудні 1952 року було затверджено новий документ – «Стратегічне керівництво» (MC 14/1), який був набагато більш докладним, ніж MC 14, тому що включав багато тем, раніше охоплені DC 13, включаючи припущення, передбачувані можливості противника і плани дій. В MC 14/1 говорилося, що загальна стратегічна мета Північноатлантичного союзу полягала в тому, щоб «забезпечити захист території НАТО і знищити волю та здатність Радянського Союзу, його сателітів вести війну спочатку за допомогою повітряного наступу». Для стратегічних повітряних атак союзників будуть

застосовуватися «всі види зброї». МС 14/1 також розглянув можливий вплив «зброї масового знищення» на цілі сил НАТО і прийшов до висновку, що, оскільки «звичайні сили НАТО в даний час далеко не відповідають вимогам, не можна допускати ослаблення їх запланованого розширення» на період 1953-54 років [32].

2 листопада 1954 року Військовий Комітет приймає стратегію МС 48, не обмежував застосування ядерної зброї НАТО після його першого застосування Радянським Союзом. МС 48 закликав військове керівництво НАТО отримати повноваження «планувати і проводити підготовку, виходячи з припущення, що атомна зброя буде використовуватися для захисту з самого початку». «Концепція масованої відплати», яка, зазвичай, асоціюється з більш пізнім стратегічним документом НАТО, МС 14/2, може, таким чином, більш доречно асоціюватися з МС 48 та її закликом до масованого використання ядерної зброї для захисту Європи від агресії [58].

Але незабаром в процес почали входити нові ідеї, включаючи запит Франції, щоб включити розділи наслідків для НАТО радянської політичної і економічної діяльності за межами території НАТО. Важливість подій за межами зони НАТО набула ще більшого значення восени 1956 року, коли Великобританія і Франція спробували відновити контроль над Суецьким каналом, що зустріло рішучий опір з боку Сполучених Штатів. Потім Радянський Союз скористався роз'єднаністю і стурбованістю Заходу Близьким Сходом, відправивши війська і танки, щоб придушити спробу Угорщини перейти до більш демократичної форми соціалізму, тим самим зруйнувавши надії Заходу на поліпшення відносин з Радянським Союзом [89].

Наступний документ від 13 грудня 1956 року – СМ (56) 138, «Директива Північноатлантичної ради для військової влади НАТО», закликав до перегляду оборонного планування НАТО, «щоб визначити, як в межах наявних ресурсів оборонні зусилля Альянсу можна досягти найбільш ефективного розподілу сил». Документ складався з двох частин: аналізу намірів Радянського Союзу і самої директиви, в якій говорилося, що Північноатлантичний союз повинен

підтримувати сили, достатні для того, щоб «зберігати впевненість у військовій ефективності оборонної організації НАТО і тим самим сприяти стримуванню агресії». Але в Політичній директиві також говорилося, що союзні сили «щита» повинні мати можливість протистояти проникненням, вторгненням або ворожих дій на місцях «без необхідності вдаватися до ядерної зброї» [11].

В МС 14/2 1957 року, «Загальна стратегічна концепція оборони території НАТО», велика увага приділялася використанню ядерної зброї для захисту території НАТО. «Наша головна мета – запобігти війні, створивши ефективний стримуючий фактор агресії». Основними елементами стримування є ядерні та інші готові сили, явна рішучість завдати у відповідь удар будь-якому агресорові усіма наявними в нашому розпорядженні силами, включаючи ядерну зброю, якої було б для захисту НАТО [58].

Таким чином, у 1950-ті роки НАТО дотримувалося концепції «масованої відплати» – якщо Радянський Союз нападе, НАТО відповість ядерною зброєю. Мета полягала в стримуванні будь-якої сторони, особливо від застосування ядерної зброї. Одночасно «масований удар у відповідь» дозволив членам Північноатлантичного союзу зосередити свої зусилля на економічному зростанні, а не на підтримці армій. До того ж, запуск Радянським Союзом супутника в 1956 році спонукав союзників до тіснішої наукової співпраці [89].

У 1955-1960-і роки напруженість відновилася: М. Хрущов та Дж. Кеннеді ледь змогли уникнути конфлікту на Кубі (1962 рік), американське втручання у В'єтнам загострилося (1965 рік), вторгнення СРСР до Угорщини (1956 рік), Суецька криза (щодо визначення статусу Суецького каналу; 1956 рік), побудова Берлінської стіни (1962 рік). Все це, досить явно, підтвердило побоювання країн-засновниць НАТО щодо експансіоністських амбіцій Радянського Союзу та значно активізувало їх зусилля, спрямовані на створення військових структур, необхідних для реалізації взаємних зобов'язань у сфері спільної оборонної політики [97].

Під час другої Берлінської кризи, в січні 1961 року, Дж. Кеннеді набагато більше турбувала можливість обмеженої війни, ніж тотальна радянська ядерна

атака, і він також турбувався про те, що війна може початися випадково або в результаті прорахунку, тому доручив чиновникам свого кабінету переглянути стратегію оборони США. 20 квітня 1961 року Рада національної безпеки видала секретну директиву, відому як Меморандум про дії в області національної безпеки, в якій викладалася політика США щодо НАТО. У своєму військовому розділі NSAM 40 заявило, що США повинні наполягати на тому, щоб «першочергову увагу в програмах НАТО для європейського регіону було приділено підготовці до найбільш ймовірних непередбачених обставин, тобто до тих, в яких не буде ядерної або масованої неядерної атаки». Таким чином, хоча Альянс повинен продовжувати готуватися до зустрічі з такою тотальною загрозою, ці приготування не повинні «відволікати необхідні ресурси від програм неядерного театру військових дій для відображення менших загроз». NSAM 40 закликав Сполучені Штати спробувати реалізувати цю нову політику в рамках НАТО «шляхом конструктивної інтерпретації існуючої доктрини» [23].

У вересні 1963 року було видано новий документ – MC 100/1, який закликав до більшої гнучкості стратегії Альянсу. У документі передбачалося три етапи захисту: спроба стримування агресії за допомогою звичайних озброєнь, швидка ескалація застосування тактичної ядерної зброї при певних обставинах і поступове стратегічне застосування ядерної зброї [25].

Стратегія «гнучкої відповіді» Кеннеді прагнула замінити абсолютну концепцію «масована відплата» – мир або тотальна ядерна війна. Програма «Гнучке реагування», прийнята після кубинської ракетної кризи, зміцнила обороноздатність НАТО в області звичайних озброєнь, запропонувавши військову відповідь, за винятком повного обміну ядерними ударами в разі конфлікту [91].

Політичне схвалення нової стратегії було отримано 9 травня 1967 року, коли на засіданні міністрів Ради Європи було опубліковано Керівництво військовій владі НАТО. У цьому документі (DPC / D (67) 23) йдеться про те, що «загальна стратегічна концепція НАТО повинна бути переглянута, щоб дати

НАТО велику гнучкість і передбачити можливість використання одного або декількох варіантів прямого захисту, навмисної ескалації і загальної ядерної відповіді, тим самим створюючи противнику реальну загрозу ескалації у відповідь на будь-яку агресію нижче рівня великого ядерного удару». Таким чином, ключова особливість нової стратегії НАТО полягала не тільки в гнучкості, яка в деякій мірі вже була характерною рисою більш ранніх стратегічних документів НАТО, але і в ідеї ескалації, яка отримала подальший розвиток в нових стратегічних документах, МС 14/3 та МС 48/3 [7].

У новому проекті Стратегічної концепції, МС 14/3 («Загальна стратегічна концепція захисту території Організації Північноатлантичного договору»), наголошується на необхідності гнучкості: «Концепція стримування Північноатлантичного союзу заснована на гнучкості, яка не дозволить потенційному агресору з упевненістю прогнозувати конкретну відповідь НАТО на агресію та приведе його до висновку, що виникатиме неприйнятна ступінь ризику незалежно від характеру його нападу». Потім МС 14/3 визначив три типи військових відповідей на агресію проти НАТО. «Боротьба з агресією буде відбуватися на тому рівні, на якому противник хоче битися» [33].

Супроводжуваним документом МС 14/3 був МС 48/3 «Заходи щодо реалізації Стратегічної концепції захисту території НАТО». В них описані заходи, необхідні для захисту НАТО, включаючи поліпшену розвідку і раннє попередження, швидкі скоординовані дії в період часу попередження, підвищену готовність, гнучкість, наступальні можливості, покращену повітряну оборону, сили негайного реагування і підкріплення, мобілізацію і розширення сил, логістику. Потім в МС 48/3 було представлено аналіз стратегічних міркувань в різних географічних регіонах НАТО [12].

В результаті властиві новій доктрині гнучкості (як стратегії, так і інтерпретації) два її основних документа – МС 14/3 та МС 48/3 – залишалися в силі набагато довше, ніж будь-яка попередня стратегія НАТО. Той факт, що союзники не підготували нову стратегічну концепцію з 1967 по 1991 рік, можна пояснити не тільки спільністю політичних заяв 1967 року, що є й очевидними

політичними труднощами, пов'язаними з підготовкою таких документів. Фактично, ця дискусія була настільки затяжна і включала в себе такий широкий спектр різних думок, що більшість не бачило причин для відновлення спору про розробку стратегії в 1970-х і 80-х роках. Лише після закінчення холодної війни ці два документи були замінені (в кінці 1991 року) новою стратегією НАТО, набагато менш конфронтаційний характер якої символізував той факт, що нова Стратегічна концепція Альянсу була опублікована як несекретний документ.

У період з 1949 по 1991 роки Північноатлантичний Альянс виконував три основні функції: зміцнення колективної оборони, забезпечення колективної безпеки і розвиток трансатлантичного співробітництва. Першочергова задача у військовій сфері полягала в збереженні ефективних інструментів забезпечення колективної оборони держав-членів НАТО. У 1967-1991 роки в результаті переходу від виключно військового курсу розвитку в процесі модернізації Альянс почав виконувати завдання дипломатичної, політичної та економічної війни проти СРСР таємними засобами.

Під час «холодної війни» відбувся докорінний перегляд парадигм способів протидії СРСР і функціональних можливостей військово-політичного блоку. Змістився загальний вектор розвитку НАТО в сторону розширення геополітичного простору, збільшення масштабів політичних способів протидії і спецоперацій поряд зі збільшенням військового потенціалу. У 1968 році вперше була зроблена спроба НАТО здійснити захоплення Чехословаччини («Празька весна») методом конфлікту низької інтенсивності, а не збройним способом [76].

Еволюція поглядів Північноатлантичної організації проявилася у веденні протидії за допомогою стратегії непрямих дій. Альянс переміг «соціалістичний блок», в результаті чого з'явився новий вигляд НАТО з міцною політичною і військовою системою в умовах багатопольярного світу. Першорядні завдання – забезпечення колективної оборони, зміцнення трансатлантичного співробітництва та збереження високого рівня колективної

безпеки держав-членів Альянсу – пішли на другий план із стратегічних концепцій і військових доктрин блоку, зазнали ряд змін відповідно до вимог реальної політичної дійсності.

Отже, стратегічні концепції біполярного періоду визначалися складними відносинами між СРСР та США, тому основна мета доктрин НАТО – перемога у «холодній війні». Для цього керівництво організації постійно аналізувало та прогнозувало можливі агресивні дії з боку супротивника. Стратегічні концепції були неpubлічними, оскільки їх основний зміст – це план дій у разі військового нападу СРСР. Тому дозволялося використання всіх видів зброї та всіх засобів досягнення перемоги в гонці озброєнь. В 1960-ті роки у зв'язку з Берлінською, Кубинською, Суецькою та іншими кризами сформовано стратегію «масованої відплати», суть якої полягала у потужнішій відповіді у разі агресії супротивника. Таким чином, НАТО знаходилось в епіцентрі найбільшого міжнародного конфлікту та основним підходом щодо його вирішення було нарощування військової потужності для стримування агресії СРСР, внаслідок чого з'явилася стратегія «гнучкої відповіді». Її суть полягала у відповіді із застосуванням не лише ядерної зброї, а й звичайної. Таким чином, основна стратегія концепцій біполярного періоду – стримування супротивника. Після закінчення холодної війни в НАТО прийшли до консенсусу щодо доцільності переглянути стратегію Альянсу, щоб вона відповідала сучасному міжнародному становищу: обстановка в області безпеки змінювалася, держави-члени почали висловлювати різні національні інтереси, стратегії не були повністю узгодженими щодо розвитку Альянсу.

2.3. Зміна доктрин у постбіполярний період та в умовах глобалізації (1991-2020 рр.)

Стратегічна концепція забезпечує основний напрямок діяльності Північноатлантичного союзу, виявляючи загрози безпеки і викладаючи фундаментальні підходи до боротьби з цими загрозами, особливо рекомендації

для Збройних Сил. Після закінчення холодної війни НАТО прийняло три стратегічні концепції, спочатку в 1991 році, а потім в 1999 та 2010 роках [131].

Стратегічна концепція 1991 року, перша опублікована, розширила концепцію безпеки за межі тільки військової області в політичну, економічну, соціальну і екологічну сфери. Після закінчення холодної війни зміни в геостратегічному полі, в якому діяла НАТО, привели до розробки іншої Стратегічної концепції 1999 року (SC 99). Вперше ця концепція продемонструвала відданість Альянсу ширшій філософії безпеки, що виходить за рамки простого захисту від нападу на суверенітет держави-члена. SC 99 визнала вимогу мати можливість проводити як операції колективного захисту, так і операції кризового реагування [59].

Після того, як загроза Радянського Союзу зникла, а Альянс розширився, була розроблена стратегічна концепція, яка пропонувала свободу дій щодо невизначених передбачуваних подій в області безпеки, але при цьому зберігала консенсусні структури прийняття рішень. Стратегічна концепція Альянсу знаходиться нижче тільки Північноатлантичного договору в ієрархії документів НАТО. Вона забезпечує широкі, відкриті для переговорів рамки для цілого ряду місій та доповнює багато інших документів, в тому числі заяви на самітах і регулярні комюніке міністрів. З моменту свого створення Північноатлантичний союз не розробляв стратегічні концепції на регулярній основі [59].

Таким чином, головною залишається стратегія «гнучкого реагування», в межах якої виділяють три принципи подальшого функціонування Альянсу: колективна безпека, діалог та співробітництво.

До 1991 року стратегічні концепції Альянсу були засекреченими через те, що стосувалися військової стратегії стримування і відповідних вимог для захисту. Однак, хоча Стратегічні концепції 1991 і 1999 років були складені з цією метою, вони також призначалися для прозорого доведення стратегії Альянсу до громадян і урядів країн, що не входять в союз. В результаті з 1991 року стратегічні концепції Альянсу є нетаємними та переслідують кілька цілей. В першу чергу, концепція пропонує узгоджену основу для багатьох видів

діяльності Північноатлантичного союзу, забезпечуючи настанови для військової політики, включно з операціями і розвитком потенціалу, сприяючи суспільному розумінню мети Альянсу та повідомляючи про наміри потенційним супротивникам, а також поточним і потенційним партнерам по всьому світу. Проте, стратегічна концепція не дає всеосяжного обґрунтування цілям і планам Північноатлантичного союзу [59].

З 1991 року умови безпеки і діяльності Альянсу суттєво змінилися. У Стратегічній концепції 1991 року союзники визнали небезпеку етнічних і територіальних конфліктів у Центральній та Східній Європі. У той час майже не очікувалося виконання місій, не передбачених Статтею 5 Північноатлантичного договору, таких як управління кризами і підтримання миру. Однак, союзники зробили кілька великих операцій, не передбачених Статтею 5, а саме операцію «Деліберет форс» («Обдуманна сила»; серпень-вересень 1995 року) в Боснії і Герцеговині, а також подальша місія в Косово (KFOR). Постійні операції за межами зони відповідальності, хоча і в ближньому зарубіжжі, на Балканах, які НАТО проводило в 1990-х роках, зробили Стратегічну концепцію 1991 року все більш несумісною з роллю НАТО в світі після холодної війни. Фактично, замість того, щоб не допустити основні операції 1990-х років, Стратегічна концепція 1991 року фокусувалася на завданні спільного захисту від агресії, яка зачіпає територію Північноатлантичного союзу, а не на втручанні за межами цієї території. Це говорить про те, що НАТО, принаймні, публічно, передбачало участь у будь-яких операціях з врегулювання криз або миротворчих операціях [59].

У травні 1997 року в рамках Основоположного акту про взаємні відносини, співпрацю і безпеку між НАТО і Російською Федерацією Північноатлантичний союз оголосив, що перегляне свою стратегічну концепцію, щоб забезпечити її відповідність викликам сучасної безпеки. Цей огляд був виправданий багатьма новими політиками, міжнародними обставинами і триваючими операціями НАТО на Балканах. Переосмислення фундаментальних завдань Альянсу в галузі безпеки було найбільш важливою

рисою Стратегічної концепції 1999 року. Три місії залишилися практично незмінними з часів Стратегічних концепцій 1991 по 1999 роки: служити форумом для консультацій, забезпечувати загальний захист і гарантувати стабільне середовище євроатлантичної безпеки. Для вирішення основних нових напрямків діяльності Північноатлантичного союзу в Стратегічній концепції 1999 року було перераховано два додаткові фундаментальні завдання безпеки: кризове управління, включаючи запобігання конфліктів і операції з реагування на кризи, та партнерство, включаючи діалог і співробітництво з іншими державами в євроатлантичному регіоні. Перше позначило найбільш чітку відданість Альянсу ролі поза зоною відповідальності [60].

При складанні Стратегічній концепції 1999 союзники уникали вирішення питання про законність застосування сили для операцій, не передбачених Статтею 5, без чіткого мандату Ради Безпеки ООН. Проте, для підтримки двох означених завдань, НАТО повторило свою пропозицію підтримувати миротворчі та інші операції на індивідуальній основі шляхом надання ресурсів і досвіду Північноатлантичного союзу під егідою Ради Безпеки ООН або Організації з безпеки і співпраці в Європі (ОБСЄ). Хоча союзники санкціонували операції за межами зони відповідальності, вони також підтвердили використання сили в Косово і на Балканах. Це формувало відкриту можливість проведення військових операцій, виправданих гуманітарної необхідністю або іншими особливими інтересами. Незважаючи на формулювання SC 99, деякі союзники заявили, що конфлікт в Косово не створив жодного прецеденту, і заявили, що кожен союзник несе відповідальність за виправдання своєї участі гуманітарними міркуваннями або резолюціями Ради Безпеки ООН [60].

В Стратегічній концепції 1999 року визначено завдання сил НАТО, описані характеристики як звичайних, так і ядерних сил, а також встановлені керівні принципи їх стану і готовності. Зокрема, можливості для роботи з ризиками повинні залишатися гнучкими, мобільними, стійкими і швидко розгортатися. Будучи підготовленими як до операцій, не пов'язаних зі Статтею

5, так і підтримуючи загальну оборону, вони будуть сприяти регіональній стабільності, просувати спільні інтереси безпеки держав Альянсу і підтримувати мир в євроатлантичному регіоні. Крім того, в стратегічній концепції підкреслюється незамінна роль, яку сили Північноатлантичного союзу грають в усуненні небезпеки, пов'язаної з поширенням ядерної, біологічної та хімічної зброї та засобів її доставки. Хоча в концепції стверджується роль ядерних сил у стримуванні розповсюдження зброї масового знищення, в ній чітко сказано, що ядерні сили НАТО більше не будуть націлені на якусь конкретну країну [60].

Стратегічна концепція 1999 року відображала поточну політику, вже прийняту Північноатлантичним союзом, відображала необхідність дій НАТО за межами своїх територіальних кордонів і пропонувала трансформаційні структурні зміни, необхідні для підвищення боєготовності сил, була більш докладною, ніж попередня концепція, і офіційно розширила діяльність Північноатлантичного союзу на управління кризами і побудову партнерських відносин. Найбільш важливим є те, що Стратегічна концепція 1999 року підтвердила можливість проектувати військову міць за межі Європи. Хоча Косово виявило деякі проблеми, пов'язані з проектуванням сили, воно також довело, що Північноатлантичний союз може діяти за межами своєї первісної мети загальної оборони [60].

Таким чином, в кінці ХХ століття безпеці країн-членів загрожує низка військових ризиків – існування ядерного арсеналу поза межами НАТО. Тому було прийнято рішення щодо співробітництва Альянсу з колишніми супротивниками – Росію викреслили з розділу та включили до партнерства. НАТО відходить від концепції «щита» та еволюціонує до концепції «меча».

У контексті операцій НАТО в Афганістані та подій 11 вересня 2001 року було проведено третій великий перегляд стратегічної концепції після закінчення холодної війни. Міцний трансатлантичний консенсус щодо ролей і завдань НАТО, а також її стратегії з протидії сучасним і майбутнім викликам безпеки має важливе значення для забезпечення оптимального функціонування

НАТО та збереження життєздатності організації. Оскільки середовище безпеки, з яким НАТО доводиться мати справу, змінюється, тому стратегічна концепція Альянсу повинна підлягати періодичному оновленню [138].

Нова Стратегічна концепція НАТО була прийнята на саміті в Лісабоні 20 листопада 2010 року. Вона замінює попередню Стратегічну концепцію, прийняту на саміті НАТО у Вашингтоні в квітні 1999 року під час кризи в Косово [67].

Стратегічна концепція 2010 підтверджує три «основні ключові завдання» НАТО: колективний захист союзників (Стаття 5 Вашингтонського договору), кризове управління (тобто політичні інструменти та військові операції для запобігання, припинення конфліктів або зміцнення стабільності в кризових ситуаціях, які можуть вплинути на безпеку Північноатлантичного союзу) і безпека на основі співробітництва (для взаємодії з країнами або міжнародними організаціями за межами НАТО). У Концепції пропонується кілька нововведень в основних завданнях НАТО для адаптації до мінливих умов безпеки [67].

У документі представлена оцінка НАТО в області безпеки. Крім традиційних викликів (звичайна загроза і ризики, пов'язані з поширенням зброї масового знищення), в Концепції також робиться акцент на нові ризики для безпеки союзників, зокрема: тероризм (попередня версія Стратегічної концепції була прийнята до 11 вересня), нестабільність або конфлікт за межами кордонів НАТО, кібератака, безпека транзитних маршрутів для торгівлі та енергії, тенденції, пов'язані з технологіями (радіоелектронна боротьба і т. д.), а також ключові екологічні та ресурсні обмеження (зміна клімату, здоров'я і т. д.) [67].

Концепція зобов'язує НАТО слідувати «цілі створення умов для світу без ядерної зброї». Але підтверджує, що «поки в світі є ядерна зброя, НАТО залишиться ядерним Альянсом». Що стосується виведення тактичної ядерної зброї США з Європи, в Концепції зазначається, що союзники «різко скоротили» кількість ядерних боєприпасів, розміщених в Європі, і залежність НАТО від ядерної зброї. Це вказує на те, що союзники «будуть прагнути створити умови для подальших скорочень у майбутньому» і будуть прагнути «домагатися згоди

Росії на підвищення транспарентності своєї ядерної зброї в Європі та перебазування цієї зброї з території членів НАТО» [67].

У Концепції оголошується про намір союзників створити систему протиракетної оборони для прикриття всієї європейської території НАТО, а також США. НАТО також має намір співпрацювати з Росією з протиракетної оборони [67].

У документі згадується захист НАТО від тероризму та її роль в навчанні місцевих сил боротьбі з тероризмом. У ньому також наголошується, що союзникам необхідно розвивати свою здатність запобігати кібератаки і захищатися від них [67].

У Стратегічній концепції наголошується на необхідності «всеосяжного політичного, цивільного і військового підходу для ефективного управління кризами» і підтверджується «безпрецедентний потенціал НАТО щодо розгортання та підтримання сильних збройних сил на місцях» [67].

Основними нововведеннями є оголошення про створення НАТО «відповідного, але небагатого цивільного потенціалу управління кризовими ситуаціями» для взаємодії з цивільними партнерами, а також акцент на необхідності вдосконалення НАТО комплексного військово-цивільного планування, навчання і розвитку місцевих сил [67].

Концепція є новаторською, підкреслюючи намір НАТО розвивати «широку мережу» партнерських відносин «по всьому світу», розвивати політичний діалог та практичне співробітництво «з будь-якими країнами та відповідними організаціями по всьому світу» і надавати своїм партнерам «структурна роль у формуванні стратегії і рішень по місцям під керівництвом НАТО, в яких вони беруть участь» [67].

Також слід визначити три найбільш важливі проблеми для НАТО: проблема Афганістану: миротворці НАТО і надалі будуть вирішувати цю проблему – для створення громадянського суспільства, підтримки мирних перетворень, але застосування всіх сил – крайній засіб; проблема взаємовідносин НАТО-Росія: найбільш заплутана а невизначена проблема;

НАТО не бажає поступатися та припиняти розширення на схід Європи, але є спільні проблеми для них – місії в Афганістані, боротьба з тероризмом, піратством, розповсюдженням зброї масового знищення та ін.; проблема необхідності протистояння новим загрозам: міжнародний тероризм, кібератаки, піратство, розповсюдження зброї масового знищення; визначено новий вектор роботи – застосування непрямого воєнного стримування (НАТО повинно мати такі військові потужності, що будь-який супротивник буде вважати безглуздим напад на НАТО) [67].

Мета НАТО – розвинутий ядерний потенціал стримування.

Основу Стратегічної концепції 2010 складають: закріплення присутності НАТО в Центрально-Азійському регіоні; гнучка політика по відношенню до РФ; нові принципи застосування сили «в умовах відсутності війни» [67].

Але однобічні дії з боку країн-членів НАТО не виявилися ефективними – РФ нарощувала свій ядерний потенціал, прийняла доктрину про застосування ядерної зброї першою та розповсюдження ядерних технологій на Близькому Сході. Тому основними причинами до зміни стратегії є: ядерна загроза з боку Росії та нові виклики на сході та півдні Європи. Нова концепція розробляється для того, щоб: домогтися «повної захищеності» та забезпечити стабільність розвитку членів НАТО [67].

Глави держав та урядів 30 країн-членів НАТО зустрілися в Лондоні 3-4 грудня 2019 року. Офіційні особи НАТО і США підкреслили наступні ключові результати зустрічі: завершення нової Ініціативи готовності, згідно з якою Альянс буде мати в своєму розпорядженні 30 механізованих батальйонів, 30 авіаційних ескадрилій та 30 бойових кораблів ВМФ, готових до використання протягом 30 днів; оголошення космосу новою сферою діяльності НАТО та досягнення в боротьбі з кібер та гібридними погрозами, включаючи встановлення нових базових вимог до телекомунікаційної інфраструктури; збільшення витрат на оборону європейськими союзниками і Канадою; підтвердження прихильності місії НАТО в Афганістані і зусиллям по боротьбі з

тероризмом на Близькому Сході і в Північній Африці; Угода про оцінку впливу Китаю на НАТО і трансатлантичну безпеку [19].

У більш широкому плані офіційні особи НАТО прагнули підкреслити досягнення НАТО і важливість міцних американо-європейських відносин для цих зусиль. Сполучені Штати були прихильником створення НАТО в 1949 році і були безперечним лідером Альянсу, оскільки він перетворився з організації колективної оборони з 12 членів, орієнтованої на стримування Радянського Союзу, в глобальну організацію безпеки з 30 членів [18].

Однак зустріч в Лондоні пройшла в напружений час для НАТО. Деякі європейські союзники ставлять під сумнів прихильність адміністрації Д. Трампа НАТО і критикують за передбачуваний односторонній підхід до питань зовнішньої політики, включаючи виведення військ США з Сирії в жовтні 2019 року. Багато союзників також критикували Туреччину, члена НАТО, за її військові операції в Сирії та придбання російської системи протиповітряної оборони [18].

Таким чином, ліквідація у 1991 році Радянського Союзу зумовила НАТО виокремити проблему загальної безпеки, а не лише небезпеки з боку СРСР. Також поява великої кількості держав, можливе виникнення етнічних й територіальних конфліктів в цих країнах та ліквідація радянського впливу в його сателітах спричинили встановлення поступового впливу на цих територіях. Тому стратегічні концепції стали публічними для заяви про свої наміри потенційним супротивникам, концепція «гнучкого реагування» та позиція «щита» залишалися незмінними до 1999 року, коли кількість конфліктів надзвичайно зросла. Нова концепція передбачала відкриту можливість проведення військових операцій, виправданими гуманітарною необхідністю та особливими інтересами, під егідою РБ ООН та поза межами відповідальності. Таким чином, НАТО проголосило себе гарантом вирішення міжнародних конфліктів шляхом повної військової рішучості та переходу до позиції «меча». Але поява у XXI столітті нових ризиків у вигляді тероризму, кібербезпеки та інших, відсутність досвіду щодо врегулювання цих криз

змусило НАТО повернутися до концепції стримування та забезпечення безпеки шляхом міжнародного партнерства та співпраці. Але це не виявилось ефективним. Тому розробляється нова концепція для того, щоб: домогтися «повної захищеності» та забезпечити стабільність розвитку членів НАТО.

РОЗДІЛ 3

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

3.1. Участь НАТО у міжнародних конфліктах наприкінці ХХ ст.

Для НАТО та союзів, сформованих під час холодної війни, головним завданням було військове невтручання в конфлікти, які виникають за межами територій, які підпадають під дію їх відповідних договорів. Це пов'язано з тим, що задачі західних союзів під час холодної війни були спрямовані на забезпечення територіального захисту держав-членів від військової загрози з боку Радянського Союзу. Однак, в результаті зникнення військової загрози на європейському фронті після закінчення холодної війни та розпаду Радянського Союзу НАТО стало активно брати участь у зовнішніх конфліктах. Так звані «антикризові операції» перетворилися на головну задачу Альянсу. Ці зміни можна пояснити: трансформацією завдань Альянсу, зростанням міжнародного співробітництва та складним характером конфліктів.

По-перше, у зв'язку з закінченням холодної війни в 1991 році місії НАТО зазнали істотних змін. Завдання Альянсу по захисту від Радянського Союзу припинило своє існування, що сприяло перегляду визначення Альянсу. За цим відбувся розпад Югославської Федерації, а також велика гуманітарна криза в Боснії, в результаті чого багато людей загинуло та стали біженцями. З моменту початку громадянської війни в Югославії в 1992 році НАТО поступово втручалось, зробивши операції з реагування на кризи головним завданням Альянсу. Починаючи з цих операцій на Балканах, НАТО взяло на себе командування ISAF в Афганістані, в Центральній Азії. НАТО також направило сили з надання допомоги в разі стихійних лих в Пакистан, Афганістан, який постраждав від сильного землетрусу, перемістило війська Африканського союзу в Судан і Сомалі, провело навчання сил безпеки в Іраку на Близькому Сході. Таким чином, НАТО, найбільший у світі Альянс, взяв на себе

місію по розгортанню близько 50 000 військовослужбовців на трьох континентах для виконання місій, санкціонованих ООН.

Другою причиною участі НАТО у вирішенні конфліктів було посилення міжнародного співробітництва після холодної війни. Зокрема, виникла тенденція великих держав до відмови від регіональних конфліктів після закінчення холодної війни, і в цьому процесі – відновлення нерозвинених держав раптово стало головною проблемою. Порядок денний для світу і Доповнення до Порядку денного для світу, запропоновані Генеральним секретарем ООН Бутрос Бутрос-Галі, або «Звіт Брахімі» зображають основні тенденції часу. Ці пропозиції представляють перехід від традиційної миротворчої діяльності з основними завданнями спостереження за припиненням вогню і бойових дій до комплексної діяльності, включаючи реагування на гуманітарні кризи та зусилля з постконфліктного відновлення. Поряд з цим, операції по стабілізації, засновані на резолюціях Ради Безпеки ООН, були перетворені в операції, які охоплюють відносно добре озброєні та боєздатні місії по захисту персоналу ООН. НАТО, як регіональна організація, поступово включилася у врегулювання конфліктів в євроатлантичному регіоні.

Третя причина, з якої НАТО бере участь у вирішенні конфліктів, – це складний характер зусиль з постконфліктного миробудівництва, яке не може здійснюватися однією країною або організацією поодиноці. Зміщення акценту після закінчення холодної війни з міждержавного конфлікту на внутрішньо-державний вимагало комплексного підходу, включаючи міжнародні організації, національні організації та неурядові організації. Широке співробітництво та партнерство між ними необхідні для відновлення й надання гуманітарної допомоги нерозвиненим державам. Втручання НАТО можна схарактеризувати як частину цього всеосяжного підходу.

Під керівництвом США в НАТО пройшов процес адаптації. Лондонська декларація, підписана в липні 1990 року і, більшою мірою, Стратегічна концепція від листопада 1991 року визнали «нову стратегічну середу різноманітних та різноспрямованих ризиків». Подальша потреба ролі НАТО в

управлінні кризами й запобіганні конфліктів, в свою чергу, передбачала відмову від традиційної стурбованості самообороною та, як наслідок, зміни силових, командних структур та співпраці з іншими міжнародними організаціями. Але у Стратегічній концепції відсутній чіткий виклад того, які нові завдання, такі як управління конфліктами, включають НАТО. Тобто, не було єдиної думки як НАТО буде діяти поза зоною відповідальності.

Боснійська кампанія була ключовим двигуном розвитку НАТО. Вона не тільки визначила контури трансатлантичних відносин, але й в повній мірі стала випробуванням відносин з Росією. У Боснії та Герцеговині була проведена перша операція НАТО за межами зони відповідальності (операція «Морський монітор», 1992 рік), перше санкціоноване застосування сили в підтримку резолюції РБ ООН (операція «Морська гвардія», 1992–1993 роки), перша бойова операція НАТО (операція «Заборонений рейс», квітень 1993–грудень 1995 року). Тим часом, IFOR/SFOR були не тільки першим досвідом НАТО в миротворчій діяльності, а й першим великим розгортанням сухопутних військ під керівництвом НАТО за межами території держави-члена та першим великим прикладом скоординованої участі НАТО. На основі боснійського досвіду в Берліні в 1996 році, міністри закордонних справ країн НАТО прийняли документ MC400/1, в якому викладено офіційне зобов'язання проводити операції з підтримки миру (включаючи заходи примусу) за межами зони дії договору. Рік по тому на Мадридському саміті відзначено, що «нові виклики регіональної кризи й управління конфліктами» тепер стоять поруч з «основною функцією колективного захисту» (Див. Додаток А) [151].

Чотирирічна міжетнічна війна почалася в Боснії і Герцеговині (1992–1995 роки) між військовими формуваннями сербів, мусульман-автономістів, хорватів та боснійських мусульман, коли Югославія (Боснія і Герцеговина, Хорватія, Північна Македонія (відома в той час як колишня Югославська Республіка Македонія), Чорногорія, Сербія та Словенія) розпалася в кінці холодної війни [151].

Участь НАТО в Боснії та Герцеговині почалася в 1992 році. У червні того ж року міністри закордонних справ країн НАТО заявили, що в кожному конкретному випадку Альянс підтримувати миротворчу діяльність, відповідальність за яку несе ОБСЄ. Через місяць, в липні 1992 року, НАТО розпочала операції зі спостереження в Адріатичному морі в підтримку резолюцій 713 і 757 РБ ООН, що вводять ембарго на постачання зброї і санкції в колишній Югославії [151].

До жовтня 1992 року літаки НАТО вели спостереження за операціями на підтримку резолюції 781 РБ ООН, створивши безпольотну зону над Боснією і Герцеговиною. А в листопаді НАТО та Західноєвропейський союз почали застосовувати санкції та ембарго, запроваджене резолюцією 787 РБ ООН. До кінця року НАТО заявила, що готова підтримати миротворчі операції під егідою ООН [96].

Вперше НАТО застосувала військову силу під час операції «Рішуча сила» (30 серпня – 15 вересня 1995 року). Це були повітряні бомбардування боснійських сербів. Наслідки повітряної операції завдали пошкодження системі управління та зв'язку боснійських сербів і разом з рішучими дипломатичними зусиллями допомогли прокласти шлях справжньому припиненню вогню. Разом з тим, операція створила підґрунтя для успішних мирних переговорів, які відбулись у м. Дейтон (США) [77].

В січні 1996 року учасники Дейтонської угоди (представники міжнародної спільноти та боснійського, хорватського та сербського етносів) вивели свої збройні підрозділи на узгоджені лінії припинення вогню, а невдовзі відбулась передача повноважень від командувача сил ООН до командувача Сил втілення НАТО IFOR (діяли до 20 грудня 1996 року – дня закінчення мандату ООН), яких замінив контингент Стабілізаційних сил НАТО SFOR [77].

IFOR були першою великою операцією Альянсу з урегулювання кризових ситуацій. Він був створений для реалізації військових аспектів Дейтонської мирної угоди, коли НАТО взяло на себе відповідальність за військові операції в Боснії і Герцеговині від UNPROFOR. Цілі IFOR були в

основному досягнуті до виборів у вересні 1996 року в Боснії і Герцеговині. Однак, оскільки ситуація все ще залишалася потенційно нестабільною і багато ще треба зробити з цивільного боку, НАТО погодилося розгорнути SFOR з грудня 1996 року, які проіснували там до 2 грудня 2004 року [151].

Основна роль цієї військової місії зв'язку та консультативної допомоги НАТО (штаб-квартира НАТО в Сараєво) полягає в наданні допомоги Боснії і Герцеговині в реформуванні її оборонних структур. Вона також спрямована на те, щоб допомогти країні виконати вимоги для її участі в програмі НАТО «Партнерство заради миру».

Штаб-квартира НАТО в Сараєво виконує певні оперативні завдання, такі як боротьба з тероризмом при забезпеченні захисту сил, підтримка Міжнародного кримінального трибуналу по колишній Югославії, затримання осіб, звинувачених у військових злочинах, і обмін розвідданими з Європейським союзом [151].

Таким чином, НАТО провело свою першу велику операцію з врегулювання кризових ситуацій в Боснії і Герцеговині, реалізувала військові аспекти Дейтонської мирної угоди, яка поклала край війні 1992-1995 років в країні, сили виконання зобов'язань під керівництвом НАТО IFOR / SFOR були розгорнуті в грудні 1995 року, за ними послідували сили по стабілізації під проводом НАТО (SFOR), які припинили свою діяльність у грудні 2004 року, НАТО має військовий штаб в Сараєво, який доповнює роботу місії ЄС і допомагає, зокрема, в проведенні оборонної реформи та боротьби з тероризмом, Боснія і Герцеговина стала країною-партнером НАТО в грудні 2006 року і приділяє особливу увагу проведенню демократичних, інституційних та оборонних реформ, а також розвитку практичного співробітництва в інших областях.

У Стратегічній концепції 1991 року союзники визнали небезпеку етнічних і територіальних конфліктів у Центральній та Східній Європі. У той час майже не очікувалося виконання місій, не передбачених Статтею 5 Північноатлантичного договору, таких як управління кризами і підтримання

миру. Однак, союзники зробили кілька великих операцій, не передбачених Статтею 5, а саме операцію «Рішуча сила» (серпень-вересень 1995 року) в Боснії і Герцеговині, а також подальша місія в Косово (KFOR). Постійні операції за межами зони відповідальності, хоча і в ближньому зарубіжжі, на Балканах, які НАТО проводило в 1990-х роках, зробили Стратегічну концепцію 1991 року все більш несумісною з роллю НАТО в світі після холодної війни. Фактично, замість того, щоб не допустити основні операції 1990-х років, Стратегічна концепція 1991 року фокусувалася на завданні спільного захисту від агресії, яка зачіпає територію Північноатлантичного союзу, а не на втручанні за межами цієї території. Це говорить про те, що НАТО, принаймні, публічно, передбачала участь у будь-яких операціях з врегулювання криз або миротворчих операціях. Отже, було зрозуміло, що Стратегічна концепція не виправдовує дії НАТО, тому потрібно було її змінювати [59].

Коли криза в Боснії затихла, очікувалося, що Косово стане «наступним випробуванням» для Альянсу. Коли справа дійшла до війни, Косовська війна вилилася в новий виток аналізу щодо майбутнього НАТО. Ясно, однак, те, що НАТО було змушено діяти, принаймні частково, з розуміння того, що на карту поставлений її авторитет. Президент Б. Клінтон заявив, що «демонстрація серйозності мети НАТО» була першою метою місії.

У лютому 1998 року Армія визволення Косово почала активні воєнні дії з метою отримання незалежності цієї території, внаслідок чого югославська армія почала репресивні дії щодо мирного населення. У вересні – жовтні 1998 року конфлікт у Косово досяг небезпечного рівня та вимагав міжнародного втручання [121].

Косово стало визначальною проблемою для НАТО. Це не тільки означало випробування трансформації НАТО, але і потребувало від Альянсу більш гнучкого, ніж в Боснії, рішення деяких фундаментальних питань про свою роль в якості регіонального антикризового управління: приймати чи чийсь сторону; як використовувати силу через дипломатію; як виправдати втручання; і як досягти внутрішнього консенсусу. Тодішній держсекретар США М. Олбрайт

висловила припущення, що репресії Югославії в Косово привели її до висновку, що втручання було необхідним, щоб уникнути повторення «війни» в Боснії. «Нас би дуже строго засудили, якби ми дозволили чомусь подібному повторитися». Це була точка зору, яку вона потім неодноразово просувала в адміністрації Б. Клінтона, долаючи сумніви інших високопосадовців (включаючи радника з національної безпеки С. Бергер, міністра оборони Б. Коена) і схилиючи президента до військових дій [121].

НАТО зіткнулося з випробуванням довіри через Косово з декількох причин. По-перше, у відносинах з президентом Югославії С. Мілошевичем Альянс систематично перехитрили. У 1998 році НАТО перетворилося в де-факто військове крило міжнародної дипломатії по Косово. На підтримку дипломатичних зусиль Контактної групи, РБ ООН, ЄС і США С. Мілошевич здійснив серію сигналів про те, що сила може бути використана для примусу припинення югославських напіввійськових формувань. Однак ці сигнали не дали бажаного ефекту. Точно так же контрольні польоти НАТО на підтримку спостерігачів ОБСЄ, нарощування сил евакуації НАТО в Македонії і санкціонування поетапної повітряної кампанії не змогли запобігти різанину в Рачаке в січні 1999 року (Див. Додаток А) [124].

Тому з 24 березня по 10 червня 1999 року НАТО проти Югославії здійснювала воєнну операцію «Союзна сила». Військова операція НАТО була проведена для схилення керівництво Сербії та Чорногорії, в першу чергу, колишнього президента Сербії й Чорногорії С. Мілошевича завершити насильство над албанським населенням Косово. Операція почалася після того, як світове суспільство звинуватило НАТО у бездіяльності та кровопролитті в Боснії [126].

Операція НАТО відбувалась шляхом ракетно-бомбових ударів по стратегічно важливим адміністративним та військовим об'єктам Сербії та Чорногорії, щоб змусити їх покинути територію Косово. Результат цієї операції – вивід югославських військ з території Косово [126].

По-друге, після запуску ОАФ репутація НАТО ще більше постраждала через те, що на ранніх стадіях погано проводилася кампанія. Згодом Міністерство оборони США прийшло до висновку, що труднощів слід було очікувати, з огляду на складність комбінованої повітряної операції за участю 14 союзників НАТО проти «безжального ворога в далеко не ідеальних умовах навколишнього середовища». Однак концепція операції також була в корені помилковою. Лідери НАТО (особливо Б. Клінтон) публічно виключили варіант з наземним транспортом, тим самим сигналізуючи Белграду про відсутність рішучості; не змогли оцінити ймовірність ескалації югославських операцій в Косово. ОАФ почали з мети – повернути С. Мілошевича за стіл переговорів, і мало думали про реакцію союзників, якщо він виявиться непохитним [126].

ОАФ привела до безстрокової прихильності справі збереження миру на Балканах, одночасно підтвердивши те, що НАТО не залишить цей регіон. Олбрайт говорила перед ОАФ, що НАТО діє «від Близького Сходу до Центральної Африки». Неточна формула, використана в Стратегічній концепції, а саме, що НАТО «зміцнить безпеку і стабільність в євроатлантичному регіоні», просто додавала невизначеності.

З 11 червня 1999 року в Косово розпочалася миротворча операція НАТО «Спільний вартовий», згідно з резолюцією РБ ООН 1199. Відповідно до плану операції та резолюції РБ ООН 1244, в Косово було введено війська НАТО KFOR для розведення воюючих сторін, зупинення військового протистояння й початку гуманітарної операції [121].

Хоча результат операції в кінцевому підсумку був визнаний успішним, оскільки серби були вигнані з Косово, і НАТО дійсно прийняло важливе рішення взяти участь в значній операції кампанії з припинення етнічних чисток, фактичне врегулювання конфлікту показало внутрішні розбіжності й висвітило величезний розрив у можливостях між американськими і європейськими союзниками. Таким чином, незважаючи на важливість вирішення, досвід Косово виявився частково негативним, оскільки призвів до серйозних трансатлантичних розбіжностей та взаємних звинувачень.

У травні 1997 року Північноатлантичний союз оголосив, що перегляне свою стратегічну концепцію, щоб забезпечити її відповідність викликам сучасної безпеки. Через 2 роки НАТО випустило нову Стратегічну концепцію 1999 [121].

Слід зазначити, що особливість даної концепції полягає в тому, що, за задумом її американських розробників, Збройні сили Альянсу могли б використовуватися поза зоною дії Північноатлантичного договору і без обов'язкового мандата єдиного уповноваженого на те органу – Ради Безпеки ООН.

Нова стратегічна концепція НАТО, таким чином, вперше відкрито виходить за правове поле діяльності ООН з її обов'язковим правилом однакості п'яти постійних членів Ради Безпеки і безпосередньо надає діям Альянсу глобальний масштаб.

При складанні Стратегічної концепції 1999 союзники уникали вирішення питання про законність застосування сили для операцій, не передбачених Статтею 5, без чіткого мандату РБ ООН. Проте, для підтримки двох означених завдань, НАТО повторило свою пропозицію підтримувати миротворчі та інші операції на індивідуальній основі шляхом надання ресурсів і досвіду Північноатлантичного союзу під егідою РБ ООН або ОБСЄ. Хоча союзники санкціонували операції за межами зони відповідальності, вони також підтвердили використання сили в Косово і на Балканах. Це формувало відкриту можливість проведення військових операцій, виправданих гуманітарної необхідністю або іншими особливими інтересами. Відмінною рисою політики НАТО у сфері підтримання миру стала ставка переважно на силові, примусові варіанти вирішення кризових ситуацій [60].

Таким чином, відбулося зрушення від концепції участі сил НАТО в міжнародній діяльності з підтримки миру до концепції «гуманітарної інтервенції», що обґрунтовує право НАТО втручатися в процес врегулювання внутрішнього конфлікту.

Отже, в кінці ХХ століття «антикризові операції» із забезпечення миру з'явилися через трансформацію завдань НАТО із закінченням «холодної війни», посиленням міжнародного співробітництва в сфері безпеки та неможливістю країн самотійно вирішити конфлікти в сучасних умовах, внаслідок чого зростає роль військово-політичних союзів. Контроль над дотриманням санкцій ООН в Боснії та Герцеговині через неефективність дипломатичних заходів призвів до воєнного втручання НАТО та формування військ на цій території, що призвело до вирішення конфлікту. НАТО взяло на себе дуже велику відповідальність щодо забезпечення безпеки, тому в певній бездіяльності в Косово була звинувачена міжнародною спільнотою, внаслідок чого були проведені військові операції та сформовані військові підрозділи на території Косово. Особливістю врегулювання цього конфлікту було прийняття сторони албанців та визнання агресії сербів. Таким чином, наприкінці ХХ століття специфікою вирішення конфліктів було застосування військової сили, формування військових підрозділів на території конфлікту та надання допомоги у постконфліктному відновленні, тобто використання стратегії «гнучкого реагування» та позиції «щита».

3.2. Участь НАТО у міжнародних конфліктах на початку ХХІ ст.

Терористична атака 11 вересня 2001 року мусульманських екстремістів продемонструвала, що глобальна система оборони може виявитися вразливою перед ударом локальних терористичних груп (Див. Додаток А) [74].

Це призвело до необхідності трансформації НАТО в умовах глобальних терористичних загроз. Вона здійснювалася за кількома напрямками: адаптація сил та засобів НАТО до нових загроз, перш за все до небезпеки терористичних дій й поширення зброї масового ураження, яке могло надати тероризму всесвітньо загрозливе значення; модернізація оперативного потенціалу та ефективність органів управління НАТО відповідно до сучасних оперативних вимог; розширення членства в НАТО для держав Східної Європи; зміцнення

партнерства і розширення співпраці між НАТО і ЄС для запобігання нових глобальних загроз; розвиток відносин з Росією в рамках Ради Росія – НАТО.

Тому з жовтня 2001 року в акваторії Середземного моря та територіальних водах країн Середземноморського регіону здійснюється антитерористична операція НАТО «Активні зусилля». Метою операції є посилення контролю за акваторією Середземного моря шляхом ескорту торговельних і пасажирських суден, а також перевірки та затримання підозрілих суден з метою попередження нелегального трафіку зброї, наркотиків і людей міжнародними терористичними та кримінальними угрупованнями [97].

Таким чином, події всередині однієї країни, яка займає лідерські позиції в Організації Північноатлантичного договору, можуть впливати на майбутні дії цілого союзу.

Після розгрому талібів, здійсненого США як антитерористична операція, афганські лідери провели зустріч в Бонні (Німеччина) 6 грудня 2001 року для того, щоб почати відновлення країни. Була створена державна структура – перехідна адміністрація Афганістану [82].

Для забезпечення умов безпеки роботи перехідної адміністрації Афганістану та ООН в 2001 році в Кабулі було створено ISAF, задачами яких було: сприяння перехідній адміністрації у встановленні контролю на території Афганістану, відновлення стабільності та безпеки у взаємодії з підрозділами Афганської національної армії та поліції, надання технічної та матеріальної допомоги [98].

Від самого початку в ISAF головувала Великобританія, а потім Туреччина. Але в 2003 році Німеччина та Нідерланди прийняли на себе керівництво ISAF та звернулися за допомогою до НАТО, до якої перейшло головування. Таким чином, у конфлікт була втягнута Організація Північноатлантичного договору, яка вперше за свою історію почала здійснювати операції поза Європою [100].

Отже, роль НАТО в Афганістані була новаторською в трьох важливих аспектах. По-перше, це була перша тривала великомасштабна місія НАТО за

межами євроатлантичного регіону. По-друге, НАТО вперше брало участь в «кінетичних» операціях – іншими словами, в боротьбі з повстанцями та в наземних боях. По-третє, афганську місію стали розглядати як випробування на міцність Альянсу (Див. Додаток А).

Після того, як НАТО прийняло командування в Афганістані влітку 2003 року, ISAF зазнали серйозних змін в наступних трьох аспектах. По-перше, істотно розширилася зона дії ISAF. Основне завдання ISAF обмежувалося підтримкою безпеки в околицях Кабула, столиці Афганістану, тому що Сполучені Штати зайняли позицію, згідно з якою антитерористичні операції по всьому Афганістану будуть проводитися під керівництвом США [100].

Другою зміною стало збільшення чисельності ISAF. Спочатку чисельність ISAF була дуже обмеженою – 5500 осіб. Однак після неодноразових запитів про підкріплення чисельність МССБ станом на січень 2009 року досягла приблизно 55 100 чоловік, і підкріплення продовжували прибувати [104].

Третя зміна полягає в тому, що операції ISAF стали охоплювати як жорсткі, так і м'які аспекти. Спочатку ISAF відповідали тільки за підтримку постконфліктного відновлення, залишаючи операції по боротьбі з повстанцями на ведення OEF (операція «Непохитна свобода», здійснювана США у відповідь на терористичні акти) під керівництвом США. Однак перед труднощами в забезпеченні безпеки в Афганістані пролунали заклики до більш тісної взаємодії між ISAF та OEF, а з 2006 року ISAF взяли на себе додаткову місію з підтримання безпеки, розмістивши свої війська в південній частині Афганістану.

Результати політичної участі НАТО в операціях в Афганістані носили неоднозначний характер. Початковий успіх в розгромі талібів в результаті обернувся затяжною партизанською війною, в якій війська коаліції несли суттєві втрати, що призвело до серйозного невдоволення. Це змусило істотно скоротити військову присутність, а потім й покинути країну. Афганістан

сьогодні залишається нестабільним регіоном, що становить небезпеку і з точки зору терористичних загроз, і з точки зору наркотрафіку.

Але слід зазначити, що проблема Афганістану – це не тільки питання, пов'язані з діяльністю талібів та терористів, не тільки наркотична загроза, а й соціально-економічне положення в країні. Поки в державі не будуть створені умови для економічного розвитку та життєдіяльності населення, військова проблема не зникне. Для цього потрібна допомога зі сторони, а саме міжнародних організацій. Але НАТО, залишаючись більш воєнним Альянсом, не має певного потенціалу для надання потрібної економічної допомоги. Також проблемою організації є те, що США доволі часто використовують організацію для досягнення своїх цілей. А мета відновлення становища в Афганістані не була головною при прийнятті рішень.

Таким чином, втручання НАТО в міжнародні конфлікти може бути двох видів: операції з підтримання миру (які включають в себе цілі обмеження конфліктів, врегулювання та ліквідацію їх наслідків: нагляд за умовами перемир'я, створення інфраструктура та ін.) та операції з примушення миру (насамперед, бойові дії для боротьби зі збройною агресією та вирішення критичних питань, які не стосуються врегулювання конфліктів).

Трохи інша ситуація склалася в Іраку. Як було сказано вище, НАТО прийшло до того, щоб взяти на себе командування ISAF в Афганістані. На відміну від цього, співпраця та координація між багатонаціональними силами в Іраку значно обмежені. Афганістан – це «операція» для Альянсу, але Ірак як і раніше залишається не більше ніж «місією». Це сталося через розкол між США, які хочуть розширити роль НАТО в Іраку, та Францією й Німеччиною, які хочуть максимально обмежити таке розширення. Прірва всередині Альянсу виявилася на засіданні Північноатлантичної ради, яке відбулося в лютому 2003 року, безпосередньо перед початком війни в Іраку. У той час як США й Великобританія просили надати Туреччині підтримку протиповітряної оборони, Франція, Німеччина та Бельгія наклали вето на це. Таким чином, НАТО як військовий союз розколовся через війну в Іраку [115].

Єдина область, в якій НАТО ефективно підтримує іракські багатонаціональні сили, відомі як коаліція добровольців, – це SSR, хоча її прогрес був набагато повільніший, ніж очікувалося. Причина цього може бути пов'язана з труднощами в підтримці безпеки в Іраку, а також з відсутністю підтримки з боку міжнародного співтовариства через односторонні дії США [150].

Як наслідок спору між США та Європою з приводу війни в Іраку, можливість НАТО співпрацювати у відновленні іракської армії в цілому обмежується освітою й навчанням національної армії. Після створення в Багдаді Перехідного командування багатонаціональної безпеки в Іраку під керівництвом США на саміті в Стамбулі, яке відбулося в червні 2004 року (через рік після початку війни в Іраку), НАТО вирішило підтримати Тимчасовий уряд Іраку, а також в липні 2004 року заявила про створення Навчальної місії НАТО. У вересні місія була перейменована в Іракський центр підготовки, освіти і доктрини, який в грудні був перетворений в NTM-I. У той час як Навчальна місія НАТО в Іраку існує за підтримки всіх 28 країн-членів НАТО, тільки 13 з них фактично відправили своїх співробітників у Багдад. Навчальна місія – це символ навчання і підготовки, що надаються НАТО для демократичного контролю над іракською армією. Однак, у порівнянні з Афганістаном участь НАТО в Іраку залишається в значній мірі непрямую. Отже, можна побачити як відсутність єдиної думки в союзі може впливати на долю конфліктів [125].

Другим жорстким проявом військової сили НАТО можна вважати її участь в «арабській весні» 2011 року, а саме події громадянської війни в Лівії. Активність політичних сил при усуненні колишніх правлячих кланів (сімей) є характерними для всіх країн в цей час. Однак здійснення подібних змін в Лівії набуло зовсім інший характер, який призвів до збройних зіткнень та збройного втручання НАТО в даний процес. Якщо в Тунісі та Єгипті процес соціального виступу придбав форму протестно-вуличних виступів, то в Лівії мало місце

збройне повалення влади опозиційними силами при підтримці іноземних держав [110].

Коли народ Лівії повстав проти М. Каддафі в лютому 2011 року, багато хто сподівався, що ненасильницькі протести відбудуться подібно до повстань у Тунісі та Єгипті. Але замість того, щоб капітулювати, М. Каддафі почав жорстокі репресії [110].

Міжнародна спільнота відреагувала негайно. В кінці лютого РБ ООН ввела санкції, ембарго на поставки зброї та заморожування активів Лівії, передала злочин М. Каддафі в Міжнародний кримінальний суд в Гаазі. Незабаром після цього Ліга арабських держав відсторонила Лівію від своїх сесій, а потім закликала міжнародне співтовариство ввести заборонену для польотів зону. 17 березня РБ задовольнила це прохання, санкціонувавши «всі необхідні заходи» для захисту цивільного населення [116].

Сполучені Штати сприяли цій швидкій міжнародній реакції. Вашингтон виступив з ініціативою резолюції ООН, що санкціонувала втручання, виправдовуючи це як сумісну з «обов'язком захищати» нормою, яка закликає міжнародне співтовариство втручатися, коли уряди не в змозі захистити своє цивільне населення. А 19 березня, після санкції ООН, Сполучені Штати очолили коаліцію з нанесення авіаційних та ракетних ударів по лівійських силам. Перше втручання врятувало жителів Бенгазі, знищило систему протиповітряної оборони Лівії протягом 72 годин та розвернуло літаки, військово-морські кораблі для забезпечення виконання резолюції ООН [140].

Після цього успіху президент США Б. Обама добивався згоди НАТО взяти на себе командування та управління операцією, щоб забезпечити ефективну інтеграцію союзних й партнерських Збройних сил. Вашингтон продовжить брати участь у військових операціях, але буде робити це в основному шляхом збору та аналізу розвідданих, дозаправки літаків НАТО та партнерів, надання інших високотехнологічних військових засобів, таких як радіоелектронні перешкоди [140].

Оскільки багато країн НАТО вже внесли свій вклад в інтервенцію, НАТО було логічним вибором для прийняття командування. Місія Альянсу в Лівії, яка отримала назву операція «Єдиний захисник» (23 березня – 31 жовтня 2011 року), складалася з трьох окремих завдань: забезпечення дотримання ембарго на поставки зброї, патрулювання безпольотної зони і захист мирних жителів [87].

Близькість сил, об'єктів та техніки режиму до цивільної інфраструктури; обмежена здатність лівійської опозиції захищати себе та населені пункти, що знаходяться під її контролем; та необхідність того, щоб НАТО звело до мінімуму шкоду цивільному населенню, сповільнювали операцію.

Однак до середини серпня опозиція набрала достатньо сил, щоб атакувати опорні пункти М. Каддафі. Протягом двох місяців Лівійська національна перехідна рада встановила контроль над усією країною, а повстанці захопили та вбили М. Каддафі. Операція було успішно завершена [87].

«Арабська весна» в Лівії призвела до повалення режиму М. Каддафі. Ключову роль в цьому процесі зіграли війська НАТО, які провели військову операцію з використанням повітряних, наземних сил з придушення лівійської армії М. Каддафі. Натовські дії в Лівії спиралися на резолюцію ООН, яка надала їм законний характер [88].

Отже, в Лівії НАТО використовувало комплексний підхід до вирішення конфлікту: з одного боку, серйозна військова операція, а з іншого – повна її законність через мандат ООН. Тобто, вперше за історію військових операцій НАТО ініціатором військових дій виступали не США, а ООН, але, як звичайно, прийняття всіх стратегічних рішень відбувалося під керівництвом США.

Слід зазначити, що контроль над нафтовими запасами Лівії, політичним положенням регіону стали визначальними в активному залученні США та НАТО. Таким чином, політична стратегія НАТО з регулювання збройного конфлікту в Лівії має як політичний, так й військовий аспекти. Політичний підхід припускав отримання НАТО юридичних гарантій діяльності у вигляді

мандата ООН. Військова складова повинна була сприяти досягненню політичної мети та відіграла визначальну роль. Це було викликано тим, що військовий план дій опозиції М. Каддафі був в цілому невдалим.

Результати військового втручання в Лівію є неоднозначними. НАТО успішно ліквідувало режим М. Каддафі без значних втрат, вдалося визначити основний вектор подальшого розвитку країни. Але цей регіон є політично нестабільним, відсутній економічно-соціальний розвиток, а також з'явилася міграційна проблема, від якої найбільше страждає Західна Європа.

Лівійська операція була «випробуванням» нової стратегічної доктрини 2010 року, де було зазначено, що безпека має і військовий, і політичний, і економічний виміри. Тому для вдалого виконання місії визначили оборонні пріоритети, здатність виконувати складні місії на стратегічній відстані, здатність формувати міжнародну безпеку – направлені на захист та реалізацію інтересів країн-членів НАТО.

Одним з негативних аспектів спільного проведення операції за межами зони відповідальності є те, що всередині Альянсу може виникнути розрив у сприйнятті загроз. Під час війни в Афганістані НАТО вперше в своїй історії застосувало положення про спільну оборону та підтримала здійснення США колективного права на самооборону, продемонструвавши солідарність Альянсу як всередині країни, так і за її межами. З іншого боку, у війні в Іраку союзні країни в Європі обережно знизили ступінь своєї прямої участі. В даний час фокус уваги країн-членів ЄС зміщується на Афганістан, а не на Ірак. Війна – це перевірка союзу. Конфлікти за межами регіону служать критерієм солідарності Альянсів.

Щодо впливу військового втручання НАТО, то зусилля Альянсу в Афганістані, коли НАТО брало на себе командування ISAF, а потім в Іраку, коли НАТО брало участь в навчанні національної армії, безпека на місцях не була відновлена, як планувалося, оскільки сили США та багатонаціональні сили все ще шукають життєздатні стратегії виходу. Загальним в цих двох випадках є те, що, навіть, після завершення великих бойових дій військова

присутність багатонаціональних сил не скорочувалася. В Афганістані, навпаки, чисельність ISAF збільшувалася.

Таким чином, поява нових загроз спричинила зміну позиції НАТО: перестати очікувати конфлікти та застосовувати заходи щодо їх попередження. Отже, терористична атака 11 вересня 2001 року в США вплинула на здійснення більш активних дій в рамках формування колективної безпеки, де Сполучені Штати відігравали дуже важливу роль лідера. Роль НАТО в Афганістані була новаторською в таких аспектах: це була перша тривала великомасштабна місія НАТО за межами євроатлантичного регіону, а результати участі носили неоднозначний характер – розгром талібів в результаті обернувся затяжною партизанською війною, вперше військове втручання не надало очікуваних результатів. Ситуація в Іраку залишається для НАТО лише на рівні «місії» та не переходить до рівня «операції» через розкол між США, які хочуть розширити роль НАТО в Іраку, та Францією й Німеччиною, які хочуть максимально обмежити таке розширення. Результати військового втручання в Лівію є неоднозначними. НАТО успішно ліквідувало режим М. Каддафі без значних втрат, вдалося визначити основний вектор подальшого розвитку країни. Але цей регіон є політично нестабільним, відсутній економічно-соціальний розвиток. Контроль над нафтовими запасами Лівії, політичним положенням регіону стали визначальними в активному залученні США та НАТО. Специфікою врегулювання міжнародних конфліктів на початку XXI століття було активна роль США у процесі прийняття рішень НАТО, відстоювання власних інтересів країнами-членами НАТО та дії за схемою: накладання санкцій РБ ООН, після цього – військове втручання Альянсу. Таким чином, НАТО переходить від концепції підтримання миру до концепції змушення миру.

3.3. Роль НАТО у врегулюванні конфліктів на сучасному етапі міжнародних відносин

НАТО не може самотужки протистояти викликам XXI століття. Операції під керівництвом НАТО, навчили союзників, що військових засобів недостатньо для управління кризами та конфліктами. Трансатлантичний Альянс розробляє всеосяжний політичний, економічний та військовий підхід до врегулювання кризових ситуацій, включаючи зусилля по стабілізації й відновленню, працюючи разом зі зростаючим колом учасників, включаючи неурядові та міжнародні організації, такі як ООН, Європейський союз, Організація з безпеки і співробітництва в Європі. НАТО вважає, що більш широкий спектр інструментів ефективніший у всьому спектрі управління кризами.

Конфлікти останніх двох десятиліть часто описуються як початок «нового способу ведення війни», що характеризується складністю, неоднозначністю. Хоча «туман війни» притаманний військовим діям, вони майже повсюдно демонструють складні комбінації дійових осіб, тактики й технологій, а також неоднозначну взаємодію між місцевими, регіональними та міжнародними структурами. Як було засвідчено під час незаконної анексії Росією Кримського півострова України в березні 2014 року та її активної участі в підтримці проросійських сепаратистських рухів в українському Донбасі, цей новий спосіб ведення війни часто називають «гібридною війною».

Хоча криза почалася з питання про те, чи повинен український уряд підписати економічну угоду з ЄС, роль НАТО в кризі більш показова та значна, ніж роль Європейського Союзу. В основному, це пов'язано з характером Організації Північноатлантичного договору. У той час як Європейський Союз є реальним та серйозним економічним конкурентом для Росії, особливо якщо Україна приєднається до цього інституту, НАТО є військовим Альянсом, який є противником Росії з моменту її зародження в 1949 році. У ЄС немає армії та погана репутація проведення ефективних військових дій. У Росії є реальні практичні, тактичні й стратегічні причини побоюватися вторгнення НАТО в

сферу її впливу, оскільки, приєднавшись до НАТО, Україна розширить цю ворожу військову загрозу та наблизить її до однієї з найважливіших її кордонів [83].

На екстреному засіданні, викликаному російською агресією проти України, Північноатлантична рада 2 березня 2014 року погодилась з тим, що військові дії Росії є «порушенням міжнародного права та суперечать принципам Ради Росія-НАТО та Партнерства заради миру». Рада Росія-НАТО обговорила кризу 5 березня 2014 року, але Росія продовжила агресії проти України. У відповідь міністри закордонних справ країн НАТО в квітні 2014 року вирішили призупинити будь-практичне цивільне та військове співробітництво з Росією. У той же час канали політичного діалогу та канали зв'язку між військовими залишаються відкритими [83].

Призупинення залишається в силі, оскільки Росія продовжує дестабілізувати Україну, надаючи сепаратистським силам на сході постачання, зброю, а також командування й контроль [83].

Реакція НАТО на вторгнення Росії на Кримський півострів та подальше вторгнення в регіон Донбасу на сході України було сумішшю заспокоєння її східноєвропейських союзників та обмеженого стримування. НАТО зміцнило повітряний простір країн Балтії та проводить військові навчання в країнах-членах Східної і Центральної Європи, а також в Південно-Східній Європі. В Альянсу також є, так звані, підрозділи інтеграції сил, які складаються з невеликих штабів, які служать в якості колійних тросів, що дозволяють швидко поповнювати сили через VJTF. Ці підрозділи покликані запевнити зацікавлені країни в тому, що обіцянка НАТО про колективну оборону буде виконана, хоча виникає питання, чи є це швидше символічним кроком, ніж реальним додержанням. НАТО готове розгорнути війська протягом декількох днів в разі нападу – обіцянка, яку, однак, ще належить перевірити. І прийняте на самітах НАТО в Уельсі у вересні 2014 року та в Варшаві в липні 2016 року зобов'язання розгорнути план дій щодо забезпечення готовності, щоб Альянс міг реагувати на нові виклики безпеки, просувається вперед [36].

VJTF демонструє доволі обережний підхід НАТО до колективного стримування, яке в разі випробування не зможе протистояти російському нападу. Такий підхід до стримування ще більше послаблюється відсутністю у НАТО загального сприйняття цієї загрози. Це дивно, з огляду на втручання Росії в Україну та її військове втручання в Сирії. Дії Росії зачіпають південний фланг НАТО не менше, ніж його східний фланг. Це ще одна причина для НАТО відкрити питання стримування для серйозної політичної дискусії про те, як Альянсу слід поводитися з Росією [17].

Таким чином, НАТО дуже обережно ставиться до врегулювання конфлікту Україна – Росія через власні напружені відносини з нею, починаючи з 1949 року. У НАТО двоїстий підхід до Росії: сильне стримування та оборона, а також конструктивний діалог. Організація не хоче нової холодної війни або нової гонки озброєнь. Однак для поліпшення відносин Москва повинна дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань, а НАТО продовжує прагнути до конструктивних відносин з Росією, коли дії Росії зроблять це можливим.

У березні 2011 року в м. Дераа (Сирія) спалахнули демонстрації в підтримку демократії, натхненні «арабською весною» в сусідніх країнах. Коли уряд застосував силу, щоб придушити інакомислення, протести з вимогою відставки президента вибухнули по всій країні [135].

Зворушення поширилися, внаслідок чого посилювалися репресії. Прихильники опозиції взяли за зброю, спочатку щоб захистити себе, а потім звільнити свої райони від сил безпеки. Б. Асад поклявся придушити те, що він назвав «тероризмом, підтримуваним іноземцями» [135].

Таким чином, у внутрішній конфлікт Сирії починають втручатися інші країни, серед яких є й член НАТО – Туреччина [135].

Ключовими прихильниками уряду були Росія та Іран, в той час як Туреччина, західні держави й кілька арабських держав Перської затоки підтримали опозицію [135].

Росія, у якої вже були військові бази в Сирії, в 2015 році почала повітряну кампанію в підтримку Б. Асада, яка зіграла вирішальну роль в війні на користь

уряду. Російські військові заявляють, що вони завдають ударів лише по «терористам», але активісти кажуть, що вони регулярно вбивають повстанців та мирних жителів [135].

Іран направив сотні військовослужбовців та витратив мільярди доларів, щоб допомогти Б. Асаду [135].

США, Великобританія та Франція спочатку надавали підтримку тим, кого вони вважали «помірними» повстанськими угрупованнями. Глобальна коаліція під керівництвом США також завдає ударів з повітря по бойовиках ІГІЛ в Сирії з 2014 року [135].

Туреччина довгий час підтримувала повстанців, але зосередила увагу на їх використанні для стримування курдських ополченців, звинувачуючи їх у тому, що вони є продовженням забороненого курдського повстанського угруповання в Туреччині. Підтримувані Туреччиною повстанці контролюють територію вздовж кордону на північному заході Сирії з 2016 року [135].

НАТО як євроатлантична організація по забезпеченню безпеки заявила, що не буде ні сприяти військовому втручання в Сирію, ні підтримувати засоби для доставки гуманітарної або медичної допомоги. Генеральний секретар НАТО А. Расмуссен заявив в лютому 2012 року: «Сирія в етнічному, політичному та релігійному відношенні набагато складніше Лівії». Можна припустити, що будь-яке військове втручання в Сирію може завдати великої шкоди силам НАТО або США, що незрівнянно з Лівією. Триваюча політична підтримка з боку Росії й Китаю, пряма військова підтримка Ірану сирійського режиму – ще один фактор, що перешкоджає міжнародному втручання [48].

Оскільки сирійська криза триває, незважаючи на переважне в західних ЗМІ переконання в тому, що режим Б. Асада приречений, його ескалація на весь Близький Схід стає все більш перспективною. Нещодавній заклик Туреччини до розгортання ракет НАТО для захисту своїх кордонів підкреслює, що Північноатлантичний союз тепер змушений обговорювати це питання більш серйозно. З самого початку вважалось, що неможливо передбачити втручання НАТО в Сирію по лінії операції «Єдиний захисник» в Лівії, оскільки РБ ООН

навряд чи досягне консенсусу з цього питання. Початок операції під керівництвом НАТО тільки погіршить існуючу напруженість у відносинах з Росією та Китаєм. Крім того, військовий потенціал сирійського режиму, особливо в плані протиповітряної оборони, є істотним стримуючим фактором проти військових дій, подібних Лівії [48].

В цілому, політика НАТО щодо Сирії не повинна бути націлена на пріоритет гуманітарної допомоги, в центрі уваги повинна бути підтримка регіональної стабільності. З цієї точки зору, однією дуже конкретною подією, яку НАТО має оголосити неприйнятною, є передача сирійської хімічної та біологічної зброї, а також її балістичного арсеналу третій стороні, такій як «Хезболла». Це повинно бути позначено як остаточна червона лінія для НАТО. Це означає, що, якби тотальна стратегія режиму була продовжена, вона була б належним чином розглянута Північноатлантичним союзом. Ця виборча та обмежена участь має бути чітко визначена: навіть, якщо деякі країни НАТО закликали Б. Асада піти у відставку, сам Альянс не буде втручатися в Сирію для зміни режиму. Але вона продемонструє недвозначну рішучість виконувати свої зобов'язання щодо забезпечення безпеки своїх членів.

Таким чином, реакція НАТО на Сирійський конфлікт дуже схожа з реакцією на україно-російський конфлікт через власні проблемні відносини між США, НАТО та РФ. Організація не хоче нової холодної війни або нової гонки озброєнь. Як і зазначалося в Стратегічній концепції 2010 року, відносини з Росією є одними з ключових проблем організації, але вихід з цієї проблеми не було знайдено, про що свідчить початок розробки нової Стратегічної концепції в 2019 році.

Спосіб вирішення конфлікту залежить від його характеру, масштабів та серйозності. У деяких випадках конфлікт можна запобігти дипломатією або іншими заходами, тоді як інші ситуації можуть вимагати більш жорстких заходів, включаючи застосування військової сили. У зв'язку з цим, НАТО застосовує цілісний підхід до врегулювання кризових ситуацій, передбачаючи участь на всіх етапах кризи та розглядаючи широкий спектр інструментів, які

будуть ефективними в усьому спектрі антикризового управління. Для забезпечення ефективності та стійкості ці інструменти постійно адаптуються до змінного контексту безпеки.

Багато операцій з врегулювання криз мають власні цілі та кінцевий стан, залежно від характеру конфлікту що визначатиме масштаб реакції. НАТО протягом тривалого часу має спроможність вирішувати питання врегулювання криз, а точніше – операцій з колективної оборони. Лише на більш пізньому етапі, протягом 90-х років, вона залучилася до операцій, що не належать до Статті 5, тобто тих, які в основному проводяться в країнах, що не входять до НАТО.

НАТО необхідно адаптувати свою військову стратегію до сьогоденної реальності: основна небезпека для членів НАТО в цю історичну епоху – це не потенційна агресія на їх колективну територію, а загрози їх колективним інтересам за межами території НАТО. Ці загрози вимагають уваги до запобігання смертоносних конфліктів, відновлення й збереження миру, запобігання регіональних конфліктів, припинення поширення зброї масового знищення, забезпечення поставок ключових ресурсів, таких як нафта, та ефективного реагування на транснаціональні небезпеки, такі як тероризм. Основна стратегічна й військова мета НАТО в епоху після холодної війни повинна полягати в забезпеченні механізму для швидкого формування потужних у військовому відношенні «коаліцій добровольців», здатних проектувати силу за межі території НАТО. Перенесення акценту НАТО еволюційним чином з захисту території-члена на захист спільних інтересів за межами території НАТО є стратегічним інтересом для НАТО в епоху після закінчення холодної війни.

Така зміна у військовій місії не замінить територіальну оборону. Захист території членів, відповідно до Статті 5 договору НАТО, залишиться урочистим зобов'язанням союзників. Але сьогодні територія НАТО, в тому числі територія її нових членів, не перебуває під загрозою та навряд чи буде в майбутньому. Перенесення акцентів у військовій стратегії НАТО з територіальної оборони на

проекцію влади також не замінить її важливою військово-політичної ролі. Дійсно, ця роль заслуговує на особливу увагу на наступному етапі історії НАТО.

Таким чином, на сьогодні роль НАТО у врегулюванні конфліктів є неоднозначною, оскільки сучасні міжнародні конфлікти мають більш складний характер (окрім військових загроз, з'являються кіберзагрози, терористичні акти та ін.) та стратегічні плани організації стають не актуальними. Наприклад, НАТО дуже обережно ставиться до врегулювання конфлікту Україна – Росія та конфлікту в Сирії через власні напружені відносини з РФ. У НАТО двоїстий підхід до Росії: сильне стримування та оборона й конструктивний діалог. Організація не хоче нової холодної війни або нової гонки озброєнь. Однак для поліпшення відносин Москва повинна дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань, а НАТО продовжує прагнути до конструктивних відносин з Росією, коли дії Росії зроблять це можливим. Як і зазначалося в останній Стратегічній концепції 2010 року, відносини з Росією є одними з ключових проблем організації, але вихід з цієї проблеми не було знайдено, про що свідчить початок розробки нової Стратегічної концепції в 2019 році. НАТО необхідно адаптувати свою військову стратегію до сьогоднішньої реальності: основна небезпека для членів НАТО в цю історичну епоху – це не потенційна агресія на їх колективну територію, а загрози їх колективним інтересам за межами території НАТО. Ці загрози вимагають уваги до запобігання смертоносних конфліктів, відновлення й збереження миру, запобігання регіональних конфліктів, припинення поширення зброї масового знищення, забезпечення поставок ключових ресурсів, таких як нафта, та ефективного реагування на транснаціональні небезпеки, такі як тероризм. Основна стратегічна й військова мета НАТО в епоху після холодної війни повинна полягати в забезпеченні механізму для швидкого формування потужних у військовому відношенні «коаліцій добровольців», здатних проектувати силу за межі території НАТО. Перенесення акценту НАТО еволюційним чином з захисту території-члена на захист спільних інтересів за межами території

НАТО є стратегічним інтересом для НАТО в епоху після закінчення холодної війни.

ВИСНОВКИ

Сучасна система світової політики все частіше стикається з конфліктами різного ступеня напруженості, що виникають в тих чи інших регіонах світу та зумовлені різними причинами політичного, економічного, національного і конфесійного характеру. НАТО, в свою чергу, відіграє активну роль у врегулюванні криз, має надзвичайний вплив на формування нової системи міжнародних відносин та прийняття рішень країнами в складних конфліктних ситуаціях (Україні в тому числі).

Історіографія дослідження ґрунтується на наукових монографіях і працях вітчизняних та зарубіжних вчених, статтях періодичних видань, довідкових виданнях, присвячених дослідженню діяльності НАТО в сфері врегулювання міжнародних конфліктів. За допомогою наукової літератури ми детально розриваємо позиції різних дослідників щодо підходів НАТО до забезпечення безпеки. Також було узагальнено історичний розвиток НАТО, вдосконалено аналіз доктрин Альянсу, їх особливості та причини змін, уточнено підходи НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, визначено роль та вплив Організації Північноатлантичного договору на вирішення конфліктів на міжнародній арені.

Джерельну базу дослідження складають офіційні документи, які можна поділити на договори, декларації, концепції, плани; а також звіти та аналізи, офіційні заяви посадових осіб НАТО. За допомогою джерельної бази ми детально розкриваємо питання зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів, тобто виходимо на предмет дослідження. Але основною проблемою в дослідженні джерел є те, що деякі важливі історичні документи мають секретний характер, що не дає змогу в повній мірі оцінити масштаб досліджуваної проблеми.

Створення Альянсу було частиною зусиль, спрямованих на стримування радянського експансіонізму, неможливість відродження націоналізму в Європі (за допомогою північно-американської присутності та заохочення європейської політичної інтеграції). Тому, основними причинами створення є ідеологічні

(швидкі темпи поширення радянської ідеології в країнах, ідея поширення демократичних цінностей), політичні (протистояння США з СРСР, бажання США посилити політичну роль на світовій арені), економічні (економічна вигода, ідея перетворення США у центр світової економіки), військові (гонка озброєнь).

Специфікою НАТО є наявність ідеологічної основи (враховуючи зобов'язання сприяти свободі, верховенству закону й демократії) при тому, що НАТО вважають себе лише оборонною організацією.

Стратегічні доктрини НАТО можна поділити хронологічно.

По-перше, стратегії біполярного періоду визначалися складними відносинами між СРСР та США, тому основна мета НАТО – перемога у «холодній війні». Для цього керівництво організації постійно аналізувало та прогнозувало можливі агресивні дії з боку супротивника. Стратегічні концепції були неопублікованими, оскільки їх основний зміст – це план дій у разі військового нападу СРСР. Тому дозволялося використання всіх видів зброї та всіх засобів досягнення перемоги в гонці озброєнь. В 1960-ті роки у зв'язку з Берлінською, Кубинською, Суецькою та іншими кризами сформовано стратегію «масованої відплати», суть якої полягала у потужнішій відповіді у разі агресії супротивника. Таким чином, НАТО знаходилося в епіцентрі найбільшого міжнародного конфлікту та основним підходом щодо його вирішення було нарощування військової потужності для стримування агресії СРСР, внаслідок чого з'явилася стратегія «гнучкої відповіді». Її суть полягала у відповіді із застосуванням не лише ядерної зброї, а й звичайної. Таким чином, основна стратегія концепцій біполярного періоду – стримування супротивника. Після закінчення холодної війни в НАТО прийшло до консенсусу щодо доцільності переглянути стратегію Альянсу, щоб вона відповідала сучасному міжнародному становищу: обстановка в області безпеки змінювалася, держави-члени почали висловлювати різні національні інтереси, стратегії не були повністю узгодженими щодо розвитку Альянсу.

По-друге, ліквідація у 1991 році Радянського Союзу зумовила НАТО виокремити проблему загальної безпеки. Також поява великої кількості держав на пострадянському просторі, можливе виникнення етнічних й територіальних конфліктів в цих країнах та ліквідація радянського впливу в його сателітах спричинили встановлення поступового впливу НАТО на цих територіях. Тому стратегічні концепції стали публічними для заяви про свої наміри потенційним супротивникам, концепція «гнучкого реагування» та позиція «щита» залишалися незмінними до 1999 року, коли кількість конфліктів надзвичайно зросла.

В кінці ХХ століття «антикризові операції» із забезпечення миру з'явилися через трансформацію завдань НАТО із закінченням «холодної війни», посиленням міжнародного співробітництва в сфері безпеки та неможливістю країн самостійно вирішити конфлікти в сучасних умовах, внаслідок чого зростає роль військово-політичних союзів. Контроль над дотриманням санкцій ООН в Боснії та Герцеговині через неефективність дипломатичних заходів призвів до воєнного втручання НАТО та формування військ на цій території, що призвело до вирішення конфлікту. НАТО взяло на себе дуже велику відповідальність щодо забезпечення безпеки, тому в певній бездіяльності в Косово була звинувачена міжнародною спільнотою. В результаті були проведені військові операції та сформовані військові підрозділи на території Косово. Особливістю врегулювання цього конфлікту було прийняття сторони албанців та визнання агресії сербів. Таким чином, наприкінці ХХ століття специфікою вирішення конфліктів було застосування військової сили, формування військових підрозділів на території конфлікту та надання допомоги у постконфліктному відновленні, тобто використання стратегії «гнучкого реагування» та позиції «щита».

По-третє, нова концепція 1999 року передбачала відкриту можливість проведення військових операцій, виправданими гуманітарною необхідністю та особливими інтересами, під егідою РБ ООН та поза межами відповідальності. Таким чином, НАТО проголосило себе гарантом вирішення міжнародних

конфліктів шляхом повної військової рішучості та переходу до позиції «меча». Поява нових загроз спричинила зміну позиції НАТО: перестати очікувати конфлікти та застосовувати заходи щодо їх попередження. Отже, терористична атака 11 вересня 2001 року в США вплинула на здійснення більш активних дій в рамках формування колективної безпеки.

Афганістан став першим етапом у цьому процесі формування нової колективної безпеки. Роль НАТО була новаторською в таких аспектах: це була перша тривала великомасштабна місія НАТО за межами євроатлантичного регіону, а результати участі носили неоднозначний характер – розгром талібів в результаті обернувся затяжною партизанською війною, вперше військове втручання не надало очікуваних результатів.

Результати військового втручання в Лівію є неоднозначними. НАТО успішно ліквідувало режим М. Каддафі без значних втрат, вдалося визначити основний вектор подальшого розвитку країни. Але цей регіон, навіть, залишається політично нестабільним, відсутній економічно-соціальний розвиток. Контроль над нафтовими запасами Лівії, політичним положенням регіону стали визначальними в активному залученні США та НАТО. Специфікою врегулювання міжнародних конфліктів на початку XXI століття було активна роль США у процесі прийняття рішень НАТО, відстоювання власних інтересів країнами-членами НАТО та дії за схемою: накладання санкцій РБ ООН, після цього – військове втручання Альянсу. Таким чином, НАТО переходить від концепції підтримання миру до концепції змушення миру.

По-четверте, поява у XXI столітті нових ризиків у вигляді тероризму, кібербезпеки та інших, відсутність досвіду щодо врегулювання цих криз змусило НАТО повернутися до концепції стримування та забезпечення безпеки шляхом міжнародного партнерства та співпраці.

Сьогодні роль НАТО у врегулюванні конфліктів є неоднозначною, оскільки сучасні міжнародні конфлікти мають більш складний характер (окрім військових загроз, з'являються кіберзагрози, терористичні акти та ін.) та

стратегічні плани організації стають не актуальними. Наприклад, НАТО дуже обережно ставиться до врегулювання конфлікту Україна – Росія та конфлікту в Сирії через власні напружені відносини з РФ. Організація не хоче нової «холодної війни» або нової гонки озброєнь. НАТО продовжує прагнути до конструктивних відносин з Росією, які є одними з ключових проблем організації.

НАТО необхідно адаптувати свою військову стратегію до сьогоденної реальності: основна небезпека для членів НАТО в цю історичну епоху – це не потенційна агресія на їх колективну територію, а загрози їх колективним інтересам за межами території НАТО. Ці загрози вимагають уваги до запобігання конфліктів, відновлення й збереження миру, запобігання регіональних конфліктів, припинення поширення зброї масового знищення, забезпечення поставок ключових ресурсів, таких як нафта, та ефективного реагування на транснаціональні небезпеки, такі як тероризм. Основна стратегічна й військова мета НАТО в епоху після «холодної війни» повинна полягати в забезпеченні механізму для швидкого формування потужних у військовому відношенні «коаліцій добровольців», здатних проектувати силу за межі території НАТО. Перенесення акценту НАТО еволюційним чином з захисту території-члена на захист спільних інтересів за межами території НАТО зараз є стратегічним інтересом.

Таким чином, для України відносини з НАТО є стратегічно важливими щодо забезпечення безпеки в рамках україно-російського конфлікту. Визначення стратегії побудови цих відносин з вилученням найбільшої вигоди зі співробітництва є дуже важливим для потенційного вступу України до НАТО та вирішення конфлікту. Тому слід активно використовувати допомогу від Альянсу та спрямовувати дії на активне співробітництво в рамках військової та політичної сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Agreement among the States Parties to the North Atlantic Treaty and the other States participating in the Partnership for Peace regarding the Status of their Forces (1995). URL: <https://bit.ly/2JcCYqc> (Last accessed: 07.05.2020).
2. Agreement between the Parties to the North Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces (1951). URL: <https://bit.ly/3o8aVax> (Last accessed: 07.05.2020).
3. Agreement on the Status of Missions and Representatives of Third States to the North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://bit.ly/2JkxOZb> (Last accessed: 07.05.2020).
4. Basic Document of the Euro-Atlantic Partnership Council (1997). URL: <https://bit.ly/3mhEaqH> (Last accessed: 07.05.2020).
5. Brussels Declaration on Transatlantic Security and Solidarity (2018). URL: <https://bit.ly/2V7BS1g> (Last accessed: 07.05.2020).
6. Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. URL: <https://bit.ly/3leTgvV> (Last accessed: 07.05.2020).
7. Decisions of Defense Planning Committee in Ministerial Session (DPC / D (67) 23). URL: <https://bit.ly/33pxkrL> (Last accessed: 07.05.2020).
8. Declaration by the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the Government of the Islamic Republic of Afghanistan on an Enduring Partnership. URL: <https://bit.ly/37kkg7U> (Last accessed: 07.05.2020).
9. Declaration on a Transformed North Atlantic Alliance (1990). URL: <https://bit.ly/39geVl0> (Last accessed: 07.05.2020).
10. Declaration on Peace and Cooperation ("The Rome Declaration") 1991. URL: <https://bit.ly/3q6FWxf> (Last accessed: 07.05.2020).
11. Directive to the NATO Military Authorities from the North Atlantic Council (CM (56) 138). URL: <https://bit.ly/3q7zNRy> (Last accessed: 07.05.2020).

12. Final Decision On Mc 48/3 Measures to Implement the Strategic Concept for The Defense of The NATO Area. URL: <https://bit.ly/37ho8a7> (Last accessed: 07.05.2020).
13. Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation (1997). URL: <https://bit.ly/37tso6D> (Last accessed: 07.05.2020).
14. Istanbul Cooperation Initiative (2004). URL: <https://bit.ly/3q9H7Ma> (Last accessed: 07.05.2020).
15. Keynote speech by Ambassador Dirk Brengelmann, NATO Assistant Secretary General for Political Affairs and Security Policy at the NATO Parliamentary Assembly Seminar in Marrakech, Morocco. URL: <https://bit.ly/3mdSsJ5> (Last accessed: 07.05.2020).
16. Keynote speech by NATO Deputy Secretary General Mircea Geoană at the Atlantic Forum's conference "Transatlanticism 2020". URL: <https://bit.ly/2HMP0pM> (Last accessed: 07.05.2020).
17. Keynote speech by NATO Deputy Secretary General Rose Gottemoeller at the Kyiv Security Forum. URL: <https://bit.ly/39I29Bz> (Last accessed: 07.05.2020).
18. Keynote speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Global Security 2020 (GLOBSEC) Bratislava Forum. URL: <https://bit.ly/33iwlTt> (Last accessed: 07.05.2020).
19. Keynote speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the German Marshall Fund event: NATO at Seventy – Post-Cold War Enlargement and the Future of Transatlantic Security. URL: <https://bit.ly/2Vbsj1m> (Last accessed: 07.05.2020).
20. Lisbon Summit Declaration. URL: <https://bit.ly/3mfaV82> (Last accessed: 07.05.2020).
21. London Declaration (2019). URL: <https://bit.ly/2KLOXeZ> (Last accessed: 07.05.2020).
22. Marshall plan. URL: <https://bit.ly/39luAzB> (Last accessed: 07.05.2020).

23. National Security Memoranda (NSAM 40). URL: <https://bit.ly/2KLgn4G> (Last accessed: 07.05.2020).
24. NATO 2020: assured security, dynamic engagement. URL: <https://bit.ly/2V6Wkj5> (Last accessed: 07.05.2020).
25. NATO Strategy documents 1949-1969. URL: <https://bit.ly/2HHQgKE> (Last accessed: 07.05.2020).
26. NATO: ready to the future. Adapting the Alliance. URL: <https://bit.ly/3fHM7mL> (Last accessed: 07.05.2020).
27. NATO-Russia Action Plan on Terrorism. URL: <https://bit.ly/3fE7ghA> (Last accessed: 07.05.2020).
28. NATO-Ukraine Action Plan. URL: <https://bit.ly/3ldPhzE> (Last accessed: 07.05.2020).
29. North Atlantic Treaty Organization Medium Term Plan (DC 13). URL: <https://bit.ly/33nq6o4> (Last accessed: 07.05.2020).
30. Opening remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the NATO 2030 Youth Summit: NATO 2030: future, freedom, alliance. URL: <https://bit.ly/3ldYms7> (Last accessed: 07.05.2020).
31. Overall Strategic Concept for The Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area (MC 14). URL: <https://bit.ly/2V8VXV7> (Last accessed: 07.05.2020).
32. Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area (MC 14/2). URL: <https://bit.ly/3fNII5J> (Last accessed: 07.05.2020).
33. Overall Strategic Concept for The Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area (MC 14/3). URL: <https://bit.ly/319JVFH> (Last accessed: 07.05.2020).
34. Partnership with the Countries of Central and Eastern Europe (1991). URL: <https://bit.ly/33jddLO> (Last accessed: 07.05.2020).
35. Political and Military Objectives of NATO Action with regard to the crisis in Kosovo. URL: <https://bit.ly/2VbMQCZ> (Last accessed: 07.05.2020).

36. Press briefing on Libya by NATO Spokesperson Oana Lungescu and Mike Bracken, Spokesperson for the Operation Unified Protector. URL: <https://bit.ly/317p064> (Last accessed: 07.05.2020).

37. Remarks by NATO Deputy Secretary General Mircea Geoană at the 67th Annual Anciens' Seminar of the NATO Defense College. URL: <https://bit.ly/2J582s9> (Last accessed: 07.05.2020).

38. Remarks by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Munich Security Conference. URL: <https://bit.ly/3qhs1Vg> (Last accessed: 07.05.2020).

39. Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg on launching #NATO2030 – Strengthening the Alliance in an increasingly competitive world. URL: <https://bit.ly/33niCSh> (Last accessed: 07.05.2020).

40. Report on the Comprehensive Review of the Euro-Atlantic Partnership Council and Partnership for Peace (2002). URL: <https://bit.ly/36evwU8> (Last accessed: 07.05.2020).

41. Riga Summit Declaration. URL: <https://bit.ly/37fD34E> (Last accessed: 07.05.2020).

42. Secretary General Jens Stoltenberg's speech at the 5 years' commemoration after the terror attacks in Norway, 22 July 2011. URL: <https://bit.ly/3q7ARVy> (Last accessed: 07.05.2020).

43. Speech by Amb. Mark Sedwill, NATO's Senior Civilian Representative for Afghanistan, at the Institute for International Affairs, Helsinki. URL: <https://bit.ly/3q3FUGm> (Last accessed: 07.05.2020).

44. Speech by NATO Deputy Secretary General Ambassador Alexander Vershbow at the Interparliamentary Conference on CFSP/CSDP, Riga, Latvia, 5 March 2015. URL: <https://bit.ly/3lfTt1P> (Last accessed: 07.05.2020).

45. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Annual National Conference on Europe, Oslo, Norway. URL: <https://bit.ly/3fOyYZ6> (Last accessed: 07.05.2020).

46. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Brookings Institution. URL: <https://bit.ly/3fFmJOc> (Last accessed: 07.05.2020).

47. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the ceremony in Kabul, Afghanistan. URL: <https://bit.ly/37cVMxD> (Last accessed: 07.05.2020).

48. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Forum for New Diplomacy hosted by Carnegie Europe. URL: <https://bit.ly/3q9F1fi> (Last accessed: 07.05.2020).

49. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Kuznetsov Naval Academy in St. Petersburg. URL: <https://bit.ly/2J4HbfR> (Last accessed: 07.05.2020).

50. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Kyiv University, Ukraine. URL: <https://bit.ly/36aa6Yv> (Last accessed: 07.05.2020).

51. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the NATO Parliamentary Assembly, Luxemburg. URL: <https://bit.ly/2Jhm0qC> (Last accessed: 07.05.2020).

52. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the United States Military Academy at West Point. URL: <https://bit.ly/2JhlSYa> (Last accessed: 07.05.2020).

53. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen Budva, Montenegro. URL: <https://bit.ly/3q5zJBJ> (Last accessed: 07.05.2020).

54. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen, Chatham House, London. URL: <https://bit.ly/2JdZEGJ> (Last accessed: 07.05.2020).

55. Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Center for Strategic and International Studies (CSIS) in Washington D.C. (incl. Q&A session). URL: <https://bit.ly/3fGTE4W> (Last accessed: 07.05.2020).

56. Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Harvard Kennedy School. URL: <https://bit.ly/3qayCAS> (Last accessed: 07.05.2020).

57. Speech by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at Warsaw University. URL: <https://bit.ly/36aEQIW> (Last accessed: 07.05.2020).

58. Strategic Guidance (MC 14/1). URL: <https://bit.ly/2V75315> (Last accessed: 07.05.2020).
59. The Alliance's Strategic Concept 1991. URL: <https://bit.ly/2KBhdRh> (Last accessed: 07.05.2020).
60. The Alliance's Strategic Concept 1999. URL: <https://bit.ly/39khD99> (Last accessed: 07.05.2020).
61. The Brussels Treaty (1948). URL: <https://bit.ly/3li8xfb> (Last accessed: 07.05.2020).
62. The Committee of Three's documents. URL: <https://bit.ly/3nUhbZE> (Last accessed: 07.05.2020).
63. The Euro-Atlantic Partnership – Refocusing and Renewal (2004). URL: <https://bit.ly/39mA3pS> (Last accessed: 07.05.2020).
64. The Most Effective Pattern of NATO Military Strength for the Next Few Years (MC 48). URL: <https://bit.ly/2JdEDfi> (Last accessed: 07.05.2020).
65. The North Atlantic Treaty (1949). URL: <https://bit.ly/3fFl8bc> (Last accessed: 07.05.2020).
66. The North Atlantic Treaty Organization and The Islamic Republic of Afghanistan – agreement. URL: <https://bit.ly/3q9GbHG> (Last accessed: 07.05.2020).
67. The Strategic Concept 2010 for the Defense and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. URL: <https://bit.ly/3fIQxcJ> (Last accessed: 07.05.2020).
68. The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area (DC 6). URL: <https://bit.ly/3o6OnqB> (Last accessed: 07.05.2020).
69. The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area (1949). URL: <https://bit.ly/3o6OnqB> (Last accessed: 07.05.2020).
70. The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area (1952). URL: <https://bit.ly/39n0T0W> (Last accessed: 07.05.2020).
71. The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area (1950). URL: <https://bit.ly/3fFh1fr> (Last accessed: 07.05.2020).

72. The Warsaw declaration on Transatlantic Security (2016). URL: <https://bit.ly/2Je0oM1> (Last accessed: 07.05.2020).

73. Warsaw Summit Declaration on Afghanistan (2016). URL: <https://bit.ly/33mHUzD> (Last accessed: 07.05.2020).

Монографії та наукові статті:

74. Алексеев А. П. НАТО на путях трансформации. *Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы*. 2003. №9. С. 1–4. URL: <https://bit.ly/31DVsnD> (дата обращения: 07.05.2020).

75. Андріянова Н. М. Трансформація діяльності НАТО після закінчення «холодної війни». *Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2018. С. 113–119. URL: <https://bit.ly/36B3ZwE> (дата звернення: 07.05.2020).

76. Антюхова Е. А. Международные конфликты начала XXI века и подход НАТО по их урегулированию. *Вестник Брянского государственного университета*. 2015. №3. С. 74–77. URL: <https://bit.ly/33GkLZ9> (дата обращения: 07.05.2020).

77. Бажуков В. И. «Миротворческая» операция НАТО в Боснии и Герцеговине (1992-1995): концепция и реальность. *Политика и правовое государство*. 2018. С. 34–41. URL: <https://bit.ly/36Bd9ct> (дата обращения: 07.05.2020).

78. Бартош А. А. НАТО после Афганистана: поиски новой стратегии. *Оборона и безопасность*. 2014. №2 (23). С. 67–78. URL: <https://bit.ly/2JItEg> (дата обращения: 07.05.2020).

79. Білоцький С. Д. Миротворчі операції НАТО в Південно-Східній Європі: міжнародно-правовий аспект : монографія. Київ : Промінь, 2010. 269 с. URL: <https://bit.ly/36B7ZNG> (дата звернення: 07.05.2020).

80. Білошицький В. І. Цивільно-військові відносини в країнах НАТО: історія та сучасність. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2013. С. 7–13. URL: <https://bit.ly/39D37ta> (дата звернення: 07.05.2020).

81. Бордачев Т. В. Концепция совместных объединенных оперативных сил в контексте «Новой миссии НАТО». *НАТО: факты и комментарии*. 1998. №5. С. 9–12. URL: <https://bit.ly/33IDyDo> (дата обращения: 07.05.2020).
82. Бурлинова Н. Г. НАТО в Афганистане: стратегии и перспективы. *Мировая экономика и международные отношения*. 2010. С. 76–83. URL: <https://bit.ly/3gbP2Ej> (дата обращения: 07.05.2020).
83. Волков М. В. НАТО и современные вызовы, угрозы евроатлантической безопасности. *История*. 2005. С. 43–50. URL: <https://bit.ly/2JAqmJH> (дата обращения: 07.05.2020).
84. Вонсович А. С. Варшавський саміт НАТО–2016: нові підходи щодо забезпечення європейської безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2016. №111 (8). С. 370–373. URL: <https://bit.ly/3lKeZMB> (дата звернення: 07.05.2020).
85. Вонсович А. С. НАТО як основний контрибутор міжнародної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2015. №99. С. 376–379. URL: <https://bit.ly/2VKRRmB> (дата звернення: 07.05.2020).
86. Воронин В. В. Аналіз операції «Союзницька сила» і оцінка її впливу на зміну стратегії оборони США. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних сил*. 2009. С. 19–22. URL: <https://bit.ly/3ojBidt> (дата звернення: 07.05.2020).
87. Воронин Е. Р. Ливийская операция НАТО: стратегия, «твердая» и «мягкая» сила, итоги. *Аналитические доклады*. 2012. С. 21–31. URL: <https://bit.ly/3lKfBBT> (дата обращения: 07.05.2020).
88. Воронин Е. Р. О взаимодействии Евросоюза и НАТО в урегулировании кризисных ситуаций. *Вестник МГИМО университета*. 2010. №1 (10). С. 20–23. URL: <https://bit.ly/39Fm4v9> (дата обращения: 07.05.2020).
89. Грицяк І. Г. Створення, розширення та діяльність Північноатлантичного Альянсу. *Вісник НАДУ*. 2010. С. 183–194. URL: <https://bit.ly/39AeYIx> (дата звернення: 07.05.2020).

90. Гусаров Ю. А. Германия, НАТО и война в Ираке. *Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы*. 2003. №9. С. 12–14. URL: <https://bit.ly/2JuX3Is> (дата обращения: 07.05.2020).
91. Гусаров Ю. А. Трансатлантические отношения в условиях трансформации НАТО. *Актуальные проблемы Европы*. 2004. №4. С. 59–69. URL: <https://bit.ly/3mD1aAJ> (дата обращения: 07.05.2020).
92. Железняк І. П. Трансформація Північноатлантичного союзу: у відповідь на нові виклики. *Вісник Донецького національного університету*. 2012. С. 52–53. URL: <https://bit.ly/2JMAFdg> (дата звернення: 07.05.2020).
93. Задорожнюк Э. Г. Отношения в треугольнике НАТО – Россия – Украина. *Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы*. 2002. №5. С. 10–13. URL: <https://bit.ly/33Di2zC> (дата обращения: 07.05.2020).
94. Зименкова В. В. Антитерористична операція США в Афганістані: військово-політичні аспекти підготовки. *Гілея: науковий вісник*. 2016. №124. С. 331–335. URL: <https://bit.ly/3g99Ps3> (дата звернення: 07.05.2020).
95. Ивашов Л. Г. Трансформация НАТО: действительность или видимость? *Новая и новейшая история*. 2009. №1. С. 10–20. URL: <https://bit.ly/31DI6ki> (дата обращения: 07.05.2020).
96. Кандель П. Е. Босния и Герцеговина, ЕС и НАТО. *Вестник МГИМО*. 2011. С. 77–86. URL: <https://bit.ly/3qs4gto> (дата обращения: 07.05.2020).
97. Козак Д. О. Виникнення та еволюція Північно-Атлантичного Альянсу. *Вісник Вінницького національного технічного університету*. 2019. С. 5–9. URL: <https://bit.ly/3ghelVL> (дата звернення: 07.05.2020).
98. Коновский М. А. Некоторые военно-политические аспекты операции США и НАТО в Афганистане. *Новая и новейшая история*. 2012. С. 15–40. URL: <https://bit.ly/36Dadfw> (дата обращения: 07.05.2020).
99. Котляр В. С. Эволюция стратегической доктрины НАТО. *Современная Европа*. 2004. №2 (18). С. 110–119. URL: <https://bit.ly/3mG0v11> (дата обращения: 07.05.2020).

100. Кулаков О. К. НАТО в Афганистане. *Европейская безопасность: события, оценки, прогнозы*. 2005. №15. С. 9–11. URL: <https://bit.ly/2VBddSY> (дата обращения: 07.05.2020).

101. Лакійчук П. К. НАТО: агресивний блок чи система колективної безпеки? *Економічний живопис – XXI*. 2009. С. 40–41. URL: <https://bit.ly/33C8gOb> (дата звернення: 07.05.2020).

102. Луньков А. В. Історія створення спеціальних формувань НАТО. *Вісник Академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*. 2013. С. 228–235. URL: <https://bit.ly/2KTz7yP> (дата звернення: 07.05.2020).

103. Мехдізаде Ф. Ф. Вплив НАТО на стан і перспективи розвитку середовища безпеки. *Політичний менеджмент*. 2010. С. 140–146. URL: <https://bit.ly/2VzFsS4> (дата звернення: 07.05.2020).

104. Михайлин К. Н. ФРГ и НАТО в Афганистане (2001-2008). *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2009. №101. С. 21–27. URL: <https://bit.ly/2VEcPmJ> (дата обращения: 07.05.2020).

105. Новаконска-Кристан А. А. Конфликт в Косово, рассмотренный в концептуальных рамках заинтересованных сторон. *The Quarterly Journal*. 2015. №4. С. 77–90. URL: <https://bit.ly/36yIVH4> (дата обращения: 07.05.2020).

106. Пархалина Т. Г. Новые вызовы безопасности и роль НАТО. *Мир перемен*. 2005. С. 73–76. URL: <https://bit.ly/2JoaSIY> (дата обращения: 07.05.2020).

107. Пластун В. Н. Афганистан–Ирак–США: стабильная нестабильность. *Афганистан в начале XXI века*. 2004. С. 158–165. URL: <https://bit.ly/31D6Auf> (дата обращения: 07.05.2020).

108. Пластун В. Н. НАТО в Афганистане. *Афганистан в начале XXI века*. 2004. С. 158–165. URL: <https://bit.ly/3gcU16A> (дата обращения: 07.05.2020).

109. Пошедін О. І. Адаптація НАТО до сучасних викликів та механізмів співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору.

Державне управління та місцеве самоврядування. 2019. С. 73–81. URL: <https://bit.ly/36B7ZNG> (дата звернення: 07.05.2020).

110. Репешко Е. А. Ливийский вектор политики НАТО и его роль в падении режима Каддафи. *Вестник Брянского государственного университета*. 2013. С. 5–8. URL: <https://bit.ly/33I0eU9> (дата обращения: 07.05.2020).

111. Решетняк В. В. Зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів: кінець XX – початок XXI ст. «Молода наука-2020»: Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених. Запоріжжя, 2020. С. 259–261. URL: <https://bit.ly/3nZdsUc> (дата звернення: 07.09.2020).

112. Савінцев В. І. Збройний конфлікт в Лівії: причини та військово-психологічні аспекти. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. №4 (29). С. 307–311. URL: <https://bit.ly/33FdMQi> (дата звернення: 07.09.2020).

113. Слюсар В. І. Особливості процесу оборонного планування НАТО. *Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки*. 2019. С. 47–59. URL: <https://bit.ly/37rdT32> (дата звернення: 07.09.2020).

114. Сунгуровський М. М. Україна–НАТО: результати очікувань. *Національна безпека і оборона*. 2006. С. 4–8. URL: <https://bit.ly/39R55GH> (дата звернення: 07.09.2020).

115. Талайко Т. С. Война в Ираке и трансатлантические отношения. *Журнал международного права и международных отношений*. 2005. №2. С. 55–61. URL: <https://bit.ly/33FbJMс> (дата обращения: 07.05.2020).

116. Тетерюк А. С. Международно-политическое измерение Ливийского конфликта. *Вестник РУДН, серия Международные отношения*. 2014. №2. С. 23–32. URL: <https://bit.ly/3lAkH3l> (дата обращения: 07.05.2020).

117. Тимошенко Р. І. Аналіз практики проведення операцій НАТО з підтримання миру та безпеки. *Воєнна безпека та воєнна політика держави*. 2017. С. 18–22. URL: <https://bit.ly/3olFIWE> (дата звернення: 07.09.2020).

118. Ткаченко В. И. Военно-исторические аспекты деятельности НАТО в Косово (1998-1999). *Вестник Воронежского государственного университета. Серия: История. Политология. Социология.* 2007. №1. С. 155–160. URL: <https://bit.ly/2Vzrhg4> (дата обращения: 07.05.2020).

119. Устинов В. И. Новые стратегии США и НАТО. *Современная Европа.* 2003. №4 (16). С. 123–124. URL: <https://bit.ly/3mDJmFF> (дата обращения: 07.05.2020).

120. Фурне Ж. Л. Трансформация НАТО, 1990-2004. *Актуальные проблемы Европы.* 2004. №4. С. 9–16. URL: <https://bit.ly/3qr3RaU> (дата обращения: 07.05.2020).

121. Шарапо А. П. Косовский конфликт: последствия и уроки. *Белорусский журнал международного права и международных отношений.* 2014. С. 59–62. URL: <https://bit.ly/3mG7kQo> (дата обращения: 07.05.2020).

122. Шатун В. Т. Розвиток і сучасний стан стосунків України і НАТО. *Наукові праці.* 2007. С. 158–163. URL: <https://bit.ly/2I59HNE> (дата звернення: 07.09.2020).

123. Штоль В. С. НАТО в миротворческом процессе. *Научно-аналитический журнал Обозреватель – Observer.* 2008. №2 (226). С. 63–73. URL: <https://bit.ly/2I7J76L> (дата обращения: 07.05.2020).

124. Языкова А. А. Международный кризис по поводу Косово (НАТО – Россия: итоги и уроки взаимодействия). *НАТО: факты и комментарии.* 1998. №8. С. 11–14. URL: <https://bit.ly/33I1Gpx> (дата обращения: 07.05.2020).

125. Al-Ali A. Prospects for strategic partnership between Iraq and NATO. *Al-Bayan Center for planning and studies.* 2018. P. 5–11. URL: <https://bit.ly/2JvPfGo> (Last accessed: 07.05.2020).

126. Alkopher T. From Kosovo to Syria: the transformation of NATO. *Secretaries General's discourse on military humanitarian intervention.* 2015. P. 49–71. URL: <https://bit.ly/39DViU4> (Last accessed: 07.05.2020).

127. Ausland J. NATO Strategies. *Nordic Security and the Great Powers.* 2019. P. 113–121. URL: <https://bit.ly/2L5RIYI> (Last accessed: 07.05.2020).

128. Bordeleau J. NATO Troop Contribution Data (2002–2020). URL: <https://bit.ly/36emzdE> (Last accessed: 07.05.2020).
129. Carrington P. NATO–The Challenge of the Future. *NATO at forty*. 2019. P. 294–311. URL: <https://bit.ly/3qtDCRg> (Last accessed: 07.05.2020).
130. Daalder I. NATO’s Victory in Libya. *Foreign Affairs*. 2012. №11. P. 7–17. URL: <https://bit.ly/2IdMV6w> (Last accessed: 07.05.2020).
131. Ekpo C. NATO at 70: the history, successes and challenges of The Transatlantic Alliance in The Post-Cold War Era. *African Journal of Social Sciences and Humanities Research*. 2019. P. 58–75. URL: <https://bit.ly/3omjsGN> (Last accessed: 07.05.2020).
132. Farrell T. Testing Times: NATO War-Making in Afghanistan and Beyond. *NATO’s new strategic concept: a comprehensive assessment*. 2011. P. 115–126. URL: <https://bit.ly/3g2Xypa> (Last accessed: 07.05.2020).
133. Flockhart T. NATO in crisis. *America’s Allies and the Decline of U.S. Hegemony*. 2020. P. 161–175. URL: <https://bit.ly/3opsqD1> (Last accessed: 07.05.2020).
134. Garey J. The Evolution and Persistence of NATO. *The US Role in NATO’s Survival After the Cold War*. 2020. P. 191–208. URL: <https://bit.ly/3qkq62d> (Last accessed: 07.05.2020).
135. Garriaud-Maylam J. The War in Syria and Iraq: Humanitarian Aspects. *Civil dimension of security*. 2017. P. 6–17. URL: <https://bit.ly/2JGrBHc> (Last accessed: 07.05.2020).
136. Gaub F. Against all ODDS: Relations between NATO and The MENA Region. *Strategic Studies Institute*. 2012. P. 34–52. URL: <https://bit.ly/3qpAIwx> (Last accessed: 07.05.2020).
137. Golden G. The Challenge to NATO. *Nato at forty*. 2019. P. 3–21. URL: <https://bit.ly/37vgxol> (Last accessed: 07.05.2020).
138. Hartley K. NATO at 70: Achievements. *NATO at 70, A Political Economy Perspective*. 2020. P. 4–9. URL: <https://bit.ly/36Ej5S5> (Last accessed: 07.05.2020).

139. Hyde-Price A. NATO's Political Transformation and International Order. *NATO's new strategic concept: a comprehensive assessment*. 2011. P. 45–55. URL: <https://bit.ly/2Jr0kJ4> (Last accessed: 07.05.2020).

140. Isaac S. NATO's intervention in Libya: Assessment and Implications. *Political Science Department of Cairo University*. 2012.. P. 121–123. URL: <https://bit.ly/33G2gnM> (Last accessed: 07.05.2020).

141. Jacuch A. Security and defense challenges – civil preparedness in NATO. *Scientific Journal of the Military University of Land Forces*. 196(2). 2020. P. 270–280. URL: <https://bit.ly/3mPGlBW> (Last accessed: 07.05.2020).

142. Jeremy M. Post-War Iraq: Foreign Contributions to Training, Peacekeeping, and Reconstruction. *Congressional Research Service*. 2007. P. 11–25. URL: <https://bit.ly/3g5ApSY> (Last accessed: 07.05.2020).

143. Johnston S. NATO's Lessons from Afghanistan. *Parameters* 49. 2019. №3. P. 11–26. URL: <https://bit.ly/3mE4Kup> (Last accessed: 07.05.2020).

144. Kamp K. The Alliance after Lisbon: Towards NATO 3.0? *NATO's new strategic concept: a comprehensive assessment*. 2011. P. 167–173. URL: <https://bit.ly/3qpk2FB> (Last accessed: 07.05.2020).

145. Kissinger H. The Future of NATO. *NATO The Next Thirty Years*. 2019. P. 3–19. URL: <https://bit.ly/3qnG3EF> (Last accessed: 07.05.2020).

146. Larsen H. Explaining NATO in Afghanistan. *NATO's Democratic Retrenchment*. 2019. P. 186–195. URL: <https://bit.ly/39B8Yzf> (Last accessed: 07.05.2020).

147. Larsen H. NATO in an illiberal world. *NATO's Democratic Retrenchment*. 2019. P. 212–227. URL: <https://bit.ly/39B8Yzf> (Last accessed: 07.05.2020).

148. Leblond M. NATO military intervention in Libya: a hit and run campaign. *Canadian Forces College*. 2017. P. 10–30. URL: <https://bit.ly/3lxajta> (Last accessed: 07.05.2020).

149. Lute D. NATO at Seventy. URL: <https://bit.ly/3fHZuDf> (Last accessed: 07.05.2020).

150. Lynch R. NATO Training Mission-Iraq: Looking to the Future. *JFQU*. 2006. P. 29–34. URL: <https://bit.ly/3mDZ03M> (Last accessed: 07.05.2020).
151. Nielsen K. NATO: Bosnia and Herzegovina's Best Friend and Worst Enemy. URL: <https://bit.ly/3q6m0dU> (Last accessed: 07.05.2020).
152. Risso L. Propaganda on wheels: The NATO travelling exhibitions in the 1950s and 1960s. *NATO at 70*. 2020. P. 77–93. URL: <https://bit.ly/2JJO5Hj> (Last accessed: 07.05.2020).
153. Schmid U. The complicated relationship with the USA and NATO. *Ukraine*. 2019. P. 93–98. URL: <https://bit.ly/33ID8Nj> (Last accessed: 07.05.2020).
154. Schnaubelt H. NATO's New Strategic Concept: Implications for Military Transformation and Capabilities. *NATO's new strategic concept: a comprehensive assessment*. 2011. P. 143–155. URL: <https://bit.ly/2L8RDnf> (Last accessed: 07.05.2020).
155. Shea J. What does a New Strategic Concept do for NATO? *NATO's new strategic concept: a comprehensive assessment*. 2011. P. 25–31. URL: <https://bit.ly/36z0Pt7> (Last accessed: 07.05.2020).
156. Simma B. NATO, the UN and the use of force: legal aspects. *EJIL*. 1999. P. 5–22. URL: <https://bit.ly/33mH6uQ> (Last accessed: 07.05.2020).
157. Smith-Windsor B. NATO's Maritime Strategy and the Libya Crisis as Seen from the Sea. *Research Paper*. 2013. №90. P. 7–12. URL: <https://bit.ly/33IDXWp> (Last accessed: 07.05.2020).
158. Sokolsky R. The New NATO-Russia Military Balance: Implications for European Security. *Security Reports*. 2016. P. 3–19. URL: <https://bit.ly/37AXLvI> (Last accessed: 07.05.2020).
159. Stella A. NATO Security Challenges. *European Union Security and Defence, Policies, Operations and Transatlantic Challenges*. 2020. P. 191–198. URL: <https://bit.ly/2KUx3Xl> (Last accessed: 07.05.2020).
160. Talamanca M. The Role of NATO in the Peace Agreement for Bosnia and Herzegovina. *EJILE*. 1996. P. 164–175. URL: <https://bit.ly/37ulTQY> (Last accessed: 07.05.2020).

161. Tardy T. NATO at 70: No Time to Retire. URL: <https://bit.ly/37hrAS7> (Last accessed: 07.05.2020).

162. Tosbotn R. NATO in a Changing World. *The Changing Global Order*. 2020. P. 321–336. URL: <https://bit.ly/39Bnl6J> (Last accessed: 07.05.2020).

163. Webber M. NATO: The United States, Transformation and the War in Afghanistan. *The British Journal of Politics and International Relations*. 2009. №11. P. 46–63. URL: <https://bit.ly/3qpJOJH> (Last accessed: 07.05.2020).

164. Wittmann K. An Alliance for the 21st Century? Reviewing NATO's New Strategic Concept. *NATO's new strategic concept: a comprehensive assessment*. 2011. P. 31–43. URL: <https://bit.ly/33HopSz> (Last accessed: 07.05.2020).

165. Yaniz F. The Role of NATO. *A Shift in the Security Paradigm*. 2020. P. 165–183. URL: <https://bit.ly/3gd3E6n> (Last accessed: 07.05.2020).

166. Yoshizaki T. Alliances and Conflict Resolution: NATO's Role in Security Sector Reform. *NIDS Security Reports*. 2009. P. 91–109. URL: <https://bit.ly/3opeWaH> (Last accessed: 07.05.2020).

Довідкові видання:

167. Довідник НАТО. URL: <https://bit.ly/3lfWQ8Z> (дата звернення: 07.05.2020).

168. NATO Encyclopedia 2018. URL: <https://bit.ly/3q8yXUA> (Last accessed: 07.05.2020).

169. NATO Handbook. URL: <https://bit.ly/3q4iuAB> (Last accessed: 07.05.2020).

170. NATO's Directory. URL: <https://bit.ly/39ngzS2> (Last accessed: 07.05.2020).

171. NATO's Directory. URL: <https://bit.ly/37eXu1n> (Last accessed: 07.05.2020).

Дисертації та автореферати:

172. Брежнева Т. В. Трансформація стратегії НАТО (1949-1954 рр.): сучасне бачення : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Дніпро : ДНУ, 2002. 21 с. URL: <https://bit.ly/3lEdjEf> (дата звернення: 07.09.2020).

173. Бурлинова Н. В. НАТО в Афганистане (2003 – 2009 гг.): проблемы выработки и реализации политической стратегии : автореф. дисс. ... канд. пол. наук. Москва : ГУ ВШЭ, 2010. 29 с. URL: <https://bit.ly/3olqgV1> (дата обращения: 07.09.2020).

174. Корнілова В. В. Розвиток взаємин Україна – НАТО: цивільний аспект співробітництва : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ : КСУ, 2010. 20 с. URL: <https://bit.ly/2Vwdr6f> (дата звернення: 07.09.2020).

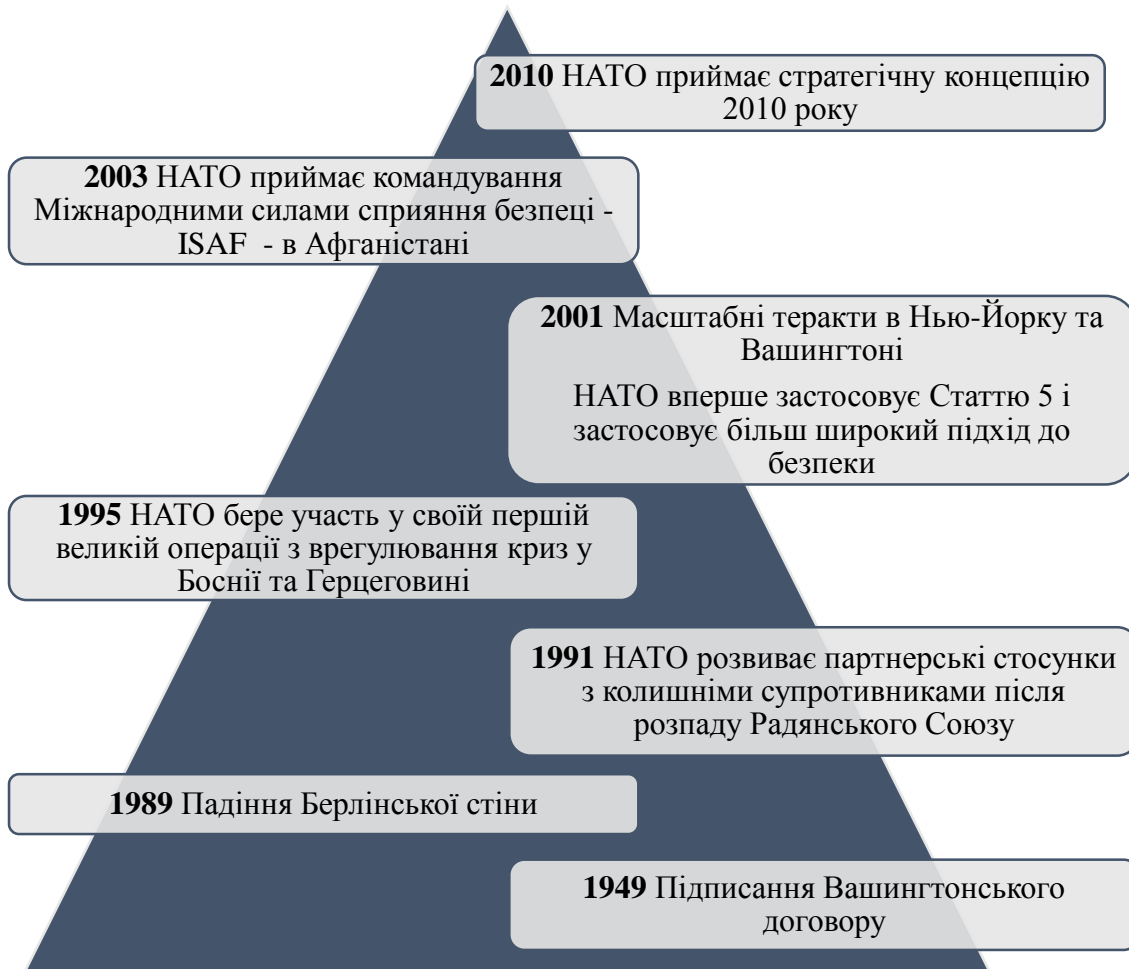
175. Навроцький В. Б. Особливості реалізації сучасної стратегічної концепції НАТО : автореф. дис. ... канд. політ. наук. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2011. 20 с. URL: <https://bit.ly/36B7ZNG> (дата звернення: 07.09.2020).

176. Речич С. Л. Воєнно-політичне співробітництво Збройних Сил України з НАТО (1991 – 2009 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ : НУОУ, 2012. 18 с. URL: <https://bit.ly/2IbjYIk> (дата звернення: 07.09.2020).

ДОДАТКИ

Додаток А

Ключові події

Джерело: What is NATO? URL: <https://bit.ly/2JqWYFh> (Last accessed: 07.11.2020).

Додаток Б
Країни-члени НАТО

1949	Бельгія
1949	Канада
1949	Данія
1949	Франція
1949	Ісландія
1949	Італія
1949	Люксембург
1949	Нідерланди
1949	Норвегія
1949	Португалія
1949	Великобританія
1949	США
1952	Греція
1952	Туреччина
1955	Німеччина
1982	Іспанія

1999	Чехія
1999	Угорщина
1999	Польща
2004	Болгарія
2004	Естонія
2004	Латвія
2004	Литва
2004	Румунія
2004	Словаччина
2004	Словенія
2009	Албанія
2009	Хорватія
2017	Чорногорія
2020	Північна Македонія

Джерело: What is NATO? URL: <https://bit.ly/2JqWYFh> (Last accessed: 07.11.2020).

Додаток В

Керівні органи НАТО

1 рівень (політичний)	2 рівень (військово-політичний)	3 рівень (військовий)	4 рівень (цивільний)
<ul style="list-style-type: none"> • Північноатлантична рада (ПАР) 	<ul style="list-style-type: none"> • Комітет оборонного планування; • Група ядерного планування 	<ul style="list-style-type: none"> • Військовий комітет: Командування НАТО з операцій, Командування Об'єднаних сил, Командування НАТО з трансформацій, Міжнародний військовий штаб, Інтегрована військова структура 	<ul style="list-style-type: none"> • Постійні представники країн-членів • Міжнародний Секретаріат • Інші комітети, комісії, ради, створені відповідно до рішень ПАР

Джерело: What is NATO? URL: <https://bit.ly/2JqWYFh> (Last accessed: 07.11.2020).

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА

TRANSFORMATIONS OF NATO APPROACHES TO INTERNATIONAL CONFLICTS' SOLVING (THE END OF THE XXTH – THE BEGINNING OF XXIST CENTURY)

Key words: NATO, strategic concepts, international conflicts, military operations, Afghanistan, Libya, Kosovo.

Today many international conflicts in the world could lead to negative consequences, such as war or political and economic instability. The world is in a certain systemic crisis, which is caused by the collapse of the bipolar system of international relations and the processes provoked by the crisis of the world political system. As a result of the systemic crisis, the existing system of world politics is being transformed and a new world political structure is being formed. The former unity of international relations is being eroded by the emergence and participation of new actors challenging the state-centrist model of the world. At the beginning of the twenty-first century, the activities of intergovernmental organizations, international non-governmental organizations and movements, transnational corporations and other non-state actors in international relations intensified. They are trying to influence political processes in various regions of the world. The North Atlantic Treaty Organization is an important part of this process.

NATO is an active and leading guarantor of peace and security in the international field. The organization promotes democratic values and strives for the peaceful resolution of conflicts. However, if diplomatic efforts fail, NATO has the military capacity to conduct crisis management operations independently or in cooperation with other countries and international organizations. Therefore, there is an interest in what NATO is today, how the organization adapts to new realities without the former enemy, and what role the Alliance claims to play in ensuring the security of the international space.

The changing geopolitical situation in the world has led to the need for the participation of Alliance in resolving the most intense conflicts (including the Ukrainian-Russian conflict). The failure to resolve them could lead to negative consequences: from economic instability to a possible world war. Therefore, it is very important to monitor the actions of such political and military actors as NATO. The Alliance has very large political, economic and military capabilities.

Thus, the modern system of world politics is increasingly faced with conflicts of different degrees of tension. They arise in various regions of the world and are caused by various political, economic, national and religious reasons. Today NATO is the guarantor of peace and security in the international arena, as it plays an active role in crisis management operations and missions, including civil emergency operations; this makes the organization (first of all, the United States) extraordinarily influential in establishing a new system of international relations and decision-making by countries in complex conflict situations.

The research object of the thesis paper is international conflicts and NATO's activities to resolve them.

The research subject is the evolution of NATO approaches to international conflicts' settlement (the end of the XXth – the beginning of the XXIst century).

The aim of the research is analysis of the main changes in NATO strategies for resolving international conflicts, their causes and application in practice.

For achieving the above set goals, we are to investigate the following specific **research objectives**:

- to examine the historiography and source base of the paper;
- to investigate the history of NATO and analyze the formation of strategies in the bipolar period (1949-1991);
- to disclose the change of doctrines in the post-bipolar period and in the context of globalization (1991-2020);
- to identify NATO's involvement in international conflicts at the end of the XXth – the beginning of XXIst centuries;

- to determine the role of NATO in conflict resolution at the present stage of international relations.

The chronological framework of the study covers the end of the XXth – beginning of the XXIst century. The lower frame is connected with the period of 1991, when NATO published the Strategic Concept, which was the first time it became available to the entire international community, and in connection with the collapse of NATO's main opponent, the Soviet Union. The upper frame is determined by the relevance of the topic and current stage of international relations.

The geographical boundaries of the research cover the current borders of all the NATO member countries as well as the countries with the conflicts affecting international security, which are in the sphere of the NATO interests.

The scientific novelty consists in complementing and systematizing knowledge about the strategic concepts and changes in NATO's approaches to international conflicts' settlement. The historical development of NATO was also summarized, the analysis of the Alliance's doctrines, their features and reasons for changes were improved; NATO's approaches to international conflicts' settlement were clarified, and the role and influence of the North Atlantic Treaty Organization on conflict resolution in the international field was determined.

The theoretical and practical significance. The approaches, analysis and results of the master's thesis can be applied further: in the educational process – in the preparation of lectures, special courses and methodological recommendations; in elective courses; at schools with advanced study of humanities. The provisions and conclusions of the research can be used by structural divisions of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine to identify the main shortcomings and mistakes of the conflicting parties supported by NATO, to prevent Ukraine from making the same mistakes, to derive the greatest benefit from cooperation with the Alliance and potential admission of Ukraine to this organization.

Conclusions. NATO is a political and military organization whose creation is a response to a rapid spread of the Soviet ideology in Eastern Europe, political confrontation with the USSR and a threat of military danger. This resulted in the

strengthening of the political and economic role of the United States and spread of democratic values. The main tasks of the organization are to ensure security, protect against Soviet expansion and integrate European countries. NATO has an ideological base, including the commitment to promote freedom, the rule of law and democracy. Therefore, the creation of the North Atlantic Treaty Organization contributed to accelerating the process of political integration, economic development, strengthening the national security of Western European countries, spreading democratic values, but aggravated the confrontation within the framework of the Cold War, put Western European countries in political and economic dependence on the United States.

The strategies of the bipolar period were determined by the complex relations between the USSR and the United States. So the main goal of NATO was to win the Cold War. For carrying out this task the organization's management constantly analyzed and predicted possible aggressive actions of the enemy. The strategic concepts were non-public, since their main content was a plan of action in the event of a military attack by the USSR. Therefore, the use of all types of weapons and all measures of achieving victory in the arms race was allowed. In the 1960s, a strategy of "massive retribution" was formed in connection with the Berlin, Cuban, Suez and other crises. The basic idea was a more powerful response in the event of enemy aggression. Thus, NATO was at the epicentre of the largest international conflict. The main approach to resolving it was to build up military power to deter Soviet aggression, which resulted in a "flexible response" strategy. The basic idea was to respond with the use of not only nuclear weapons, but also conventional ones. Thus, the main strategy of bipolar period concepts is to contain the enemy. After the end of the Cold War, NATO came to a consensus on the expediency of revising the Alliance's strategy in accordance with the current international situation: the security situation was changing, member states began to express different national interests, and strategies were not fully agreed on the development of the Alliance.

The collapse of the Soviet Union in 1991 forced NATO to highlight the problem of universal security. Also, the emergence of many states in the post-Soviet

space, possible emergence of ethnic and territorial conflicts in these countries and the elimination of Soviet influence in its satellites led to the establishment of a gradual influence of NATO on these territories. Therefore, the strategic concepts became public for declaring their intentions to potential adversaries, the concept of a “flexible response” and the position of the “shield” had remained unchanged until 1999, when the number of conflicts increased significantly.

At the end of the XXth century, the “anti-crisis operations” to ensure peace appeared due to the transformation of NATO’s tasks with the end of the Cold War, strengthening of international cooperation in the field of security and inability of the countries to independently resolve conflicts in modern conditions. As a result, the role of military-political alliances grew. Monitoring the compliance with the UN sanctions in Bosnia and Herzegovina and ineffectiveness of diplomatic measures led to the NATO military intervention and formation of troops on this territory. NATO incurred a very large responsibility in ensuring security. Therefore, the Alliance was accused of the inaction in Kosovo by the international community. The result was the conduct of military operations and formation of military units on the territory of Kosovo. A special feature of this conflict settlement was the support provided for the Albanian party and recognition of the aggression by the Serbs. Thus, at the end of the XXth century, the specifics of conflict settlements were use of military force, formation of military units on the territory of the conflict and provision of assistance in post-conflict reconstruction – use of a flexible response strategy and a “shield” position.

The new concept of 1999 provided for the open possibility of conducting military operations justified by humanitarian needs and special interests, sanctioned under the auspices of the UN Security Council and beyond responsibility. Thus, NATO declared itself as the guarantor of the resolution of international conflicts through full military determination and transition to the position of “sword”. The emergence of new threats led to a change in NATO’s position: to stop expecting conflicts and apply measures to prevent them. Consequently, the terrorist attack of September 11, 2001 in the United States affected the implementation of more active

actions in the framework of collective security formation, where the United States played a very important role as the leader.

NATO's role in Afghanistan was groundbreaking in the following aspects: it was the first long-term full-scale NATO mission outside the Euro-Atlantic region; the results of participation were mixed – the defeat of the Taliban eventually turned into a protracted guerrilla war; for the first time military intervention did not produce the expected results. For NATO, the situation in Iraq only remained at the level of a “mission” and did not move to the level of an “operation” due to the split between the United States, which wanted to expand the role of NATO in Iraq, and France and Germany, which wanted to limit such expansion as much as possible. NATO successfully eliminated the Gaddafi regime without significant losses, determined the main vector of further development of the country. But this region is politically unstable; there is no economic and social development. The control over Libya's oil reserves and political situation in the region became crucial in the active involvement of the United States and NATO. The specifics of resolving international conflicts at the beginning of the XXIst century were the active role of the United States in the decision-making process of NATO, defending their own interests by NATO member countries and actions according to the scheme: the imposition of sanctions by the UN Security Council, then – the military intervention of the Alliance. Thus, NATO moved from the concept of maintaining peace to the concept of forcing peace.

The emergence of new risks in the XXIst century in the form of terrorism, cybersecurity and others as well as a lack of experience in resolving these crises forced NATO to return to the concept of deterrence and security through international partnership and cooperation. Therefore, a new concept is being developed in order to achieve “full security” and ensure the stability of the development of NATO members.

Today the role of NATO in conflict resolution is ambiguous, since modern international conflicts are more complex (military threats, cyber threats, terrorist acts, etc.), and the organization's strategic plans are becoming irrelevant. For example, NATO is very cautious about resolving the Ukraine-Russia conflict and the conflict

in Syria due to its own strained relations with the Russian Federation. NATO has a dual approach to Russia: strong deterrence and defence, constructive dialogue. The organization does not want a new Cold War or arms race. However, Moscow must adhere to its international obligations and NATO continues to strive for constructive relations with Russia. As noted in the last strategic concept of 2010, relations with Russia are one of the key problems of the organization, but no way out of this problem was found. Therefore, the development of a new strategic concept began in 2019. NATO needs to adapt its military strategy to today's reality: the main danger for NATO members in this historical era is not potential aggression on their collective territory, but threats to their collective interests outside of the NATO territory. These threats require attention to preventing deadly conflicts, restoring and maintaining peace, preventing regional conflicts, ending the proliferation of weapons of mass destruction, ensuring the supply of key resources such as oil, and effectively responding to transnational hazards such as terrorism. The main strategic and military goal of NATO in the Post-Cold War era should be to provide a mechanism for the rapid formation of militarily powerful "coalitions of volunteers" that are capable of projecting force beyond the NATO territory. Shifting the focus of NATO from protecting a member territory to protecting common interests outside of the NATO territory is a strategic interest for NATO in the Post-Cold War era.

Checked by _____

TRANSFORMATIONS DES APPROCHES DE L'OTAN POUR LA RÉSOLUTION DES CONFLITS INTERNATIONAUX (FIN DU XXE-DÉBUT DU XXIÈ SIÈCLE)

Mots clés: OTAN, concepts stratégiques, conflits internationaux, opérations militaires, Afghanistan, Libye, Kosovo.

L'actualité de ce travail. Aujourd'hui, de nombreux conflits internationaux dans le monde pourraient avoir des conséquences négatives: la guerre ou l'instabilité politique et économique. Le monde est dans une certaine crise systémique, qui est causée par l'effondrement du système bipolaire des relations internationales. À la suite de la crise, le système actuel de la politique mondiale est en train de se transformer et une nouvelle structure politique mondiale est en train de se créer. L'ensemble des relations internationales d'autrefois se voit érodée par l'émergence et la participation de nouveaux acteurs contestant le modèle étatique centriste du monde. Au début du XXIe siècle, les activités des organisations intergouvernementales, des organisations et mouvements internationaux non gouvernementaux, des sociétés transnationales et d'autres acteurs non gouvernementaux dans des relations internationales se sont intensifiées. Ils essaient d'influencer les processus politiques dans diverses régions du monde. L'organisation du Traité de l'Atlantique Nord est un élément important de ce processus.

L'OTAN est un garant actif et principal de la paix et de la sécurité dans le domaine international. L'organisation promeut les valeurs démocratiques et s'efforce de résoudre des conflits par des moyens pacifiques. Cependant, si les efforts diplomatiques échouent, l'OTAN a la capacité militaire de gérer une crise de manière indépendante ou en coopération avec d'autres pays et organisations internationales. Par conséquent, il y a un intérêt pour cette institution que l'OTAN représente aujourd'hui, comment l'organisation s'adapte aux nouvelles réalités sans l'ancien ennemi et quel rôle l'Alliance prétend jouer pour assurer la sécurité de l'espace international.

La situation géopolitique changeante dans le monde a conduit à la nécessité de la participation de L'Alliance à la résolution des conflits les plus intenses (y compris le conflit ukraino-russe). L'échec dans ce domaine pourrait conduire à des conséquences négatives: instabilité économique et possibilité de la guerre mondiale. Par conséquent, il est très important de surveiller les actions d'acteurs politiques et militaires tels que l'OTAN. L'Alliance dispose de très grandes capacités politiques, économiques et militaires.

L'objet de cette recherche est les conflits internationaux et les activités de l'OTAN pour les résoudre.

Le sujet de la recherche est l'évolution des approches de l'OTAN en matière de règlement des conflits internationaux (fin du XXe – début du XXIe siècle).

Le but de cette recherche est l'analyse des principaux changements dans les stratégies de l'OTAN pour résoudre les conflits internationaux, leurs causes et leur application dans la pratique.

Pour atteindre l'objectif, nous avons identifié **les objectifs de recherche** suivants:

- examiner l'historiographie et la base source de l'article;
- étudier l'histoire de l'OTAN et analyser la formation des stratégies dans la période bipolaire (1949-1991);
- révéler l'évolution des doctrines dans la période post-bipolaire et dans le contexte de la mondialisation (1991-2020);
- identifier l'implication de l'OTAN dans les conflits internationaux de la fin du XXe – début du XXIe siècle;
- déterminer le rôle de l'OTAN dans la résolution des conflits au stade actuel des relations internationales.

Les limites chronologiques de cette étude couvre la fin du XXe – début du XXIe siècle. La limite inférieure est lié à la période de 1991, lorsque l'OTAN a publié le Concept stratégique, qui était la première fois disponible pour l'ensemble de la communauté internationale, et en relation avec l'effondrement du principal adversaire

de l'OTAN, l'Union soviétique. La limite supérieure est déterminé par la pertinence du sujet et stade actuel des relations internationales.

Les limites géographiques de la recherche couvrent d'un côté le territoire actuel de tous les pays membres de l'OTAN et des pays en conflit. Ils concernent la sécurité internationale et relèvent des intérêts de l'OTAN.

La nouveauté scientifique consiste à compléter et à systématiser les connaissances sur les concepts stratégiques et les changements dans les approches de l'OTAN en matière de règlement des conflits internationaux. Le développement historique de l'OTAN a également été résumé, l'analyse des doctrines de l'Alliance, leurs caractéristiques et les raisons des changements ont été améliorées; les approches de l'OTAN en matière de règlement des conflits internationaux ont été clarifiées et le rôle et l'influence de l'organisation du Traité de l'Atlantique Nord sur le règlement des conflits dans le domaine international ont été déterminés.

L'importance théorique et pratique. Les approches, l'analyse et les résultats du mémoire de master peuvent être appliqués d'avantage: dans le processus éducatif – dans la préparation de conférences, de cours spéciaux et de recommandations méthodologiques; dans les cours optionnels; dans les écoles avec l'étude approfondie des sciences humaines. Les dispositions et les conclusions de la recherche peuvent être utilisées par les services du Ministère des Affaires étrangères de l'Ukraine pour identifier les principales lacunes et erreurs des parties en conflit soutenues par l'OTAN, pour empêcher l'Ukraine de commettre les mêmes erreurs, pour tirer le plus grand bénéfice de la coopération avec l'Alliance et de l'admission potentielle de l'Ukraine à cette organisation.

Conclusions. L'OTAN est une organisation politique et militaire. L'organisation a été créée pour répondre à la propagation rapide de l'idéologie soviétique en Europe de l'est, à la politique de confrontation avec l'URSS et à la menace d'un danger militaire. Cela a abouti au renforcement du rôle politique et économique des États-Unis et à la diffusion des valeurs démocratiques. Les principales tâches de l'organisation sont d'assurer la sécurité, de protéger contre l'expansion soviétique et d'intégrer les pays européens. L'OTAN a une base

idéologique, y compris l'engagement de promouvoir la liberté, l'état de droit et la démocratie. Par conséquent, la création de l'organisation du Traité de l'Atlantique Nord a contribué à accélérer le processus d'intégration politique, de développement économique, de renforcement de la sécurité nationale des pays d'Europe occidentale, de diffusion des valeurs démocratiques, mais a aggravé la confrontation dans le cadre de la guerre froide, a placé les pays d'Europe occidentale dans une dépendance politique et économique des États-Unis.

Les stratégies de la période bipolaire ont été déterminées par les relations complexes entre l'URSS et les États-Unis. L'objectif principal de l'OTAN était donc de gagner la guerre froide. Pour atteindre cette tâche, la direction de l'organisation a constamment analysé et prédit d'éventuelles actions agressives de l'ennemi. Les concepts stratégiques n'étaient pas publics, car leur contenu principal était un plan d'action en cas d'attaque militaire de l'URSS. Par conséquent, l'utilisation de tous les types d'armes et de toutes les mesures visant à remporter la victoire dans la course aux armements a été autorisée. Dans les années 1960, une stratégie de "représailles massives" a été formée suite aux crises de Berlin, de Cuba, de Suez et d'autres. L'idée de base était une réponse plus puissante en cas d'agression.

L'effondrement de l'Union soviétique en 1991 a forcé l'OTAN à mettre en évidence le problème de la sécurité universelle. En outre, l'émergence de nombreux états dans l'espace post-soviétique, l'émergence possible de conflits ethniques et territoriaux dans ces pays et l'élimination de l'influence soviétique dans ses satellites ont conduit à l'établissement d'une influence progressive de l'OTAN sur ces territoires.

À la fin du XXe siècle, les "opérations anti-crise" pour assurer la paix sont apparues en raison de la transformation des tâches de l'OTAN avec la fin de la Guerre Froide, du renforcement de la coopération internationale dans le domaine de la sécurité et de l'incapacité des pays à résoudre de manière indépendante les conflits dans des conditions modernes. En conséquence, le rôle des alliances militaro-politiques s'est accru. Le manque de contrôle de l'ONU en Bosnie-Herzégovine et l'inefficacité des mesures diplomatiques ont conduit à l'intervention militaire de

l'OTAN et à la formation de troupes sur ce territoire. L'OTAN a une très grande responsabilité dans la garantie de la sécurité. Par conséquent, la communauté internationale a accusée l'Alliance de l'inaction au Kosovo. Le résultat, c'était les opérations militaires et la formation d'unités militaires sur le territoire du Kosovo. Une caractéristique particulière de ce règlement du conflit a été le soutien apporté à la partie albanaise et la reconnaissance de l'agression par les Serbes. Aussi, à la fin du XXe siècle, les spécificités des règlements de conflit étaient l'utilisation de la force militaire, la formation des unions militaires sur le territoire du conflit et la fourniture d'une assistance à la reconstruction après le conflit-utilisation d'une stratégie de réponse flexible et d'une position de "bouclier".

Le nouveau concept de 1999 prévoyait la possibilité ouverte de mener des opérations militaires ayant des besoins humanitaires et des intérêts particuliers sous les auspices du Conseil de Sécurité des Nations Unies.

Le rôle de l'OTAN en Afghanistan a été révolutionnaire dans les aspects suivants: il s'agissait de la première mission de longue envergure de l'OTAN en dehors de la région Euro-Atlantique; les résultats de la participation ont été mitigés – la défaite des Talibans s'est finalement transformée en une guerre de guérilla prolongée; pour la première fois, l'intervention militaire n'a pas donné de résultat attendu. La situation en Irak ne restait plus au niveau d'une "mission" et ne bouge pas au niveau d'une "opération". Les États-Unis voulait élargir le rôle de l'OTAN en Irak, et la France et l'Allemagne, et limiter cette expansion autant que possible. L'OTAN a réussi à éliminer le régime de Kadhafi sans pertes importantes, déterminant le principal vecteur du développement du pays. Mais cette région est politiquement instable; il n'y a pas de développement économique et social. Le contrôle des réserves pétrolières de la Libye et la situation politique dans la région sont devenus essentiels à la participation active des États-Unis et de l'OTAN. Les spécificités de la résolution des conflits internationaux au début du XXIe siècle appartenait au rôle actif des États-Unis dans le processus de la prise des décisions de l'OTAN, la défense de leurs propres intérêts par les pays membres de l'OTAN et les

actions selon le schéma: l'imposition de sanctions par le Conseil de sécurité des Nations Unies, puis – l'intervention militaire de l'Alliance.

L'émergence de nouvelles menaces au XXIe siècle (terrorisme, cybersécurité, etc.) et le manque d'expérience dans la gestion de ces crises ont fait revenir l'OTAN à la discussion et de sécurité fondé sur le partenariat et la coopération internationaux. Par conséquent, un nouveau concept est en cours d'élaboration afin d'assurer la “sécurité totale” et d'assurer la stabilité du développement des membres de l'OTAN.

Vérfié par _____

Програма розширених можливостей НАТО та Україна

Офіційні відносини між НАТО і Україною розпочались у 1991 році, коли Україна приєдналася до Ради північноатлантичної співпраці (яка пізніше була замінена на Раду євроатлантичного партнерства), отримавши незалежність після розпаду Радянського Союзу. Зважаючи на стратегічну позицію України як моста між Східною і Західною Європою, відносини між НАТО і Україною мають провідне значення для розбудови миру і стабільності в євроатлантичному регіоні. НАТО і Україна беруть активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру та розв'язанні спільних проблем безпеки. З часом визначились певні тенденції діалогу і практичної співпраці з широкого кола інших питань. Ключовим аспектом партнерства стала підтримка Альянсом і окремими країнами — членами НАТО зусиль України з впровадження реформ, яка отримала додатковий поштовх після драматичних подій Помаранчевої революції 2004 року і залишається надзвичайно важливою для задоволення прагнення України інтегруватись до євроатлантичних структур [1].

Згідно з Хартією було створено Комісію Україна — НАТО, яка є органом прийняття рішень, відповідальним за розвиток відносин між НАТО і Україною та скерування спільної діяльності. Вона забезпечує проведення консультацій зі спільних питань безпеки і має завдання наглядати за відповідним виконанням положень Хартії, оцінку загального розвитку відносин між НАТО і Україною, огляд планів діяльності на майбутнє і пропозицію шляхів поліпшення та подальшого розвитку співпраці. Комісія також відповідає за перегляд спільної діяльності, яка ведеться у різних рамках, таких як Партнерство заради миру, а також спільні заходи між військовими, які здійснюються в контексті щорічних робочих планів, які розробляються спільно з Україною під егідою Військового комітету [1].

12 червня 2020 року Північноатлантична рада надала Україні статус партнера з розширених можливостей НАТО. В результаті Україна стала однією

з країн-партнерів «клубу», до якого вже входять Австралія, Йорданія, Грузія, Швеція та Фінляндія [1].

Україна вже надавала війська для операцій союзників, особливо в Афганістані та Косово, а також для Сил реагування та навчальних груп НАТО [1].

Партнерство з розширених можливостей (EOP) було розпочато в рамках Ініціативи щодо сумісності партнерства під час Саміту НАТО у вересні 2014 року. У свою чергу, ця ініціатива була розпочата Альянсом трохи раніше, у червні 2014 року, з метою підтримання та подальшого розвитку взаємодії країн-членів НАТО та країн-партнерів [2].

Кожна держава-член EOP має власну сферу взаємних інтересів з НАТО. Наприклад, для Грузії – підтримка операцій НАТО, для Йорданії та Австралії ключовою є забезпечення підтримки інтересів на Близькому Сході та в Індо-Тихоокеанському регіоні, відповідно, а для Швеції та Фінляндії ключовим є забезпечення стримування Росії на півночі Європи [2].

Щоб стати розширеним партнером НАТО, кожна країна, яка подає заявку, повинна відповідати певним критеріям. Перш за все, це сума внеску її Збройних сил в операції під проводом НАТО та кількість сил та активів, визначених для участі в операціях та навчаннях союзників, а також обов'язок Сил реагування НАТО. Іншим важливим критерієм є інтенсивність участі Збройних сил партнера в індивідуальних та колективних навчальних заходах, що проводяться військовими структурами НАТО.

У юридичному плані одним із ключових факторів є наявність угоди з НАТО про підтримку операцій та навчань Альянсу з боку приймаючої країни (так звана підтримка приймаючої нації).

EOP надає обом сторонам (державі-члену та самому НАТО) практичні переваги в подальшій співпраці.

Для НАТО – посилення свого впливу на ситуацію з безпекою в регіонах, віддалених від кордонів Альянсу, збільшуючи кількість сил та активів партнерів, сумісних з військовими формуваннями НАТО, які можуть брати

участь в операціях Альянсу, а також як забезпечення матеріально-технічної та інших видів підтримки військ НАТО.

У свою чергу, учасники цієї Ініціативи мають можливість поглибити співпрацю на політичному рівні, в тому числі шляхом участі в обговоренні концептуальних питань глобальної та регіональної безпеки.

Переваги України в цій структурі:

- брати участь у планах операцій НАТО;
- доступ до всіх навчань НАТО – доступ до найкращих військових практик;
- українські представники мають можливість служити в штабі НАТО та командних організаціях;
- поглибити співпрацю для забезпечення безпеки в Чорному морі;
- спільно реагувати на кіберзагрози, міжнародний тероризм та організовану злочинність [1].

Ще однією перевагою, пов'язаною з наданням допомоги у подоланні сучасних загроз, є можливість участі українських урядовців у навчанні та заходах з питань кібербезпеки НАТО.

І, нарешті, – активізація обміну інформацією.

Однак цей список переваг не є вичерпним. НАТО може запропонувати додаткові переваги кожній окремій державі-члену ЕОР, залежно від національних потреб [5].

Надання Україні статусу ЕОР є визнанням зусиль нашої країни щодо підтримання міжнародного миру та безпеки НАТО. Українські представники брали активну участь у програмах та ініціативах Альянсу та вагомому внеску у значенні НАТО як партнера [1].

В даний час, з отриманням статусу України як держави-партнера ЕОР, Збройні сили України розпочали роботу з наповнення практичним змістом певних областей для отримання вищезазначених переваг.

Зокрема, Верховний головнокомандувач Збройних сил України направив листа голові Військового комітету НАТО з позицією українського військового

керівництва з цього питання. Наступним кроком є перехід до спільної роботи експертів для визначення конкретних форм майбутньої співпраці з НАТО в рамках ЕОР [4].

Але статус України як партнера з розширеними можливостями не дає ніяких переваг щодо членства НАТО. Союзники по НАТО продовжують надавати підтримку Україні в її зусиллях в реформуванні, в тому числі в секторі безпеки та оборони, громадянського контролю, демократії, а також в боротьбі з корупцією [5].

«Ми дякуємо союзникам за їх незмінну позицію щодо підтримки суверенітету і територіальної цілісності України, невизнання анексії Криму. Ми вдячні НАТО за наполегливі вимоги до Росії припинити агресивні дії та вивести війська з окупованих територій України», – заявив В. Зеленський [3].

Володимир Зеленський підкреслив, що Україна є послідовним та ефективним партнером Північноатлантичного союзу, який буде продовжувати робити внесок у безпеку в євроатлантичному регіоні та за його межами [3].

Президент зазначив, що високо оцінює те, що на саміті в Брюсселі минулого року лідери союзників підтвердили рішення Бухарестського саміту в 2008 році про вступ України до НАТО [3].

Під егідою ЕОР були створені спільні робочі групи для просування роботи в конкретних областях. В їх число входять Спільна робоча група з оборонної реформи, Спільна робоча група з оборонно-технічного співробітництва, Спільна робоча група з наукового та екологічного співробітництва та Спільна робоча група на випадок надзвичайних ситуацій [4].

НАТО є стратегічно важливим партнером для України. НАТО надає першорядного значення підтримці всеосяжних перетворень у галузі безпеки і оборони в Україні. Ці реформи мають вирішальне значення для демократичного розвитку України й зміцнення її здатності забезпечувати власну оборону [5].

Головними сферами розвитку співробітництва є:

- Операції з підтримання миру;

- Аналіз досвіду гібридної війни;
- Реформування структур безпеки і оборони;
- Проекти Цільових фондів на підтримку реформування структур безпеки і оборони і розбудови потенціалу;
 - Безпосереднє військове співробітництво;
 - Оборонно-технічне співробітництво;
 - Готовність громадянського суспільства;
 - Програма НАТО «Наука заради миру і безпеки»;
 - Громадська дипломатія / стратегічні комунікації;
 - Діалог з юридичних питань [5].

При активізації зусиль України в цих сферах наша країна може вступити в НАТО вже в 2025-2030 роках, оскільки за словами В. Зеленського у 2023 році відбудеться подача заявки в ПДЧ – це означає, що в 2025-у, Україна стане членом НАТО [3].

Таким чином, НАТО є стратегічно важливим партнером для України. НАТО надає першорядного значення підтримці всеосяжних перетворень у галузі безпеки і оборони в Україні. Ці реформи мають вирішальне значення для демократичного розвитку України й зміцнення її здатності забезпечувати власну оборону. Україна має розширений статус партнера та певні переваги, які можна отримати завдяки участі в програмі, включаючи програми більш широкого доступу та навчання та більший обмін інформацією. Однак участь України у Партнерстві з розширеними можливостями не дає ніяких переваг стосовно членства НАТО.

Список використаних джерел та літератури:

1. NATO recognises Ukraine as Enhanced Opportunities Partner. URL: <https://bit.ly/2JojQ8n> (Last accessed: 07.11.2020).
2. Relations with Ukraine. URL: <https://bit.ly/3o4diel> (Last accessed: 07.11.2020).

3. Speech by Volodymyr Zelenskyy. URL: <https://bit.ly/319UtVe> (Last accessed: 07.11.2020).
4. Ukraine and NATO. Problems and Prospects. URL: <https://bit.ly/3fI9w7m> (Last accessed: 07.11.2020).
5. Ukraine becomes NATO Enhanced Opportunities Partner: What does it mean? URL: <https://bit.ly/3lfYpnn> (Last accessed: 07.11.2020).

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Решетняк Вікторія Валеріївна, студентка 2 курсу, денної форми здобуття освіти, історичного факультету, спеціальності 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії, освітньої програми країнознавство, адреса електронної пошти victoriareshetniak1@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Зміни підходів НАТО до врегулювання міжнародних конфліктів (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернетсистеми, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

3 грудня 2020 року _____ Решетняк Вікторія Валеріївна

3 грудня 2020 року _____ Казакова Оксана Миколаївна